

DI SIYASETA TIRKIYEE DE KURD U HILBIJARTIN

TURKIYE SIYASETİNDE
KURTLEK VE SEÇİMLER

KURDS AND ELECTIONS
IN TURKEY POLITICS

DI SIYASETA TIRKIYEYÊ DE KURD Û HILBIJARTIN

TÛRKIYE SİYASETİNDE
KÛRTLER VE SEÇİMLER

KURDS AND ELECTIONS
IN TURKEY POLITICS

25

ADAR • MART • MARCH

2023

AMED / DİYARBAKIR

DI SIYASETA TIRKIYEYÊ DE KURD Û HILBIJARTIN

25 ADAR 2023 / AMED

Ev “Weşan” ji hêla Programa Piştgiriya Sazûmanî ya BIHEVRE ve hatiya amadekirin ku ji aliyê Yekîtiya Ewropayê ve hatiye fînansekirin û ji aliyê STGMyê ve hatiye birêvebirin. Ji naverokê bi temamî Komeleya Navenda Civaka Lêkolînên Dîcleyê (DÎTAM) berpirsiyar e û ne mecbûr e ku nêrînên Yekîtiya Ewropayê nîşan bide.

LIJNEYA RÊVEBER A DÎTAMÊ

Mesut AZIZOĞLU

Meral ÖZDEMİR

Sedat YURTDAŞ

Ahmet ÖZMEN

Barış YAVUZ

Sevim VURAL

Mahmut BOZARSLAN

Dilan Kaya TAŞDELEN

Nevin SOYUKAYA

Mahmut LEZGİN YALÇIN

Cihan AY

Tîma Xebatê

Halil BAYHAN

Deniz TEKİN

Wergara Bo Kurdî

Serkan DELİDERE

Wergera Bo Îngilîzî

Burcu Sila Candan

Dîzayn

A Grafik Creative Solutions

Naverok

DI SIYASETA TIRKIYÊ DE KURD Û HILBIJARTIN	4
DANASÎN	5
JI DÎTAM'ê	6
Axaftina vekirinê: Meral Özdemir - Cîgira Serokê Lijneya Rêvebir a DÎTAMê	7
Moderator: Sedat Yurtdaş - Cîgirê Serokê DÎTAMê.....	7
Prof. Dr. Hamit Bozarslan - Zankoya Zanistên Cîvaki ya Parisê (EHESS).....	8
Pirs û Beşdarî.....	14
Bersivên Pirsan - Prof. Dr. Hamit Bozarslan	15
Doç. Dr. Vahap Coşkun - Fakulteya Hiqûqê ya Zankoya Dîcleyê	16
Bersivên Pirsan - Prof. Dr. Hamit Bozarslan	21
Bersivên Pirsan - Prof. Dr. Hamit Bozarslan	25
Bersivên Pirsan - Doç. Dr. Vahap Coşkun.....	27

Îçindekiler

TÛRKÎYE SİYASETİNDE KÛRTLER VE SEÇİMLER.....	29
TANITIM	31
DÎTAM'dan	32
Açılış Konuşması: Meral Özdemir - DÎTAM YK Başkan Yardımcısı.....	33
Moderatör: Sedat Yurtdaş - DÎTAM Başkanı Yardımcısı (Kürtçe konuştu).....	33
Prof. Dr. Hamit Bozarslan - Paris Sosyal Bilimler Yüksek Okulu (EHESS)	34
Soru ve Değerlendirmeler.....	40
Sorulara Cevaplar - Prof. Dr. Hamit Bozarslan	41
Doç. Dr. Vahap Coşkun - Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi	42
Sorulara Cevaplar - Prof. Dr. Hamit Bozarslan	48
Sorulara Cevaplar - Prof. Dr. Hamit Bozarslan	52
Sorulara Cevaplar - Doç. Dr. Vahap Coşkun	54

Contents

KURDS AND ELECTIONS IN TURKEY POLITICS	56
INTRODUCTION	58
From DÎTAM;	59
Opening Speech: Meral Özdemir - Vice President of the Board, DITAM	60
Moderator: Sedat Yurtdaş - Vice President, DITAM (Spoke in Kurdish)	60
Prof. Dr. Hamit Bozarslan - The School for Advanced Studies in the Social Sciences (EHESS)	61
Questions and Evaluations	67
Answering the Questions - Prof. Dr. Hamit Bozarslan.....	68
Assoc. Prof. Vahap Coşkun - Dicle University Law School.....	69
Answering the Questions - Prof. Dr. Hamit Bozarslan.....	75
Answering the Questions - Prof. Dr. Hamit Bozarslan.....	79
Answering the Questions - Assoc. Prof. Vahap Coşkun	81

DANASÎN

Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Di sala 1958an de li Licê hatiye dinyayê. Piştî ku di warê tarîx û siyasetê de doktoraya xwe kuta kir, di navbera salên 1995-1997an de li Berlinê, li Centre Marc Blochê cî girt. Paşê li EHESS - École des Hautes Études en Sciences Socialesê(-Zankoya Zanistên Civakî ya Parisê) dest bi kar kir. Di navbera salên 2002-2008an de wezîfeya serokatiya Institut d'études de l'islam et des sociétés du monde musulman(Enstîtuya Civatên Îslamî û Misilman) jî bi rê ve birîye. Hêj weke profesor di bin banê EHESSê de lêkolînên xwe berdewam dike. Bi xebatên xwe yê li ser tundiya li rojhilatanavîn, tevgerên siyasî û kêşeya Kurd tê nasîn.

Berhemên wî: Rojhilatanavîn: Tarîxa Tundiye(2010), Sosyolojiya Siyasî ya Rojhilatanavîn(2012), Tarîxa Tirkiyeyê: Ji Împeratoriyê Ta Bi Roja Îroyîn(2015), Luks û Tundî: Tehekûm û Berxwedan Di Nezera Ibn Haldun De(2016) û Wextê Cinawîran.

Doç. Dr. Vahap Coşkun

Lîsans û mastera xwe li Zankoya Dicleyê kuta kiriye, doktora xwe jî li Zankoya Ankarayê kuta kiriye. Di gelek rojname û kovaran de gelek makaleyên Coşkun hatine weşandin û hêj li Fakulteya Hiqûqê ya Zankoya Dicleyê xebatên xwe berdewam dike. Li ser mafên mirovan, demokrasî, kêşeya Kurd û encamên wan ên hiqûqî xebatên xwe hene.

Berhemên wî: Mafên Mirovan: Nirxandineke Liberal(Weşanên Liberte, 2007), Veguherîna Netew-dewletan û Kêşeya Meşrûbûnê, Avakirina Aştiya Civakî: Geryana Li Pey Makezagona Sivîl(Editor)(Weşaneneke Komeleya Heinrich Böll Stiftung û Baroya Diyarbekirê, 2009).

JI DÎTAM'ê

Navenda Lêkolînên Civakî ya Dicleyê (DÎTAM) di civînên 'Diyalogên Tîgrîs'ê' de ku ji sala 2013'an û vir ve li dar dixe, rêxistinên sîvîl û rêveberên partiyên siyasî, akademîsyen û rêveberên raya giştî dicivîne.

Di vê çarçoveyê de di 25'ê Adara 2023'an de li Amedê bi sernavê 'Di Siyaseta Tirkiyeyê de Kurd û Hilbijartin' civînek hat lidarxistin. Di civînê de wek axaftvan Prof. Dr. Hamît Bozarslan û Doç. Dr. Vahap Coşkun tevli bû. Di vê xebatê de pêşkêşî û notên nîqaşê yên civînê hene.

Di civînê de Reftara Dengdana Kurdan a Dîrokî, Helwesta Kurdên li Tirkiyeya Polarîzekirî û Hilbijartinên 2023'an hatin gotûbêjkin. Prof. Dr. Hamît Bozarslan û Doç. Dr. Vahap Coşkun bi pêşkêşiyên xwe hem ji bo têgihîştina paşxaneyê dîrokî û hem jî ya îroyîn a pîrsgirêka Kurd kedeke girîng da.

Ji Amedê û herêmê gelek nûner û aktîvistên rêxistinên sîvîl beşdarî civînê bûn. Pirs û şîrove yên beşdaran jî di vê xebatê de cih digirin.

Lijneya Rêvebiriya DÎTAMê

DI SIYASETA TIRKIYÊ DE KURD Û HILBIJARTIN

Tarîxa Meyla Dengdanê ya Kurdan Li Tirkiyeya Berberîbûyî Sekna Kurdan Û Hilbijartinên 2023an

Axaftina vekirinê: Meral Özdemir - Cîgira Serokê Lijneya Rêvebir a DÎTAMê

Dostên me yên xoşewîst, li ser navê DÎTAMê ez bi hurmet û hezkirin silav li we hemûyan dikim. Îro Prof. Dr. Hamit Bozarslan ku hîndekar e li Zankoya Zanistên Civakî ya Parisê dê bi rêya Zoomê, bi awayeke online beşdarî civînê bibe. Dostên me yên li ber ekranan, yên bi rêya Zoomê beşdar bûne, hevalên me yên li salonê, endamên çapemeniyê hûn hemû bi xêr hatin.

Ya rast dê Mesut Azizoglu yê serokê DÎTAMê dest bi civînê bikira. Lê ji ber wefata xalê xwe nekarî beşdarî civînê bibe. Ez dixwazim silav û hezkirinên wî bigihînim we.

Mêvanên hêja, eger gotin di cî da be yek ji hilbijartinên herî krîtîk ên tarîxa Tirkiyeyê li pêşiya me ye û du meh ji neman jê re. Tekane rojeva li welat hilbijartin û ihtimal in. Hew dimîne ku sedsala duyem a komarê dest pê bike, pê re dê serokomarê 13. ê Tirkiyeyê bê hilbijartin. Eşkere ye ku kurd di vê hilbijartinê de xwedî roleke diyarker û girîng in. Em ê ji weke DÎTAM di konteksta Tarîxa Meyla Dengdanê ya Kurdan, Li Tirkiyeya Berberîbûyî Sekna Kurdan û Hilbijartinên 2023an, di bin sernavê Di Siyaseta Tirkiyeyê Kurd û Hilbijartin De guh bidin nirxandinên rêzdar Hamit Bozarslan. Helbet dê bi hevkarîya we civîna me dewlemendtir bibe. Ez gotina xwe zêde dirêj nekim û mafê gotinê bidim rêzdar Sedat Yurtdaş ê Cîgirê Serokê Lijneya Rêvebir a DÎTAMê. Em hêvî dikin civîneke xweş be, gelek spas ji bo hatina we.

Moderator: Sedat Yurtdaş - Cîgirê Serokê DÎTAMê

Merheba ji we re. Hûn tev bi xêr hatine. Ser seran, ser çavan... Dîsa di dîroka Kurdan de, di dîroka Tirkiyeyê de, di dîroka Rojhelatanavîn de demekî gelek girîng li pêş me ye. Ji ber wê yekê jî bi rastî lêgerîn û hevkarîyên nû çêdibin. Di vana de jî civîyê ku bê neqandin, bijarteyên ku bêne çêkirin, helwesta ku bêne danîn di pêş de dikare bêşik qedera me tevan careke din biguherîne. Ji ber wê yekê jî ev hilbijartin destpêka sala 200. a Komara Tirkiyeyê ye. Ji ber vê yekê gelek girîng e. Di vê girîngiyê de kî dê çi bike, çawa tevbigere? Wê pêşiya me jî li gor vê yekê bê xêzkirin. Ji ber wê yekê jî bêşik di 14 meha Gulanê de wê du deng bînin dayîn. Bi dengê wê serokomar an jî serokê bijartin. Bi dengê jî wê wekîl bînin bijartin. Wê her kes bide partiya xwe. Ji ber wê yekê jî xwedî girîngiyekê ye.

Ji ber ku ev sed sal in Kurdan berê ji bo nasîna xwe, lê bi qasî kut ê xuyakirin îro jî ev 30 sal in, bawer dikim ji 1991ê vir ve, ji bo di rêvebiriyê de cî girtin, ji bo hevkarîya rêveberiyê têkoşînek didin. Lê tiştê ku derketiye rastê hate xuyakirin ku wekîl derxistin, şaredar derxistin, bi dehan an bi sedan derxistin jî bi serê xwe çare nabe. Ji ber ku eger bi tevahî demokrasi tunebe, azadî tunebe, wekhevî tunebe destkeftiyên ku bi îradeya gel derdikevin rastê dikarin bi biryarên Wezareta Hundir, bi biryarên qeyyûman tev ji dest bînin girtin. Ji ber vê yekê demokrasiya giştî gelek girîng e.

Ji ber vê yekê jî politikaya ku ji 2015an vir ve tê meşandin ku li ser dijberîya Kurd rûniştîye him li welêt, him jî li Rojheletanavîn him jî di dinyayê de gelek girîng e. Ji ber vê yekê me dît ku temsîlkarê ku giraniya Kurdan dike ango HDP² namzet denexist, berendam dernexist. Ji ber wê yekê jî tê fehmkirin ku wê berendamê Tifaqa Millî Kılıçdaroğlu destek bike.

Welê xuyaye ku AK Parti³ her çî qas di desthilatdariya xwe ya ewilî de di serî de ji bo Kurdan hinek tişt gotîbe jî, kiribe jî welê xuyaye ji vîya gelek dûr ketiye û bijartina xwe ya herême, bijartina xwe ya welêt, bijartina xwe ya di warê Kurd û kurdî de bi HÜDAPARÊ⁴ re hevkarîyek çêkiriye û ev hevkarî jî dide nîşan ku êdî piştî xwe bi tevahî daye aliyekî din û dijberîya Kurdan di vê hilbijartinê de jî wê berdewam bike. Ji ber vê yekê jî nîqaşên ku di vî warî de werin çêkirin gelek girîng in. Kurdan him di dîrokê de helwesteke çawa nîşan dane, him jî îro divê çawa nîşan bidin? Em ê li ser vîya nîqaşê bikin. Ewîlî, ji ber wê yekê, em ê gotinê bidin mêvanê me yê birêz Hamit Bozarslan. Ji Fransayê, ji Parisê tevî civîna me dibe. Kek Hamit fermo! Gotin gotina we ye. Kerem bike.

Prof. Dr. Hamit Bozarslan - Zankoya Zanistên Civakî ya Parisê (EHES)

Berî ku ez dest bi axavtina xwe bikim ez dixwazim spasîyên xwe pêşkêşî we bikim. Ji dûrî be jî, kêfxweş im ku li Diyarbakirê me. Ez gelek xemgîn im ku kek Ahmet(Türk) ne li gel me ye. Ez hêvî dikim ku em ê bi hev re beşdarî civîneke dî bibin. Ez ê axavtina xwe bi tirkî bikim lê ez karim bersivên pirsan bi kurdî bidim.

Bi rastî jî weke we got Tirkiye di merhaleyeke krîtîk de ye. Ez dibêjim qey meriv kare sala 2023an weke merhaleya herî krîtîk a 20 salên paşî binirxîne. Ji bo ev merhaleya krîtîk bê fêmkirin ez ê di 5 xalan de tespît û pêşniyarên xwe bînim ziman.

Ji van tespît û pêşniyaran a yekem ew e ku divê meriv ji dînamîkên heyî sûdê wergire. Bi salan e ku li Tirkîyeyê hêviya guherînê ev qas li pêş nebû. Niha her kes bi awayeke eşkere dibîne ku îqtîdar ji ber lingên xwe heta ser serê xwe riziya. Ev îqtîdar di heman demê de hewl dide ku civakê birizîne. Gava em dêhna didin rûdanên piştî 2013an em dibînin ku hewl didin şiyana hişî ya civakê bi awayeke sîstematik tune bikin. Yê xwendine pê dizanin, rewşeke wisa li ber me ye ku dişibe kitêba 1984 a George Orwell. Di kitêba xwe ya 1984ê de George Orwell behsa Împeratoriya Navîn dike. Împeratoriya Navîn timî di şer de ye. Lê li dijî Rojhilat şer dike, yan li dijî Rojava şer dike, kes bi vê nizane. Wezîfeya Wezareta Enformasyon û Arşivê jî ew e ku zanyariya doyn, hafizeya doyn ji holê rake, di şûna wan de hafizeyeke wisa bi cî bike ku herî zêde rojek berdewam be. Tunekirina hafizeyê, tunekirina şiyana hişî di deh salên paşî de li Tirkîyeyê jî xuya dike.

Em tenê van du sê xalan bibîr bînin. 10 sal berê yê Fetullah Gülen rexne dikirin dihatin hepskirin, îro yê derheqê Fetullah Gülen de tiştê herî biçûk î erênî dibêjin tene hepskirin. 10 sal berê hema hema şerek hebû li dijî Rûsyayê. Li dijî Îranê şerek hebû. Niha tîkiliyên xurt hene li ge Rûsyayê. Bi heman awayî em dibînin ku li gel Îsraîlê, Misrê, Îmaratê, Sûriye û Erebiştana Siûdî jî tîkili tîkî xurtkirin. Tirkiye çawa hat vê merhaleyê, civak çawa ev qas hat sergêjkirin?

2 Halkların Demokratik Partisi

3 Adalet ve Kalkınma Partisi

4 Hür Dava Partisi

Divê meriv vê jî bibêje: Îqtîdarên ku civakên xwe birizînin, ew bi xwe jî neçar in ku birizin. Îqtîdarên ku bixwazin şiyana hişî û rasyonâlîteya civaka xwe tune bikin, asoxîn şiyana xwe ya hişî jî tune dikin. Erdoğan çend sal berê digot “Rayeyê bidin vî birayê xwe û bibînin bê ka di nava 3 mehan de kêşeyên aborî çawan têne çareserkirin”. Rewşa îroyîn li holê ye, rêvebirina erdhejê li holê ye. Di encama van hemûyan de îro êdî îqtîdarê derfetên xwe yê mobilîzasyonê wînda kirine. Em karin li vir jî çend mînakên bidin. Di 2017an de bi sed hezaran kes derdiketin derve û digotin “Reyîs me bibe Efrînê”. Gava şerê Qerebaxê çêbû kes derneket derve. Piştî rikeberiya li gel Yewnanistanê kes derneket derve. Mînakeke din: piştî rikeberiya li gel NYEYê, Almanyayê, Hollendayê dolar hatin şewitandin, telefonên iphone hatin şikandin, lale hatin bînpêkirin. Lê gava rikeberî li gel Fransayê çêbû kes derneket derve. Ez dibêjim qey ev tişteke balkêş e. Pêşketinek heye di vir de. Civak êdî têr bûye. Êdî ne mimkun e îqtîdar gotineke dîtir bike. Loma divê ev dînamîka erênî ya pêkhatî heta ji dest tê bê bikaranîn.

Xala di ya ku ez dixwazim behsê bikim ev e ku divê ev dînamîk heta ji dest tê bê bikaranîn lê di heman demê de divê tevgerêke bi tevdîr hebe. Çimkî ya em behsê dikin ne tenê mîrateya rejîma AKPYê ye, mîrateya 100-150 salên vê paşiyê ya Tirkiyeyê ye. Tiştê behsa wê tê kirin ew e ku tebeqeyên tarîxî li hev zêde dibin, hev radîkalîze dikin, hev dirizînin lê di heman demê de berdeyamîyeke wan heye. Çawa mimkun e ku meriv ji van tebeqeyên tarîxî bibore? Îro li Tirkiyeyê êdî bi wateya rasyonel, legal dewlet nîn e. Ne mimkun e ku yekî li ser dewletê yan li ser sosyolojiya siyasetê kar dike rabe li Tirkiyeyê behsa dewletê bike. Bi temamî diyardeyêke weke kartelê heye û ev diyardeya kartelê him dişibe kartelên ku madeyên hişbir difiroşin, him jî dişibe kartelên ku berê di dema hin îqtîdaran de hatî dîtin. Weke baregehên paramîlîter, hin hevbirên vê kartelê hene. Li gorî texmîna min ku min nespertiye daneyên berceste, niha li Tirkiyeyê qedera 200-250 hezar hêzên paramîlîter hene. Ev hêzên paramîlîter ne tenê SADAT⁵ in, ne tenê Artêşa Netewî ya Sûriyeyê ne, di heman demê de PÖH (Tevgera Taybet a Polêsan), JÖH (Tevgera Taybet a Cendirmeyan) in û ev hemû bi mengîwer in, qîsmeke wan î mezin jî ji îslamiyetê nayên. Serdestên 10 salên dawî ev bûn. Di heman demê de em dibînin ku Ewrasyaperestî jî di nêv dewletê de xwedî binyadeke gelek girîng e. We behsa HÜDAPARê kir. Navê wê her çî dibe bila bibe HÜDAPAR berdewama Hizbullahê ye. Osman Kavala, Selahattin Demirtaş di hepsê de ne lê qîsmeke muhîm ê HÜDAPARIyan, Hizbullahiyan hatin berdan.

Gava em ji vê hêlê ve lê dinêrin em dibînin ku Tirkiye û Almanyaya Naziyan ji hin hêlan ve dişibin hev. Rewşa herdu dewlet û herdu serdeman teqez ne yek e, lê meriv kare wan bide ber hev. Li Almanyaya Naziyan du erkên îqtîdarê hebûn. Ya ewil tekane lîder bû ku bi têgeha prensîba Führer hatibû meşrûkirin. Lîder hem jî binyadê dihat, him jî rê nîşan dida. Ancax Führer karîbû bigota herin an bisekinin. Lê ji vê prensîba tekane zilamî wêdetir, li Almanyaya Naziyan di heman demê de behsa polîkrasiyê dihat kirin. Polîkrasî îqtîdareke pir-beş bû û beşên cuda yê vê îqtîdarê karîbûn tena serê xwe tevbigeriyan.

Paramîlîterbûna Tirkiyeyê, di heman demê de tê wateya sazkirina prensîba Führer û vê polîkrasiyê jî. Divê weke hêza duyem em kleptokrasiyê yanê îqtîdara dizan li vê polîkrasiyê zêde bikin. Em dibînin ku li welatên weke Tirkiyeyê yan jî Rûsyayê bûrjûwaziya xwedan bîreweriya çînî hatiye tunekirin, bi temamî mantiqeke îqtîdareke hov hatiye bipêşxistin û vê yekê rê li ber kleptokrasiyê vekiriye. Îro hejmara mutahîtên li Tirkiyeyê ji hejmara mutahîtên li temamê Ewropayê zêdetir e. Kleptokrasiyê di heman demê de tê wateya kategoriyeke rantiyer jî.

Ev binyada paramîlîter û kleptokratîk dike ku rejîm terorê bi kar bîne yan jî hîleyên mezin bike di hilbijartinan de. Loma divê meriv xwedî tevdîr be. Xala duyem a di warê tevdîrê de ji ev e: Li gor min gelek beraqilan e ku meriv destekê bide namzedê serokkomariyê yê Maseya Şeş Partiyên. Lê di heman demê de divê em bibînin ku ev Maseya Şeş Partiyên ne demokratîk e jî. Maseya Şeş Partiyên

5 Uluslararası Savunma Danışmanlık İnşaat Sanayi ve Ticaret A. Ş

maseyeke demokratîk nîn e. Çimkî berî her tiştî CHPyê, têkiliyên xwe yên li gel Îttîhat û Terakkiyê, yên li gel mîrateya Kemalîst beralî nekiriye.

Ev vê ji bîr nekin, komara ewil, bi piranî weke komareke laîk tê pênasekirin. Lê di esasê xwe de tişt a ku komara ewil diyar dike Darwînîzma Civakî û neteweperestiya Tirk a radîkal e. CHP li gel hêzên demokratîk ên navxweyî, dê karibe ji vê neteweperestiya Tirk a radîkal bêrî bibe û dê karibe vê yekê bi awayeke zelal bîne ziman? Heya niha em dibînin ku vê yekê nekir. Di heman demê de em vê ji dizanin. Partiya İYİ ji kevneşopîyeke wisa tê ku secereya wê digihê skandalên Susurlukê, lîwaya kujeran. Dê karibe xwe ji wir rizgar bike û bigihê perspektîfeke demokratîk? Hûn Ahmet Davutoğlu dizanin. Yekî wisa ye ku gotibû em ê li Diyarbekirê Sûrê weke Toledo ji nû ve ava bikin. Divê me hay ji van hebe.

Ev yek helbet nayê wê maneyê ku di hîlbijartina serokkomariyê de Maseya Şeş Partiyên neyê destek- kirin. Lê em vê ji bîr nekin. Di metna lihevkerîna ya Maseya Şeş Partiyên de 2200 kêşe hene ku weke kêşeyên demildest bîr çareserkin, hatine nîşandan. Di nav van de kêşeya Kurd nîn e. Ev yek berê min dide xala sêyem. Vê gavê bi qasî ku ez ji dûr ve dibînim li Tirkîyeyê bi rastî jî diyardeyeke sergêjiyê heye, hêviyeke guherînê, guherandinê heye. Êdî ne îqtîdar kare Tirkîyeyê bi rê ve bibe, ne jî Tirkîye dixwaze weke salên 2010an bê birêvebirin. Redkirina rêvebirina berê, nîşan dide ku hêviyeke guherînê heye. Lê ev hêviya guherînê qet nebe niha ne hêviyeke demokrasiye ye.

Li Tirkîyeyê tişt a ku divê tevgerên demokratîk û nemaze tevgera Kurdan –ez ê dîsa li vêya vege- rim- bike ew e ku pedagojiyeke demokratîk bi pêş bixin û heya karibin vê hêviya guherînê veguherînin hêviya demokrasiyê. Ne mimkun e ku ev hêviya demokrasiyê li mekaneke wisa ku diyardeya wekhe- viyê, diyardeya azadiyê lê ne meşru be, pêk were. Ji bo hêviya demokrasiyê şîn bibe, berî her tiştî divê meseleya Kurdan bê qebûlkerin, divê meseleya Kurdan ne tenê weke yek ji meseleyên herî girîng ên Tirkîyeyê bê qebûlkerin, divê tena serê xwe weke meseleyeke meşrû bê qebûlkerin. Ev yek di heman demê de tê wê maneyê ku meşrûiyeta gelên din ên Tirkîyeyê jî bê qebûlkerin ku êdî weke kêmar tîn hesabandin.

Ez ê liv ir mînakek bidim. Di navbera 1974-1976an de li Ewropayê sê şoreş çêbûn. Gerçî ji vana tenê yekê xwe weke şoreş bi nav kir. Ev şoreş li Yewnanîstanê, li Spanyayê û li Portûgalê li dijî dîktatoran pêk hatin û bi xwe re demokrasi anîn. Li Yewnanîstan û Portûgalê meseleyeke neteweyî tunebû, lê demokratîkbûna Spanyayê ne tenê weke derbasbûna pergaleke pîrpartî bû. Pêkhatina demokrasiyê berî her tiştî bi wê yekê pêkan bû; civaka Spanyayê û çîna siyasî meşrûiyeta meseleya Bask û Katalonyayê qebûl kirin.

Ev meşrûiyet qebûl neba, ne mimkun bû ku demokrasi pêk were. Çimkî demokrasi li ba Tirkan tenê nayê maneya hebûna partiyên rastgir û çepgir. Demokrasi tenê nayê maneya mafê xweifadekirina Tirkan, di heman demê de divê civak meşrûiyeta yekgirtinê kolektîf jî qebûl bike. Qebûlkerina vê meşrûiyetê di heman demê de qebûlkerina meşrûiyeta tarîxî ya van koman e jî. Divê meriv xwedî vê bîreweriyê be ku heya pêşketineke wisa nebe li Tirkîyeyê pêkhatina demokrasiye ne mimkun e.

Ji hîlbijartinan wê de, ji partiyên siyasî wê de, ji xebatên siyasî wê de hêmanên ku karin Tirkîyeyê de- demokratîk bikin çî ne? Divê em li ser van bifikirin. Em hemû bi rejîma zordar a li Tirkîyeyê dizanin. Di heman demê de divê ev bê dîtin. Di gel vê rejîma zordar, li Tirkîyeyê niha qadên berxwedanê hene. Bi hezaran insan ji kar hatin derxistin, ber bi mirineke sivil hatin dehdan. Lê ev mirina sivil nebû asteng li ber hebûna wan.

Niha li Tirkîyeyê yek ji komên herî dînamîk akademîsyenên ku ji zankoyan hatine bidûrxistin. Di heman demê de em çapemeniya înternetê dibînin, zindîbûneke mezin heye. Di xebatên kulturî de zindîbûneke gelek zêde heye. Sosyalîzasyona di navbera ciwanan de gelek zindî ye. Ji bo parastina, xurtkirina van qadên berxwedanê wexteke dûdirêj divê. Meriv kare qadên berxwedanê weke sazki- ri-

na şiyana hişî, bimanekirina dinyayê, avakirina mekanîzmayên rexneyî pênase bike. Di navbera demokrasî û hilberandina nêzîkatîyên rexneyî de têkiliyeke xurt heye. Ev qadên berxwedanê ji siyasetê wêdetir, ji demên hilbijartinê wêdetir qadên wisa ne ku karin hizra li ser dahatûyê pêk bînin.

Ev yek berê min dide xala çaran. Bi qasî ku ez ji der ve dibînim divê dahatûya Tirkîyeyê ne li ser 2023an, li ser armancên 2030an, 2040an bîn fikirîn. Helbet gelek zor e ku meriv tiştêkî wisa pêşniyarî ciwanên 20 salî yên ku ji xeynî AKPYê tu îqtîdar nedîtine, bike, tiştêkî wisa ji wan bixwaze. Bi min jî gelek zor tê, ez vê zanim, lê di heman demê de divê em vê bi bîr bînin: di gel zehmetiyên li ber me hevsengiyên demdirêj ên li Tirkîyeyê ne li gel îqtîdarê ne, ev qadên berxwedanê, ji bo kesên 20 salî kartêker in. Îqtîdar bi temamî paramîlîterîze bûye û bûye xwedî binyadeke kleptokratîk.

Tekane gotina îqtîdarê êdî “afirandina nifşên kindar û oldar” e. Lê nifşên nû bi vê daxwaza oldariyê û kindariyê nakin. Daxwaza îqtîdarê ew e ku ax bi xwîna şehîdan bê avdan û bibe welat, ji bo vê jî divê her ferd xwe weke “şehîd”ek bibîne. Kes vê qebûl nake. Qet nebe di nav ciwanên 20-30 salî de hejmara wan kesan gelek kêr e ku xwîna xwe weke xwîna şehîdan bidin û bi vî awayî Tirkîyeyê bikin welat.

Divê em vê zanibin. Îro sermaye ji aliyê madî ve di dest îqtîdarê de, kleptokrasiyê de ye. Îro tekela tundiyê di dest îqtîdarê de, di dest hêzên paramîlîter de ye. Lê îro sermayeya kulturî ya Tirkîyeyê di dest ciwanan û entelektuelan de ye ku ew beşa herî marjînal in di vê civakê de. Sermayeya kulturî, sermayeya siyasî û sermayeya tundiyê ji hev gelek cihê dibin. Yên di bêrika wan de 2-3 hezar lîra henei îro kultura piranî ya Tirkîyeyê temsîl dikin. Îro yên li Tirkîyeyê nixênsî temsîl dikin ev in. Îro kesên, kategoriyên ku him li gerdûniyê, him jî kirdewariyê difikirin, ev in.

Ev qadên berxwedanê gelek girîng in. Loma divê meriv reşbîn nebe. Dibe ku sibe senaryoyên gelek nexweş jî pêk werin. Sala 2015an bînin bîra xwe. Xweşbîniyeke geş hebû. Sibe dibe ku senaryoyên bi vî rengî pêk werin. Lê bêyî serxweşiya xweşbîniyê û reşbîniyê jî mimkun e meriv li dahatûyê bifikire. Divê meriv qebûl bike ku belkî ev dahatû ne sibe be û sibe pêk neyên, loma divê meriv di nav têkoşîneke dûdirêj de cî bigire.

Ev yek ne tenê ji bo Tirkîyeyê derbasdar e. Di demên dawî de min zêdetir serê xwe bi Îran û Rûsyayê êşand. Ez rojevên wan dişopînim. Ez karim ji bo Îran û Rûsyayê jî heman tiştî bibêjim. Ev îqtîdar karin weke zombiyên wexteke dûdirêj li ser piyan bimînin. Kitêba Gabriel Garcia Marquez a bi navê Payîza Serokê Me bînin bîra xwe. Li welateke Amerîkaya Latîn rû dide. Îqtîdar û erkên îqtîdarên di qomayê de ne lê di heman demê de xwedan kapasîteyeke kujer in hê jî. Em van hîpotezan piştguh nekin. Lê em vê jî bînin bîra xwe: çerx ne li gel van erkên zombî, li gel muxalîfan, li gel ciwanan an jî entelektuelan digere.

Mijara min a dawîn: Weke min got, ji dûrî be jî ez li Diyarbekirê me. Mijar meseleya Kurdan e, meseleya tevgera Kurdan e, bi giştî dahatûya civaka Kurdan e. Li ser vê mijarê jî ez dixwazim çend gotinan bikim.

Mimkun e ku îşaret bi sê xalan bikim. Xala yekem, li Tirkîyeyê proseseke azadbûnê, kirdebûnê tê jiyîn. Ya vê dikin Kurd in. Îro li Tirkîyeyê yên di bin zilmê de ne, bindest in, ji azadiyê dûr in ne Kurd in. Kurd azad in. Kurd çima azad in? Çimkî Kurd ji mitîngên Rojhilat ên dawîya salên 60î vir ve proseseke kirdebûnê, azadbûnê dijîn. Ev azadî helbet hepsxaneyan veder nake. Qismeke gelek mezin e elîtên Kurd niha di hepsan de ne. Berdêlên gelek giran dan. Ne tenê niha di salên 1960î, 1970yî, 1980yî, 1990î de berdêlên giran dan. Hûn jêresaziyên Cizîr û Sûr ên 2010an dizanin. Lê ev berdêla giran ku Kurd didin, hebûna vê prosesa azadbûnê jî nîşan didin. Çi ye ev prosesa azadbûnê? Ev prosesa azadbûnê berî her tiştî kir ku em bibêjin “Navekî min heye”, kir ku navê Kurdan bê gotin, bê pejirandin û nasnameya Tirkîyeyê bi awayeke jêneger li ser du nasnameyan bê dîtin, Kurd yek ji hêmanên herî girîng bîn hesabandin.

Ev prosesa kirdebûnê, azadbûnê tê wê maneyê ku em xwedan tarîxekê ne û texayuleke me yî dahatûyê heye. Ev maf nehat bexşirin, bi têkoşînan hat bidestxistin. Piştî têkoşîneke dûdirêj Kurdan rabûn û tarîxa xwe xwendin, li xwe fikirîn, zanistên xwe yên civakî bi pêş xistin, bûn mijara zanistên civakî yên cuda, şanoyeke cuda bi pêş xistin, edebiyatek bi pêş xistin, bûn xwedî çapemeniyek, saziyêke filmî, festîvala filmên Kurdan li dar xistin. Di heman demê de ev prosesa kirdebûnê, bi texayuleke dahatûyê ve girêdayî ye. Çimkî civakek tenê bi tarîxê nabe. Di heman demê de bi kapasîteya xwe ya texayûla dahatûyê hebûna xwe pêk tîne. Li ser vê yekê, em dibînin ku Kurd gelek bi pêş ve çûne.

Di navbera zilm û azadbûnê de têkiliyêke paradoksî lê diyalektîk heye. Ev têkilî di heman demê de di têkoşîna mafan de jî tê dîtîn. Hannah Arendtê behsa mafê xwedan mafan dikir. Xwedaniya mafan ne tenê tê wê maneyê ku meriv ji mafên makezagonî yan gerdûnî sûtê wergire, di heman demê de tê maneya guherandina hiqûqê, bilêvkirina daxwazên hiqûqî yên nû. Em dibînin ku Kurd di vî warî de jî gelek bi pêş ketine. Mafên ku bo Kurdan hatine bexşirin hema hema nîn in.

Sîstema hiqûqê ya ku Kurd texayul dikin, bi temamî jî sîstema hiqûqê ya li Tirkîyeyê heyî cihê ye. Meseleya mafan, meseleya texayulê, meseleya salnameye, kapasîteya Newrozê ku hema hema kare temamê sala Kurdan bihone, derketine derve ya milyonan nîşan didin ku Kurd weke kirdeyêke kolektîf jî derveyî salnameya heyî karin bibin xwedî salnameya xwe. Ev prosesa azadbûnê di heman demê de tê wê maneyê ku Kurd vediguherin komeke pir-zimanî. Gava ez behsa vê pir-zimaniyê dikim, qesta min ne zimanê dayikê ye. Ev yek tê maneya afirandina pir-zimanî, diyardeya piraniyê. Lîderekî Kurd ê 80 salî û entelektuelek Kurd î 20 salî karin di heman wextî de hebin, ev yek rê li ber wê yekê vedike ku Kurdbûn weke kirdeyêke kolektîf di hindava xwe de pir dibe. Divê ev pir-zimanî bê parastin, bê xurtkirin.

Xala duyem a di warê meseleya Kurdan de ev e. Kurd karin Tirkîyeyê hilgirin? Ew hêza Kurdan heye ku karibin Kurdistanê, Kurdan hilgirin. Lê Kurd karin Tirkan, Tirkîyeyê hilgirin? Bersiva vê pirse, têkildarî bersiva pirseke dîtir e: Tirk dê karibin azadbûnê qebûl bikin? Ev diyardeya azadbûnê di heman demê de tê wê maneyê ku Tirk dev ji daxwaza hukumkirinê berdin, dev ji kompleksa serdestiyê berdin û bigihên diyardeya wekhevîyê. Ev di heman demê de tê wê maneyê ku Tirk ji diyalektîka bende-xwedî derkevin. Heke Tirk nebin xwedî, dev ji daxwaza xwedaniyê berdin ev tê wê maneyê ku him dê bende azad bibe, hin jî xwedî azad bibe. Ev yek têkiliyêke diyalektîk e ku diçe digihê Hegel, digihê Marx.

Gava em tarîxa Tirkîyeyê hildin dest, em dibînin ku Osmaniyên Ciwan hê di 1860an de behsa serdestiya Tirkîtiyê dikin. Osmaniyên Ciwan jî aliyekî ve kevneşopiyêke şoreşger dide dest pê kirin ku azadîxwaz e, lê ji aliyê din ve ev azadî dijminahiya komên Mesîhî kiriye û xwe bi Tirkîtiyê sinordar kiriye. “Şoreşgeriya” Îttîhad û Terakkiyê, ya Kemalîzmê jî serdestiya Tirkîtiyê li komên din ferz kir. Di destpêka 1900an de figureke weke Prens Sabahaddin heye. Tevî Şerif Paşa yek ji nûnerên girîng ên liberalîzma Osmaniyên e. Prens Sabahaddin di wan salan de dibêje Tirkîtiyê bi binyada xwe ya leşkerî nikare berdeyam be, divê binyada civakî ya Tirkîtiyê bê guherandin. Prens Sabahaddin bi vê hizrê tevdigere û pêşniyar dike ku navendbûna ademî bê qebûlkirin û komên ku Tirk dixwazin serdestiyê li wan bikin bibin xwedan xweseriyê. Tirkîye kare vê yekê pêk bîne? Di civaka Tirkîyeyê de, di ya Tirkan de girseyêke bi sedî 10-20 wê çêbe ku vê yekê bixwaze, karibe vê yekê meşru bike?

Divê Tirk ji zindana tirsê ya ku îro tê de ne, derkevin. Divê bêyî ku bitirsin karibin li dahatûya xwe bifikirin. Bi rêya vê yekê divê him karibin li tarîxa xwe bipirsin, him jî karibin dahatûya xwe bi texayuleke din bifikirin. Ne mimkun e Kurd karibin vê yekê bo wan bikin. Lê mimkun e Kurd alîkariyê bikin divê prosesa azadbûna Tirkan de. Ev yek bi pedagojiyêke demokratîk pêkan e. Ev pedagojiya demokratîk di heman demê de nîşan dide ku rizgariya Kurdan, têkoşîna Kurdan parçeyêke têkoşîna azadbûna Tirkîtiyê, Tirkan e, heta şerteke wê bi xwe ye. Çawa ku Spanyayê hebûna gelên Katalan û Bask qebûl kir û wisa giha demokrasîyê, Tirkîye jî bi qebûlkirina hebûna Kurdan kare bigihê azadiyê.

Xala sêyem: Gava em li ser Tirkîyeyê bi axivîn bi giştî divê em Kurdistanê ji bîr nekin. Kurdîstana ku sînoran ew dabeş kiriye. Tevgera Kurd her tim du daxwaz anî ser ziman. Ya yekem ew bû ku Kurd weke kêmar na, lê weke gel bê dîtin. Qesta min ji vê ew e ku wekhevî çêbe, bigihê armançekê. Ya di jî, ez nabêjim tunekirina sînoran, lê bibe ku sînoran rehet bên derbaskirin. Di heman demê de koma Kurdan weke komeke demokratîk, kolektîf bê dîtin li Rojhilatanavîn. Ez dibêjim qey îro li Kurdistanê tu tevgerêk tune ye ku bixwaze li Kurdistanê sînor rabin, dewletên heylê belav bibin. Li Kurdîstana Iraqê referandûm çêbû. Bendewariyeke azadiyê heye. Lê ev bendewariya azadiyê bi sînorê Iraqê ve hatiye sînorîkirin. Daxwazê wisa tune ye ku Kurdîstana Tirkîyeyê îlhaq bike, Kurdîstana Îranê îlhaq bike. Lê di çarçoveya sînorên heylê de divê aktorên Kurd li temamê Kurdistanê bifikirin.

Yek ji xalên ku em ê li vir binirxînin jî pêkanîna diyaloga navxweyî ya Kurdistanê, prosesa entegrasyona navxweyî ye. Ez dibêjim tevgera Kurd a li Tirkîyeyê kare di vir de roleke gelek girîng bibîne. Kurdîstana Iraqê beşa herî girîng e ji bo vê pirsgerêka entegrasyona navxweyî. Em dibînin ku 30 sal piştî xweseriya 1990an li vê herêmê hê jî entegrasyona navxweyî pêk nehatiye, diyardeya dewletbûnê bi maneya xweseriyê, federasyonê hê têra xwe bi pêş neketiye, yekîneyên hêzên leşkerî yên Kurd nebûne yek, nemaze li dijî hêzên derveyî hê vîneke berxwedanê pêk nehatiye. Li vê derê mîsyoneke diyalogê ya gelek girîng heye. Tevgera Kurd divê ji Tirkîyeyê wêdetir vê mîsyona diyalogê bi pêş bixe.

Entegrasyona Kurd ya duyem, diyardeya entegrasyonê ya di navbera Kurdîstana Iraqê û Rojava de ye. Em zanin ku li vir jî pirsgerêkên girîng hene. Teqez dê dinya destekeke pir mezin bide entegrasyoneke wisa. Lê aktorên Kurd amade ne ji bo vê? Ji bo sazûmanbûna diyaloga di navbera herdu Kurdîstanan de divê çî bê kirin? Ez dibêjim qey di van hemû têkilî û mijaran de Kurdên Tirkîyeyê dê xwedan roleke girîng bin.

Divê Kurdên li Tirkîyeyê, di heman demê de tevgera Kurd Rojhilat ji bîr neke. Niha Rojhilat an Kurdîstana Îranê dikele. Di 2022-2023an de, Kurdîstana Îranê hat wê merhaleyê ku nasnameya Îranê tayîn kir. Niha li herêmeke gelek muhafazakar î weke Belucîstanê, gel li Kurdîstanê xwedî derdikeve, li kolanan dirûşmeya Jin, Jiyan, Azadî olan dide. Heta Mevlana Abdulhamîd ku kesayeta herî girîng e ji bo oldarên Belucîstanê, xwedî li doza Kurdan derdikeve. Diyardeya Kurd, niha mohra xwe li temamê Îranê daye. Di heman demê de Kurdîstana Îranê dîsa dibe Îranî. Ez dibêjim qey li vir deriyê diyalogê, deriyê entegrasyona navxweyî vedibe ku gelek girîng e.

Ya herî dawîn jî êdî Kurdîstana dîasporayê heye ku dînamîkên wê xweserî xwe ne, hema hema qadeke xweser tîne pê. Kurdîstana dîasporayê Kurdîstaneke bi 1,5-2 milyonî ye, pir-çandî ye, pir-zimanî ye. Gava ez dibêjim pir-zimanî ez ne tenê behsa afirîneriyê dikim, behsa “zimanên neteweyî” yên weke Îngilîzî, Fransî, Fînlendî û hwd. dikim. Dîasporayê ciwan û dînamîk e lê em dibînin ku ev dîaspora ji xeynî xweyîtiya Kurdistanê tu roleke aktîf hîlnagire.

Sedat Yurtdaş - Cîgirê Serokê DÎTAMê

Me guh da rêzdar Hamîd Bozarslan. Ya rast me ewilî daxuyaniyek divê. Rêzdar Ahmet Türk beşdar nebû mixabin, em sedema wê nizanin. Heya deqeya dawiyê jî em li hêviyê bûn ku bê. Gava din min bi temamî bi awayeke spontane çend tişt gotin bi Kurdî. Bi destûra we ez ê çend gotinan bi Tirkî bikim. Di hîlbijartinên 14ê Gulana 2023an de em ê du deng bidin bi giştî. Em ê dengê ji hîlbijartina serokkomar an serok bidin, dengê din jî ji bo parlamentoyê. Bêguman dê Kurd jî heman tiştî hîlbijêrin. Sed sal e ji bo nasnameyê têkoşîn hat meşandin. Di 30 salên dawî de, ji salên 90î vir ve –eyb nebe ez dibêjim- ez jî di nav vê kevneşopiyê de bûm û ji HEPê, DEPê vir ve em bûn şîrîkên rêvebirinê, tesîra me çêbû li ser rêvebirinê, kevneşopiyê wisa hat afirandin. Ev kevneşopî di serdema xwe ya herî xurt de ye.

Tiştê ku xuya dike Kurd tena serê xwe li Tirkîyeyê xwedan wî dengî nîn in ku armancên xwe yên siyasî bi cî bînin. Loma hevkarî, tifaq, tevgerêk li gel hev xwedî qîmetê gelek girîng e. Sîstema

Seroktiyê yanê sîstema ji sedî 50+1 tiştêkî wisa kir ku dengê jî xwedî qîmetê gelek girîng e. Loma tablo hinekî wisa ye û di vê prosesê de hat fêmkirin ku tu bi hejmareke zêde parlamenter derîni, tu bi hejmareke zêde şaredar derîni jî ya rastî bi politikayên heyî nemaze bi politikayên qeyyûman, destnîşaneke Wezîrê Karê Navxweyî berhewa dibe. Loma tê ditin ku atmosfera giştî ya li Tirkîyeyê demokratîk be, rêvebiriyê li gorî hiqûqê û parazvanê azadiyan hebe dê rewş tiştêkî din be. Loma tiştê ku em dibînin HDPyê demê berê daxuyaniyek da got em ê namzet daneynin –bi ya min terciheke realist e- û ew ê bi awayeke fiîlî destek bidin Kemal Kılıçdaroğlu.

Politikaya dijberiya Kurdan a Erdoğan, a AK Partiyê, ya îqtidara heyî him li Tirkîyeyê, jim li Rojhilatanavîn, him jî li dinyayê êdî ber bi xetimandinê ve diçe, ji vir û pê ve mimkun e paşve vegerin? Pir ne mimkun e. Çimkî vê tercihê jî pir bi zelalî nîşan da. Vê yekê jî bi HÛDAPARê kir. Li vê derê belkî em vê bibêjin. B imin hevkarîya li gel HÛDAPARê ne tenê ji bo hilbijartinan e, ev yek jî hilbijartinan wêdetir e. B imin îşaret bi meyleke gelek stratejîk dike.

Di van şert û mercan de Maseya Şeş Partiyên, tifaqa li gel wê muhtemelen piştî hilbijartinê –Yên ketine hilbijartinan pê dizanin namzedek tenê be jî ne diyar e ku dê ji sindoqan çî derê- loma gelek zehmet e ku meriv bibêje encam ev e. Stratejiyên bîna meşandin, politikayên Maseya Şeş Partiyên gelek girîng e. Li ser Maseya Şeş Partiyên Partiya ÎYÎ heye ku daxwazên Kurdan bloke dike, heke em dêhna xwe bidin vê di gel destekê dê encameke çê derkeve yan na, em niha nikarin bersiva vê bidin. Lê axir eşkere ye ku em di proseseke tarîxî re derbas dibin.

Di vê çarçoveyê de heke em li axavtina Hamit Xoce vegerin, bi perspektîfeke gelek berfireh lê mêze kir. Weke akademîsyenek, weke zanyarek nixandînan pir-hêl kirin. Axavtineke wisa bû ku ji zexta medyaya rojane bêrî bû, ne sîncard bû, tiştinan nehilbijart. Ji ber hindê ez ê mafê axavtinê bidim we beşdarên hêja yê li salonê. Ji kerema xwe re heta ji dest we bê bila ravekirin û nixandînan we zelal û kurt bin. Paşê ez ê di sa mafê axavtinê bidim Xoce. Kere bikin, mafê axavtinê yê we hevalên hêja yê li salonê ye.

Pirs û Beşdarî

Beşdar 1 - Rêzdar Bozarslan, derheqê meseleya Kurdan a li Rojhilatanavîn de nixandîneke giştî kir. Li çar parçeyên Kurdistanê ji bo meseleyên bingehîn divê Kurd bibin yek û bi hev re tevbigerin. Serdema ku em tê de ne gelek zor e. Li hêlekî tifaqa Cumhur, li hêla din tifaqa Millet heye. Rejîma heyî him li Tirkîyeyê, him jî li Rojhilatanavîn politikayêke zilm û zextê ya gelek giran dimeşîne li ser Kurdan. Divê Kurd di vê hilbijartinê de bîna cem hev û bibin xwedî roleke tarîxî.

Beşdar 2 - Hamit Xoce, li ser hin meseleyan tiştên balkêş gotin. Em behsa Kurdan û hilbijartinan dikin. Meseleya ku divê em girîngî pê bidin divê fermîbûna zimanê Kurdî be, nasîna nasnameya Kurdan be, perwerdeya bi zimanê Kurdî be. Heya zimanê Kurdî di prosesên kampanyayan de xuya neke, neyê qebûl kirin gotinên me yê teorîk, sazûmanî, her tişt berhewa ye. Hamit Xoce behsa 2030an û 2040an kir lê îro meseleya lezgîn ji bo Kurdan asîmilasyon e. Asîmilasyon di bin hişê me de û di her warê jiyana me de cî girtiye, insan bêyî ku hay jê nebin bi Tirkî diaxivin êdî. Li vir tu fikrêkî me yî wisa tune ye ku em zimanên din biçûk bixin. Heke em li Diyarbekirê civînek li dar bixin divê zimanê civînek bi Kurdî be. Yê ku dê di hilbijartinan de namzet bin divê li Kurdistanê bi Kurdî bipeyivin.

Beşdar 3 – Hilbijartin dê di navbera Tifaqa Milletê û Tifaqa Cumhur de çêbe û dê dengên Kurdan diyarker bin. Li bakurê Kurdistanê û li temamê Tirkîyeyê nûnerê Kurdan HDP ye. Rola diyarker a HDP jî di hilbijartinan de li holê ye. Hamit Xoce got hilbijartinên 2023an na, salên 2030 û 2040î divê bibe aso ji bo azadiya Kurdan. Ez li vê derê dixwazim vê pirsê bikim. Eger li pêşiya me ji bo azadbûnê 10-15 sal hebin, nexwe encamên van hilbijartinan dê tesîreke çawa li prosesa azadbûnê bikin? Dê hilbijartin herî girîng a serokkomariyê be. Di vê çarçoveyê de divê Kurd çawa nêzikî van hilbijartinan bibin?

Bersivên Pirsan - Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Spas ji bona pêşniyar û şîroveyên we. Ez ewilî dixwazim çend gotinan bi Kurdî bikim. Paşê ku ez derbasî Tirkî bûm, ez ê tercumeya xwe bi xwe bikim.

Gelek spas ji boy pêşniyarên we. Li ser yekîtiya Kurdistanê ez bi we re hemfikir im û li ser zimanê Kurdî jî. Bi rastî ji boy min gelek muhîm e. Ne ku em Erebi înkâr bikin, ne ku em Tirkî bikin yan jî em Farisî înkâr bikin. Lê belê muhîm e ku zimanê Kurdî li ser piyan bimîne. Di sedsala 20î de ez bawer im eger Kurdî li ser piyan nemane, dê Kurd jî li ser piyan nemana. Loma gelek muhîm e ku em vî zimanî biparêzin.

Ser pirsê sisêyan... Ez bawer im ku tiştê muhîm ji boy Kurdan ew e ku yanê eger gewirandinek div an hilbijartinan de bê çêkirin gelek baş dibe. Ji ber ku ev rejîma paramîlîter, kleptokratîk hendî nikare dewam bike. Ji Tirkiyeyê re nefes lazim e, ji Kurdan re nefes lazim e, oksijen lazim e. Eger ew oksîjen îsal bê pir baş e. Lê belê eger nê, yan jî eger qezayek çêbe gere em ji boy wê jî hazir bin. Bawer im ji boy Kurdan du hedef hene. Hedefa pêşîn ew e ku potansiyela Kurdan, potansiyela hilbijartina Kurdan ji sedî 15 ye îro li Kurdistanê û li Tirkiyeyê. Gelo dê HDP karibe bigihîje %15an yan jî %16an? Bawer im ku ev gav bê avêtin dê ji boy Kurdan tiştê gelek muhîm bibe, ji boy HDPyê jî û ji boy siyaseta Tirkiyeyê jî. Lê gere em ewkê ji bîr nekin. Wexta ku ez dibêjim 2030-2040 ew nayê wê maneyê ku gere Kurd yan jî hereketên demokratîk ên Tirkiyeyê gav neavêjin. Her deqîqe, her gav momentek e. Gere em wê zanibin. Yanê 10 sal yan jî 15 sal nayê wê maneyê ku Kurd bibêjin wa ye mesele çareser bû. Mesele ew nin e. Mesele ew e ku her deqeyek weke momentek bê bikaranîn. Ji aliyê edebiyatê de, ji aliyê siyasetê de, ji aliyê fikrê de, ji aliyê tiyatroyê de, ji aliyê sosyalîzasyonê de... Yanê ew moment gere momenteke zêde be, fireh bibe, gelek kesan bîne cem hev.

Em wê dizanin. Di meseleya Spanyayê de ji salên 1960î pê ve rejîma Franco miribû. Lê belê dîsa heya 75an dewam kir. Ew nayê wê maneyê ku Bask û Katalan û demokratên Spanyayê tiştê nekirin. Na, gelek tiştê kirin û ji boy ku karibin gelek tiştan bikin di sala 1975an de ew gewirandin. 75-78an de ew gewirandin çêbû.

Sedat Yurtdaş - Cîgirê Serokê DÎTAMê

Xoceyê min, em spasiya te dikin. We îşaret bi tiştên gelek girîng kir. Hin têgeh, hin nirxandin hene ku ez dibêjim em ê wextêkî dûdirêj li ser wan biaxivin: Weke “rêvebirên zombî”, rêveberiya Franco di 1960î de mir, heta 1975an berdewam bû. We wisa tamam kir. Ya rast ev yek dike ku em li ser vê jî bifikirin. Di wextê kurt de dibe ku guherînên mezin çênebin. Lê gava em bersiva pirsê li gor tarîxa civakê difikirin em fêhm dikin ku çî wextê kurt e. Ez zêde dûdirêj nekin û mafê axavtinê bidin Suphi Beg.

Beşdar 4 – Rewşa zimanê Kurdî û Kurdan li holê ye. Di avakirina Komara Tirkiyeyê de Kurd û Kurdbûn hatin înkarkirin. Em gihan roja îroyîn. Her çî qas hin rê vebûbin jî di rojên îroyîn de em bi xetereyeke mezin re rû bir û ne. Ew jî berbelavbûna otoasîmilasyonê ye di nêv Kurdan de. Ev tiştê gelek girîng e, weke lehiyek be û bi ser Kurdan de were. Kurd di her warê jiyana de hatine dorpeçkirin. Divê siyaseta Kurdan berî her tiştî vê bibîne. Saziyên Kurdan û partiyên siyasî divê li ser zimanê Kurdî bixebitin, xebatên xwe bi Kurdî bikin.

Hilbijartinên bê gelek girîng in û êdî insan fetisîn. Ev guherîn gelek girîng e. Bi wesîleya van hilbijartinan divê meriv daxwaz û mafên Kurdan bêhtir bixe rojeva tifaqan, partiyan û Tirkiyeyê. Ev gelek girîng e. Divê daxwazên Kurdan rasteqîn bin û di demê kurt de bi cî bînin. Yek ji wan jî ew e ku dersên Kurdî yê bijarî bibin dersên mecbûrî. Divê ev bikeve rojeva Tirkiyeyê. Eger Kurdî bibe darsa mecbûrî temamê Tirkiyeyê dê mecbûr bimîne Kurdî fêr bibe. Bi wesîleya hilbijartinan divê ev bîr rojevê.

Sedat Yurtdaş- Cîgirê Serokê DÎTAMê

Beşdarên hêja, em dest bi beşa duyem a civîna xwe dikin. Qasek berê hevaleyê me yî civaknas î jî

Swîsreyê derheqê civînê, beşdarên û axavtvanan de nîrxandineke kurt kir. Derheqê mijarên îroyîn de xwedî gelek zanyariyan e. Çi yê li salonê, çi yê online beşdar in, beşdarên me yê rêzdar xwedî wê kapasîteyê ne ku karin tabloyê bi giştî bibînin. Hay jê hene ku prosesa hilbijartinê bê dê çawan be, çi bîne bi xwe re, çi bibe. Fîkr, raman û nêrînên derheqê ve serdema tarîxî de ji ber vê hindê girîng in. Gava em ji vê hêlê ve lê binêrin em karin bibêjin em weke xelkê Diyarbekirê û Kurd xwedî çavkaniyên gelek kêrhatî û tesîrker in. Bi min ev qînyata me hemûyan e. Di vê çarçoveyê de, piştî vê destpêka berfireh ez dixwazim ewilî mafê axavtinê bidim rêzdar Vahap Coşkun û em ê guh bidin analîzên wî yê berfireh, mafê axavtinê yê cenabê wî ye.

Doç. Dr. Vahap Coşkun - Fakulteya Hiqûqê ya Zankoya Dîcleyê

Merheba ji her kesî re, gelek spas dikim. Silav û hurmetên xwe pêşkêşî DÎTAMa sazkarê ve civînê, rêzdar Sedat Yurttaş, hemû beşdarên û nemaze Hamit Xoce dikim.

Hamit Xoce analîzeke gelek berfireh kir. Ez dixwazim çend fikrên xwe yê derheqê hilbijartinê 14ê Gulana 2023an de bi we re par bikim. Hemû hilbijartin girîng in û di hemû hilbijartinan de tercîhên hilbijêran tîn meraqkirin. Lê di van hilbijartinan de nemaze derheqê dengên hilbijêrên Kurd de merrakeke gelek zêde heye. Sedema vê jî gelek hêsan e: dengên herdu tifaqên ku namzet in ji bo îqtîdarê gelek nêzî hev in; meyla hilbijêrên Kurd ber bi kîjanê ve be ihtîmala serketina wê tifaqê zêde dibe. Loma dengên Kurdan, dengên hilbijêrên Kurd li gor hilbijartinê berê “biqîmettir” bûye, “nîrxdartir bûye”.

Peyva hilbijêrên Kurd di bernameyên televîzyonan de, di nivîsan de, di axavtinan de pir bi rehetî tê bikaranîn. Lê gava em dibêjin hilbijêrên Kurd em behsa binyadeke monolîtîk nakin. Divê em bibîr bixin ku hilbijêrên Tirk çi qas cuda bin, hilbijêrên Kurd jî ew qas cuda ne.

Ji bo em têbigihên û texmîn bikin bê ka dê tercîhên hilbijêrên Kurd bi çi awayî bibin a herî baş ew e ku em dêhna xwe bidinê bê ka ev hilbijêr dengên xwe didin kîjan partiyên. Gava em dêhna xwe didinê em dibînin ku ji hilbijartina giştî ya 2002an û hilbijartina meheli ya 2004an vir ve nemaze piraniya hilbijêrên Kurd ên li herêmê dengên xwe didin du partiyên: HDP û AK Parti. Carna ji sedî 85, carna ji sedî 90ê hilbijêrên Kurd dengên xwe didin van herdu partiyên. Û dîsa para partiyên li gorî siyaseta wan carna zêde dibe, carna jî kêr dibe. Mesela hilbijartinê 2007 û 2015an ji bo vê nîşaneyê baş in. Meriv kare hilbijartinê 2007an ji hêla AK Partiyê ve, hilbijartinê 2015an ji hêla HDPyê ve binîrxîne.

Helbet gelek sedemên tercîhên hilbijêran hene. Heke em bipirsîn bê ka çima hilbijêr van herdu partiyên hildibijêrin, hin rastî dertên pêşiya me. Bi ya min hilbijêrên Kurd ên ku deng didin AK Partiyê ji ber sê sedeman didin:

Ya yekem siyaseta xizmetê ye. Nemaze di serdema ewil a AK Partiyê de jiyana rojane ya insanên û rewşa wan a aborî baş bûbû, loma dengên ve partiyê zêde bûbûn.

Ya duyem siyaseta nasnameyê ye. AK Parti li ser nasnameyêke muhafazakar û demokrat hat avakirin. Li Tirkiyeyê gava yek bibêje “muhafazakar” tenê hilbijêrên AK Partiyê tîn fêmkirin. Lê piraniya Kurdên ku deng didin HDPyê jî muhafazakar û oldar in. Loma hilbijêran nasnameyêk dîtin li hemberî xwe ku karibin ji xwe bihesibînin. Ji ber ku nasnameya oldariyê, nasnameyêke mexduriyetê bû jî kir ku hilbijêr wê bi hêsanî ji xwe bihesibînin.

Ya sêyem jî nemaze di prosesa 2013-2015an de AK Partiyê hêviyek da ku bi siyaseteke demokratîk dê meseleya Kurdan çareser bike, vî fikrî û vê hestiyariyê jî kir ku dengên bistîne.

Niha heke em bîna roja îroyîn, bi min hersê parametre jî ji aliyê AK Partiyê ve ber bi devereke neyînî ve diçin. Ji aliyê siyaseta xizmetê ve ew potansiyela AK Partiyê nîn e ku dahatûyêke bi aboriya baş

pêşkêşî Tirkiyeyê bike. Di siyaseta nasnameyê de şikestineke têkelî berjewendiyan heye; lew AK Parti ji nasnameyê muhafazakar û demokrat ber bi nasnameyê netewperesttir ve qulibî. Pê re tabloyeke wisa heye ku AK Partiyê dev ji çareserîya demokratîk a meseleya Kurdan berdaye.

Ev yek bêguman dike ku hilbijêrên Kurd xwe ji AK Partiyê bêhtir dûr bidin û dibe sedem ku dengên AK Partiyê yên ji herêma stendî kêmbibin. Em karin him ji çavdêriyan, him jî ji encamên lêkolînan bi vîya têbigihên.

Gava em berê xwe bidin HDPyê, em li wir jî sê parametre dibînin:

Ya yekem, dengdêrên HDPyê xurt in. Ev dengdêr ji salên 1990î bihurîne û hatine û rexneyan wan hebin jî li dijî polîtîkayên partiye, sekna li cem partiya xwe weke “meseleya namûsê” dibînin û meyleke wan î wisa tune ye ku dev ji partiya xwe berdin.

Ya duyem, temsîla Kurdayetiyê ye. Her çî qas HDP xwe weke partiyeke Tirkiyeyê binav bike jî qîsmeke gelek mezin ê deng didin HDPyê wê weke hilgirê nasnameya Kurd, nûnerê nasnameya Kurd li meclîsê dibînin û loma deng didinê.

Ya sêyem jî, fikreke wisa heye; eger meseleya Kurdan dê di nêv siyaseta demokratîk de çareser bibe hebûna partiyeke xurt, hebûna binyadeke siyasî ya xurt li meclîsê biqîmet e û loma divê HDP li meclîsê be û hebûna wê ya li wir bê parastin.

Di konteksta hilbijartinên 2023an de, HDP van taybetmendiyan xwe bi rêjeyê mezin diparêze. Lew piştgirîya hilbijêran bo partiye jî, hewcedariya nûnerîya nasnameya Kurd jî, hewcedariya hebûna partiyeke ji bo çareserîya siyasî ya demokratîk jî berdewam in.

Li gel vê du handikapên muhîm ên HDPê jî hene: Ya yekem, ji ber ku CHP hêviya iqtîdarê dide hilbijêran dibe ku hin derdorên pir ne îdeolojîk ku berê deng dane HDPyê berê xwe bidin CHPyê. Divê HDP nemaze ji bo bajarên mezin li ser vê rîskê bisekine. Ya din jî ji ber ku benda hilbijartinê daket sedî 7an, dibe ku motivasyona hilbijêrên HDPyê xera bibe. Hilbijêrên ku dêhna xwe didan benda sedî 10 bêhtir bi motive tevdiqerîyan. Divê HDP di 50 rojên mayî de van herdu rîskan bibîne û li gorî vê siyasetek bi pêş bixe.

Di gel van handikapan meriv kare behsa avantajê HDPyê jî bike. Ew jî hilbijêrên ciwan in. Hema hema 5 milyon hilbijêr di vê hilbijartinê de dê cara ewil deng bidin. Tê texmînkirin ku ji van hilbijêran hema hema sedî 25 yanê milyonek û 250 hezar jê ciwanên Kurd bin. Dê ne tiştê ecêb be eger qîsmeke muhîm ê van ciwanên Kurd HDPyê hilbijêrin. Çimkî ev ciwan gava tînin dinyayê çavên xwe li sosyolojiya HDPyê vedikin, li habitata HDPyê vedikin. Girseyeke hilbijêran heye ku tîkiliyeke wan î îdeolojîk û polîtîk tunebe jî, sirf bi rêya nasnameya kulturî karin deng bidin HDPyê. Ji ber hindê HDP çî qas karibe vê girseya ciwanan mobilîze bike dê ew qas serkeftî bibe.

Di 14ê Gulanê de, dê du deng bînin dayîn; yek ji bo hilbijartina parlamentoyê, ya din jî ji bo hilbijartina serokkomar. Problemeke HDPyê di warê hilbijartina parlamentoyê de tune ye. Pirsê girîng ew e ku dê HDP di hilbijartina serokkomariyê de çî bike. HDPyê vê mijarê wextêke dûdirêj nîqaş kir û axir biryar da ku dê namzet nîşan nede. Bi min du nêzîkahî hebûn di nêv HDPyê de: Yek jê hinan digot bila HDP namzedê xurt derîne û nêzî sedî 15î deng bistîne û di gera duyem de şense xwe yê bazariyê bilindtir bike. Ya din jî hinan digot namzedê ku dê gera duyem de deng bidinê bila di gera ewil de bê bijartin. Çimkî xwedî wê fikrê bûn ku heke hilbijartin bimîne bo gera duyem dê rîsk çêbe.

Hin hemanên bîngêhîn hebûn ku zor dane HDPyê da ku namzedê serokkomariyê nîşan nede. Ez karim 5 heb bihejmêrim:

Ya yekem, HDP ji 2015an vir ve jêneger dijberîya AK Partiyê dike. Dengdêrên HDPyê piştgirîya vê

dijberiyê dikin, loma HDPyê bixwesta jî nikarîbû ji dengdêrên xwe re bibêje notr bin an piştta AK Partiyê bikin.

Ya duyem siyaseta AK Partiyê bû. Him li hundir, him li derve siyaseteke dijberî Kurdan meşand, ev yek hêmana herî girîng bû ku têkiliyên AK Partiyê li gel Kurdan lawaz kir.

Ya sêyem; komên çepgir ên Tirk ên di tifaqa HDPyê de, xwedî wê seknê bûn ku namzed nîşan nedin.

Ya çarem; Kılıçdaroğlu, di nêv namzedên serokkomariyê de yê herî nêzîkî Kurdan bû. Navê çar namzedan dihat bilêvkirin. Gelek lêkolîn hebûn, nîşan didan ku hilbijêrên Kurd ji bo Mansur Yavaş û Meral Akşenerê sar bûn, lê ji bo Ekrem İmamoğlu û Kemal Kılıçdaroğlu germ bûn. Piştî ku namzediya Kılıçdaroğlu teqez bû, di vê prosesê de ket pêş.

Û ya pençem jî HDP xwedî namzedeke populer ê weke Selahattin Demirtaş nebû.

Ji ber van sedeman ku hemû jî xwedî girîngiyekê bûn, HDPyê namzed nîşan bida jî qîsmeke girîng ê hilbijêrên HDPyê belku di gera yekem de Kılıçdaroğlu tercîh bikirina. Helbet ev yek dê rêvebirîya partiye bixista tengasiyê; dê rexne bikirina û bigotana partî dengdêrên xwe nas nake û heta li dijî dengdêrên xwe ye. Rêvebirîya HDPyê nexwest bikeve vê rewşê, namzed nîşan neda û sekna xwe bo destekkirina Kılıçdaroğlu nîşan da.

Ne muhîm e ku HDP navê Kılıçdaroğlu bilêv neke. Lew dengdêrên HDPyê ji xwe dengdêrên politîk in; ew baş zanin adres kê der e. Û dibe ku di rojên bê de rêvebirên HDPyê navê Kılıçdaroğlu bilêv bikin û desteka xwe bi awayê eşkere nîşan bidin.

Hamit Xoce, di beşa ewil a civînê de got pêleke guherînê, daxwazeke guherînê heye û divê em vê yekê paşguh nekin. Li ser wê yekê me ez jî. Bi ya min jî di nêv civakê de pêlek heye ku guherîna îqtîdarê dixwaze. Meriv kare behsa çar sedemên vê yekê bike:

Ya yekem îqtîdar westiya. Çi qas baş dibe bila bibe li welatekî demokratîk 21 sal, ji bo îqtîdarek wextekî gelek dirêj e. Nifşek bi we re mezin dibe, kesek din nas dike(nake), tim heman aktorên dibîne. Çi qas serkeftî dibe bila bibe îqtîdarek bi demê re diweste. Hela ku em otorîterî û xizaniya vî 5 salên dawî lê zêde bikin, asta westanê gelek zêde dibe.

Ya duyem, di AK Partiyê de kêmasiyeke kadroyan heye. Gava AK Parti di sala 2001ê de hat avakirin Erdoğan primus inter pares bû(di nêv wekhevan de yekem) û li gel wî di nêv AK Partiyê de gelek navên xwedî tesîr hebûn. Lê îro ew kes nîn in. Endîşe û metirsiyeke cidî heye ku Recep Tayyip Erdoğan bi awayekî ji siyasetê vekîşe dê AK Parti karibe berdewam bike yan na.

Ya sêyem, kêmasiyeke ferasetê heye. “Demokrasiya muhafazakar” ji bo AK Partiyê têgeheke girîng bû û bi wê yekê karî girseya xwe berfirehtir bike. Lê daxwaza demokrasiye her ku çû kêmbû û di gel wê neteweperestî zêde bû, loma AK Parti ket tengasiyekê.

Ya çarem –ku ya herî muhîm ev e- AK Partiyê bi xwe sosyolojiyek afirand lê êdî nikare bersivekê bide wê jî. Dînamîkên weke xurtbûna çîna navîn, xwendin, beşdariya jinan di jiyana civakî de û hwd. AK Partiyê xurt dikirin. Lê daxwaza vê sosyolojiya nû ku bi van dînamîkan hat pê bi cî neanî, nekarî bersiva pirsgrêkên wan bide.

Ev salekê ye gava ji min dipirsin ku “Dê encama hilbijartinan çawa be?” ez bersiveke wiha didim: “Ne mimkun e îqtîdar di hilbijartinan de bi ser bikeve. Lê dibe ku muxalif tîk biçin.” Eger muxalif tîk biçin, divê meriv wê yekê ji serkeftina îqtîdarê bêhtir weke tîkçûna muxalifan bibîne. Loma 14ê Gulanê dê hilbijartineke wisa çêbe ku dê muxalif bî testkirin bê ka çî qas kêmbû xeta bikin, pê ve jî

dê bi ser bikevin an na.

Qasek berê Hamit Xoce jî got, ez jî bibêjim. Guherîna îqtîdara siyasî li Tirkîyeyê her tim nayê maneya guherîna rotaya siyasî. Divê meriv ne li bendê be ku çawa îqtîdara siyasî guherî dê paradigmayê siyasî ya heyî jî holê rabe, dê siyaseteke nû bê avakirin. Heke bû û muxalif bûn îqtîdar jî komin hene ku dê di warê meseleya Kurdan de û di warê demokratîkbûnê de bibin asteng an bibin blokaj û dê ev yek jî nehêle Tirkîye di demeke kurt de di warê demokratîkbûnê de gavî zû biaviêje. Lê dîsa jî dibe ku rewş biguhere û rewşeke demokratîk pêk were. Helbet di nêv vê rewşa demokratîk de dê şayan û karîna Kurdan û partiyên Kurdan ên siyasî nîşan bide ku ka dê karibin daxwazên xwe bi cî binin an na.

Weke gotinên dawîn, ez dixwazim li ser du xalan bisekinim derheqê nîqaşên bo HÛDAPARê de:

Ya yekem, weke her mijarê divê di vê mijarê de jî meriv bi prensîb tevbigere. Çawa ku partiyek li gorî qanûnan hatî damezrandin karibe beşdarî hilbijartinan bibe, ji bo HÛDAPARê jî ev yek derbasdar e. Li ser nîqaşên derheqê HÛDAPARê de du tişt min gelek aciz dikin: Ji aliyek ve HÛDAPARê, ji aliyê din ve HDPyê nîşan didin û bi rêya van herdu partiyan êrîşî Kurdan dikin. Mesela daxwaza HÛDAPARê ya ji bo fermîbûna zimanê Kurdî weke şermeke mezin, sûceke mezin tê pêşkêşkirin. Baş e lê ez jî dixwazim. HÛDAPAR dibêje “Bila sîstema eyaletan bê nîqaşkirin”. Erê, ez jî dibêjim. Çi heye di vê de?

Xulase, bi ser HÛDAPAR û HDPê ve daxwazên Kurdan tîn terorîzekirin û krîmînalîzekirin, li dijî vê divê hemû aktorên siyasî yên Kurd bêhtir baldar bin. Nemaze divê rêvebirên HDP û HÛDAPARê hevdu bi terorê îtham nekin, ji vê dûr bin. Çimkî ev yek axir dê zirarê bide Kurdan.

Ya duyem, di vê prosesa hilbijartinan de yanê di vê dema ku behsa yekîtiya Kurdan tê kirin de em mecbûr in hay ji zimanê hebin. Divê ziman ne zimanê cîyawaziyê, vederkirinê û cihêkirinê be. Di vê kontekstê de heke bihata vê civînê min ê pirsek bikira ji rêzdar Ahmet Türk. Cenabê wî yek ji kesên herî tecrubedar e di siyaseta Kurdan de. Raboriya wî diçe digihê CHPyê û SHPyê û aktorê herî tecrubedar di nêv HDPyê de.

Rêzdar Türk, di axavtina xwe ya Newroza borî de kesên ku deng didin Tifaqa Cumhuriyetê weke bêehlaq îtham kir. Niha ez nikarim vê yekê qebûl bikim; ev yek jî aliyê ehlaqî ve jî, ji aliyê siyasî ve jî xelet e bi min. Ji aliyê ehlaqî ve xelet e çimkî AK Parti hêj partiya duyem e ku ji Kurdan herî zêde ray distîne. Tu kes nikare girseyeke ew qas berfireh bi vî awayî sûcdar bike. Mafê tu kesî nîn e ku insanan ji ber tercîhên wan ên siyasî wisa eşkere bike.

Weke din ji aliyê siyasî ve jî şaş e; lew fêdeya gotinên bi vî rengî tuneye ji bo muxalefetê, berevajî dika ku îqtîdar zexmtir bibe. Divê em ji vî zimanî dûr bin; em nakevin şerekî, em hilbijartinê dikin, em ê ji vir û pê ve jî hilbijartinan bikin. Bo nimûne saleke din hilbijartinên meheli hene, em ê li ser wê biaxivin. Loma divê her kes li hemberî kesên xwedî fikrên cuda, kesên xwedî tercîhên cuda zimanekî nermtir, zimanekî demokratîktr bi kar bîne. Heta em karin em bibêjin “demokrasî û hey demokrasi”, ev yek me nake demokrat; esil divê tevgerên meriv vê yekê nîşan bidin.

Bi destûra we ez ê ji Hamit Xoce pirsê bikim û biqedînim: Hamit Xoce ji bo pirsê “Kurd karin Tirkîyeyê hilgirin?” got bi şertê Tirk jî destekê bidin vê yekê ez karim bibêjim “Erê”. Em karin bibêjin ku Tirk di demeke kurt de destek nadin vê yekê. “Baş e, di wê rewşê de Kurd karin Tirkîyeyê hilgirin?”, ez dixwazim vê bipirsim. Bi ya min nikarin. Meriv kare ji bo vê têkoşîneke demokratîk bide helbet lê bi ya min divê me hay ji hêza xwe û mezîniya kevirê jî hebe. Spas ji bo guhdarkirina we.

Sedat Yurtdaş - Cîgirê Serokê DÎTAMê

Spasî ji me ji bo vê axavtina berfireh û watedar Vahap Xoce. Tespîten gelek girîng bûn û rasterast derheqê nêzikahiya hilbijêrên Kurd de nirxandineke analîtîk kir. Vahap Xoce him ji hêla AK Partiyê ve, him ji hêla HDPyê ve, him jî bi giştî ji hêla guherîna sosyolojîk ve gelek hêmanan rêz kir ku çawa guherîna siyasî jî dehf didin. Derheqê wextê ve guherîna paradîgmayê de tespîten girîng kir. Em ê berdewam bikin.

Beşdar 5 – Pirseke min î kurt heye. Li Tirkîyeyê peymaneke ne nevîskî heye. Ji bo hûn li Tirkîyeyê bibin îqtîdar divê hûn mêr bin, sunnî bin û Tirk bin. Lê cara ewil ihtîmaleke mezin heye ku namzedê serokkomariyê him elewî, him Kurd be. Gelo ihtimal heye li Tirkîyeyê di nêv Tirkan de naxoşiyek çêbe? Çimkî weke Hamit Xoce jî got dê Tirk azadbûnê qebûl bikin an dev ji xweyîtiyê berdin? Çimkî xweyîti bi xwe re rehetiyek jî tine û dê karibin dev ji vê rehetiyê berdin? Ez ne bawer im ku dê di proseseke kurt de Kurd di vê pevçûnê de bi ser bikevin. Proseseke dirêj divê. Bi her awayî berdewamiya îqtîdara heyî dîsa dê ji bo Kurdan bibe sedema tengasiyê lê heke îqtîdareke nû hebe dê naxoşiya di nêv Tirkan de bigihê kîj astê? Ango dê tesîra vê li ser Kurdan çî be? Spas dikim.

Beşdar 6 – Spas ji Hamit Xoce re. Min hin nirxandinên wî yê nêvîskî kirin. Civakek tenê bi tarîxa xwe nabe, ya rast bi texeyula xwe ya dahatûyê dibe. Niha em behsa îqtîdareke 21-22 salan dikin. Nîfşê berî temenê 35an, nemaze em nîfşê salên 90î nikarin texeyula dahatûyê bikin. Çimkî em bi vê îqtîdarê mezin bûn. Dr. Mahmut Ortakaya tiştekî wisa gotibû: Qet ewk mekin, wisa di cî da guherîn çêdibe ma? Franco jî li naverasta Ewropayê 36 salan Spanyayê bi rê ve bir. Niha me çavê xwe vekir ev îqtîdar hebû, însallah gava em ê çavên xwe kip bikin ev îqtîdar tunebe. Em nikarin texeyula dahatûyê bikin. Hela ji hêla Kurdan ve guherîneke bi hilbijartinan dibe ku pir ne mimkun be jî. Her kes dibêje hema bila ev îqtîdar biguhere, çî dibe bila bibe. Lê îqtîdara bê dê çî fêdeya wê bigihê me, dê guherîneke bi çî rengî çêbe? Em dibînin ku îqtîdar biguhere jî tiştin dê neguherin. Mamoste, we gotibû ne bes e ku meriv xwedî mafan be, weke din divê meriv karibe hiqûqê jî, qanûnê jî biguherîne. We pirsî bê ka aktorên Kurd amade ne bo vê? Ez jî dixwazim vê bipirsim. Erê, em tim dibêjin ew hêza me heye ku em vê biguherînin lê niha bêtê texeyula dahatûyê dê ev çawa bibe?

Beşdar 7 - Spas ji Hamit Xoce re. Ez gelek tişt fêr bûm, tespîten gelek biqîmet hebûn di pêşkêşiyê de. Ya rast ez dixwazim pîrsekê bikim ku girêdayî pîrsa herdu hevalan e jî. Hamit Xoce got 'Hêviyê guherîne heye li Tirkîyeyê lê ev ne hêviya demokrasîyê ye, ji bo hêvî veguhere wê yekê barekî giran dikeve ser milê HDPyê'. Gava em li polîtîkaya HDPyê ya di dema hilbijartinên herêmî yê 2019an de û polîtîkayên HDPyê yê ve serdema hilbijartinên giştî difikirin, bi ya we sekna wê, dê çî qas karibe xizmeta vê hêviya veguherîne bike? Bi ya we HDP bi angajebûnê di rêza guherîne de cî digire yan bi daxuyanîyên destekê ji bo daxwaza demokrasîyê rê vedike? Yan jî meriv kare wisa bipirse: Ji bo ku HDP rê li ber daxwaza demokrasîyê veke hûn çî pêşniyarî HDPyê dikin?

Beşdar 8 – Ji bo civînê spas ji DÎTAMê û Hamit Bozarslan re. Pîrsekê emîn heye. Kurdan, ji destpêka Komara Tirkîyeyê heya îro di hilbijartinan de mafên xwe yê nêvîskî û neteweyî bi dest neanîn. Hûn vê yekê çawa dinirxînin? Pêşniyarên we çî ne ji bo ku Kurd van mafên xwe bi dest bînin? Ya duyem, vê pîrse ya dîroka min e, rica kir ku ez bipirsim. Hûn encama hilbijartinan çawa dibînin?

Beşdar 9 – Hin hêzên hevpar, tevgerên siyasî yê Kurdan, sazîyên sîvîl hene ku ji bo meseleya Kurdan bi rêbazên demokratîk bê çareserkirin demeke dûdirêj e têdikoşin. Ya rast ez dixwazim bal bikêşim ser paradoksekê. Redkirina dewleta Osmaniyan û di şûna wê de avakirina Komarê ya rast jî aliyê teorîk ve avakirina demokrasîyê bû. Di demên ewil de angaşt ev bû. Lê me dît ku meseleya Kurdan bi komara ku ji aliyê teorîk ve demokrat e, girantir bû. Loma çareserkirina meseleya Kurdan rasterast bi demokrasîyê ve têkildar e? Em texmîn dikin ku têkoşîna ji bo demokrasîyê dê derfetên nû hasil bike ji bo çareserkirina meseleya Kurdan, dê rê li ber wê veke lê ev fikr rast e, têkiliyek wisa rasterast heye?

Ji hêla din ve em li Tirkîyeyê bi rewşeke wisa re rû bi rû ne. Namzedên îqtîdara Tirkîyeyê bi pîvana nêzîkahiya Kurdan êrîşî hev dikin. Îqtîdar dibêje muxalefet hevkarîya Kurdan dike û wisa êrîş dike, muxalefet jî dibêje di hin serdeman de îqtîdar bêhtir nêzî Kurdan dibe û wisa êrîş dike. Loma li Tirkîyeyê îqtîdar û namzedên îqtîdarê jî dêvla ku ber bi demokrasîyê ve bimeşin, ji demokrasîyê û meseleya Kurdan direvin, siyaseteke wisa ava dikin û dimeşînin. Di vê rewşê de siyaseta legal a Kurd, mesela di sistemeke parlamenter de bi rêjeyeke sedî 49 jî bê temsîlîkirin, li hemberî sedî 51ê mantiqa îqtîdara Tirk, dê dîsa bê tesîr nemînin, dê dewleta Tirk wisa neke ku nikaribin tiştêkî bikin? Di konjonktura heyî de bi vê paradoksa demokrasîyê, di çareserkirina meseleyê de em karin çî bikin?

Beşdar 10 – Ji bo yekîtiya dinyayêke demokratîk, armanca federasyona Rojhilatanavîn a demokratîk bi min him utopîk, him jî têra xwe rasteqîn e. Hûn çî dibêjin?

Bersivên Pirsan - Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Ev pirs pirsên gelek girîng in. Ez ê hewl bidim bi kurtasî bibersivînim. Lê ez vê bibêjim. Ez him zanyarê siyasete me, him jî dîroknas im. Gelekî zehmet e dîroknasek rabe û derheqê senaryoyên dahatûyê de fikran hilberîne. Çimkî em zanin ku dahatû dê ji dînamîkên, konfigurasyonên hê çênebûyî bê pê. Loma bi rastî jî gelek zehmet e ez texmînan bikim. Lê dîsa jî ez ê hewl bidim ku çend daneyan pêşkêk bikim an bînim pê.

Mimkun e tevgera Kurd Tirkîyeyê bi vî halî hilgire? Helbet nîn e. Teqez ez hemfikir im li ser wê. Ji bo vê divê li Tirkîyeyê gelek tişt biguhere. Lê divê tevgera Kurd karibe vê bibêje. Yek; meseleya Kurdan him meseleyek siyasî, him meseleyeke hiqûqî ye. Qebûlîkirina meşrûiyeta hiqûqî ya meseleya Kurdan, di heman demê de mecbûriyeteke ujdânî ye. Qet nebe divê em karibin vê yekê bibêjin ji civakê re. Hûn karin Tirkan di rewşa îroyîn ya Kurdan de qebûl dikin, we yê qebûl bikira?

Di heman demê de divê meriv bi bîr bixe ku tevgera Kurd xwedî hêleke dînamîk e, tim diguhere, ji 1980yan vir ve pîrhêl dibe. Mesela 40 sal berê gava qala siyaseta dihat kirin, partiyên siyasî dihatin bîra meriv. Lê îro gava em behsa Kurdbûnê dikin qesta me jê Kurdeke kulturî, Kurdeke folklorî, zanîstek Kurd, karsazek Kurd e, divê meriv nîşan bide ku civaka Kurdan di nêv xwe de çawa pîrhêl bûye û bi vê pîrhêliyê çî qas dewlemend bûye.

Civaka Tirk ji bo vê amade ye? Ev vê nîzanim helbet. Lê divê Kurd, tevgera Kurd vê pedagojiya demokratîk ava bikin û berbelav bikin. Ez nîzanim k adi nêv Tirkan de naxoşî çî qas e. Ez zanim MHP çî ye, têgeha mîsyona tarîxî ya Erdoğan, “Mefkûreya hukumîkirina Tirkan li dinyayê” tên çî maneyê. Helbet lazim e meriv van hemûyan bibîne. Lê em mecbûr in bi pedagojiyêke demokratîk bersiva van bidin. Ziya Gökalp sed sal berê li gora xwe teoriyeyeke bi navê “jîyana nû” afirand, vê yekê bi helbestan anî ziman. Tirkîyeyeke wisa ku her tiştên wê Tirk, fabrîqeyên wê Tirk, tersaneyên wê Tirk, sermiyana wê Tirk, parlamenterên Romî ên bi navê lîberal û Boşo tê de nîn bin. Sed sal paşê Tirkîye bû Tirkîyeyeke bextewar? Serdestiya Tirkîtiyê li ser gelên din, bextewariya Tirkîtiyê bi xwe re neanî. Tirkîtiya ku her koma weke dijmin pênase kirî difelişîne, her ku çû jî bextewarî û hêviyê bêhtir dûr dikeve.

Weke min got, Kurd di bin zextan de ne lê rewşeke azadbûnê heye. Tirk azad dibin? Ji ber tîrsa xwe karin vê bikin? Li vê derê ez dibêjim qey pedagojiyêke demokratîk mecbûrî ye. Ev pedagojiya demokratîk dê her tiştî di 24 saetan de neguherîne. Lê di hin demên tarîxê de, heta demekî berê me dît ku vê pedagojiya demokratîk kare encamekê hilberîne jî. Mesela di 2015an de li Tirkîyeyê Qirkîrîna Ermenan hat nîqaşkirin, heta hin lêkolerên Tirk karîn li ser qirkîrîna Ermenan xebatan bikin. Bi heman awayî di warê Kurdan de di salên 2000î de kêşek weşan hatin weşandin. Yanê ew pedagojiya demokratîk kare di hin deman de tiştin hilberîne. Lê ev pedagojiya demokratîk nekarî rê li ber tifaqa MHP û AKPyê bigire. Nekarî paramîlîterbûnê rawestîne û her wekî din. Ez van zanim.

Ji xeynî vê tiştê ku em karin bikin, texayula dahatûyê ye. Ez dibêjim qey li ser vê yekê hûn bi temamî

mafdar in. Weke extiyarek ez nikarim reşbîniyê weke mîrate bihêlim ji ciwanan re. Loma ez dibêjim bêhêvî mebin. Çimkî di tarîxa Kurdistanê de serdemên gelek tarî jî hene. Salên 1920î û 1930î ne tenê ji bo Kurdistanê Tirkîyeyê, ji bo temamê Kurdistanê serdemê gelek tarî ye. Di 1980yan de gelek kesên ji nav me ne bawer bûn ku dê Kurd weke komeke neteweyî bijîn. Operasyonên Enfalê, Helebçe, şewitandina gundan li Tirkîyeyê, qetliamên li Kurdistanê Îranê, kuştina Ebdurrahman Qasimlo... Di salên 1990î de rewş gelek giran bû ji bo Kurdan. Di van şert û mercên giran de xwe gihandin nasnameya kirdebûnê û wisa man li ser piyan. Ev yek gelek girîng e. Di bin zextan de be jî diyardeya kirdebûnê gelek girîng e.

Di heman demê de divê em vê jî bibînin. Di hin rewşan de berxwedan li mekanên sosyalîzasyonê gelek teng, heta veşartî dimeşe, guhdarkirina helbestekê, guhdarkirina muzîkê dibe kêliyeke sosyalîzasyonê. Ji bo yên nedîtine ez filmê "Rojeke Taybet" ku Sophia Loren û Marcello Mastroianni weke serleheng tê de cî girtine, pêşniyar dikim: Sal 1938. Li Romayê medeniyet winda bûye. Bi milyonan Romayî Hitler û Mussolini li çepikan dixin. Medeniyet winda bûye lê weke mekanîzmeyek li banekî berdewam e. Jineke malan ku nikare bi tu awayî debara xwe bike û entelektuelek hemzayend medeniyetê ji nû ve şên dikin. Ev herdu kesên ku li pêşiya Hitler û Mussolini serê xwe natewînin karin medeniyete ji nû ve şên bikin. Loma divê meriv bêhêvî nebe. Bi her awayî prosesa hilbijartinê ya niha hela ku îqtîdar biguhere kare rê li ber wê yekê veke ku piçekî bêhna meriv derê. Ev bêhnstendin tena serê xwe gelek girîng e.

Ez li ser gotinên Yüksel(Geç) xanimê me. Di navbera 2019an û 2023an de ferqek heye. Di 2019an de îqtîdar hê serdest bû. Nikaribû welat bi rê ve bibe helbet, em wê jî zanin. Çimkî qeyrana aborî ya 2018an ji xwe li wir bû. Xetimandinek hebû. Lê bingeheke civakî ya îqtîdarê hebû. Hê tebeqeyek hebû ku bi îqtîdarê bawer bû. Kesî bawer nedikir ku dê Tirkîye di 2023an de bibe ji 10 welatên herî mezin ên dinyayê Lê îqtîdarê ev qasî prestîj winda nekiribû. Niha prestîj winda kiriye û şiyana xwe winda kiriye. Bi erdhejekê re jî ew windabûna şiyane bi awayeke gelek zelal derket holê. Bêerkbûna îqtîdarê, ez dibêjim qey li gorî sala 2019an guherîneke girîng afirand. Helbet ez nizanim dê ev guherîn çawa encam bide. Bêîqtîdarbûna îqtîdarê, lawazbûna îqtîdarê kare gelek qadên nû veke li pêşiya Kurdan. Ji Kurdan wêdetir kare li pêşiya daxwaza demokrasiyê ya li Tirkîyeyê qadên nû yên girîng veke.

Weke min got ez naxwazim derheqê dahatûyê de şîroveyên nû bikim. Lê him İhsan Beg, him Yakup Beg li ser avakirina Komarê rawestiyar. Ya rast avakirina Komarê sedî sed gaveke demokratîk nin e. Avabûna Komarê tê wê maneyê ku İttihat û Terakkiyê di rewşa nû de dest da ser Tirkîyeyê. Îdeolojiya Kemalîzmê Darwînîzma Civakî ye. Darwînîzma Civakî îdeolojiyê wisa ye ku dibêje gel dijminên hev in. Gava em dêhna xwe didin raporên navxweyî yên dewletê yên 1925an, em dibînin ku Kurd weke dijminên biyolojîk tîn pênasekirin. Kemalîzm, 1930î pê ve li bendê ye û daxwaz dike ku dinya dahatûyêke antidemokratîk bibîne, di nêv vê de jî xwe weke ji sê piyan, sê bingehan yekê dibîne. Ji bo Kemalîzmê model Yekîtiya Sovyetan a Stalin û İtalyaya Mussolini ne. Loma bi qasî misqalî zerre têkiliyê Komarê li gel demokrasiyê tune. Komar bi awayeke eşkere weke serfiraziya Tirkîtiyê li dijî gelên Tirkîyeyê hat pê. Komar hê di destpêkê de weke şerekî li dijî demokrasiyê hat avakirin. Niha em karin bigihên vê xalê? Em karin Darwînîzma Civakî li pey xwe bihêlin, Komarê weke komareke demokratîk bidin qebûlkin, pê re jî komareke nû ya demokratîk texeyul bikin? Ez vê nizanim helbet.

Nîqaşên li ser pîrsa Tark Gürsel girîng in. Perspektîfên di vî warî de jî girîng in. Di nêv tevgerên çepgir de ev nîqaş ji sedsala 19. ve hene. Veqetandina diyardeyên dewlet û neteweyê, pênasekirina demokrasiyê weke ne tenê demokrasiya temsîlî, demokrasiya beşdarperest îro ne tenê di nêv tevgera çepgir de di heman demê de di nêv felsefeya siyasetê de jî tîn nîqaşkin. Kêşek ramanger û profesorên makezagonê hene ku dibêjin divê demokrasi bê nûkirin. Ji wê hêlê ve nîqaş gelek girîng in. Lê divê em bibînin k udu asteng hene li pêşiya vê.

Ya yekem, 40-50 sal berê mimkun bû ku meriv Kurdiya siyasî wergerîne Erebiya siyasî, Farisiya siyasî, tirkiya siyasî. Îro belku mimkun e meriv Kurdiya siyasî wergerîne Tirkiya yan Farisiya siyasî. Lê em ê çawa karibin wan dînamîkên hov ên alema Ereban de, nemaze yên li Sûriyeyê ji holê rakin, em ê çawa karibin zimanekî siyasî yê hevpar çêbikin?

Ya duyem ji bo pêkhatina federasyoneke demokratîk lazim e du mercên dijber di heman demê de pêk werin. Ji van a yekem konsensus e. Çimkî heke konsensus nebe hebûnele terîtoriyal nabe. Konsensus nebe hebûnek, bîrek, sazûmaniyek pêk nayê, weke hilbijartinên civakê rîtuêlên wê çênabin. Ji hêla dîn ve Disensus yanê dabeşbûn, kapasîteya şiyana jîna cihê. Bêyî wê diyardeya dabeşbûnê demokrasî nikare xwe nû bike û rîska otorîterîzmê veder bike.

Ez dibêjim qey pirsgirêka herî girîng ji bo hîpoteza yan fikra Federasyona Demokratîk ew e ku divê li ser vê bisekine: Dê disensus çawa çêbe? Konsensus û disensus dê di heman demê de çawa karibin karîger bin? Ev him pirsgirêkeke teorîk e, him jî ya pratîk e. Îro ne mimkun e Kurd bersiveke pratîk bidin vê pirsê. Çimkî Rojava hewl dide li ser piyan bimîne, weke Spanyayê, weke Spanyaya 1936-1939an hewl dide li ser piyan bimîne. Ne mimkun e em çareseriyekê pratîk ji wan hêvî bikin. Lê kesên serê xwe bi mijara Federasyona Demokratîk diêşinin, mecbûr in vê meseleya disensusê ji hêla teorîk ve çareser bikin, bi pêş bixin.

Sedat Yurtdaş – Çigirê Serokê DÎTAMÊ

Mamsote, spas dikim. Li vê derê her beşdarek dê ji gotinên we sûdê wergire. Notên ku min di hindava xwe de nivîsîne: Hebûna halê guherî yê “Darwînzîma Civakî” li holê ye, îqtîdar bêîqtîdar dibe. Loma em ê dîsa gotineke we dubare bikin û bibêjin “bêyî bêhêvîbûn em ê berdewam fikrên xwe, nêrînen xwe vebêjin”.

Beşdar 11 – Spas dikim. Nirxandinên Hamit Xoco bi rastî jî me hemûyan bihêz kir. Bêguman Kurdan xwe li vê erdnîgariyê, liv î welatî bexş kirine lê hê weke kêmar jî nayên qebûlîkirin lê di warê nasnameya xwe, kultura xwe, zimanê xwe de têkoşîna dayî heta îro bi politikayên tundî û zextan re rû bir û mane. Kurd tim bi red û înkare re rû bir û man. Di demên hilbijartinan de her kes qebûl dike ku gelê Kurd an hilbijêrên Kurd dibe xwedî hêzeke rizgarker. Mixabin gava mesele tê ser rêvebirinê em zanin ku bêtexamula li dijî Kurdan jî zêde dibe.

Tevgera siyasî Kurd destnîşan dike rêvebiriyên herêmî fêdeyê gelek mezin dide demokrasiya welat û pê re gelek şaredariyan bi dest dixwe lê em hemû dibînin û şahid in bê ka li dijî wê çî qas bêrehm tevdiagerin. Îqtîdareke wisa heye ku vîna Kurdan tune dihesibîne, hemû destkeftiyên wê bînpê dike. Em hemû dibînin ku Kurdayetiyê û siyaseta Kurdan timî veder dikin û bi politikayan dikin ku wê dixin şûna şeytanan, di vî warî de em bêtîkiya siyasî jî dibînin. Ez bawer dikim ku Kurd û dostên Kurdan dê bi hev girtinê, bi pişt girtinê li vî welatî li dijî faşîzmê li ber xwe bidin.

Beşdar 12 – Silav li her kesî. Ez dixwazim balê bikêşim ser çend tiştan. Tiştan ku gelek kes dibêjin ez ê bi jargoneke cuda vebêjim. Mijar Kurd û hilbijartinên nêzik in. Kurd, ji avabûna Komarê vir ve ji bo self-determînasyonê (mafê tayînkirina qedera xwe) têdikoşin. Kurd bi qasî civakên problemên xwe yên neteweyî, nasnameyî çareser kirine, ji bo statuyê têdikoşin. Xelkekî wisa ku berdêlên giran daye. Divê em vê yekê tenê bi 20 salên dawî yê îqtîdara AKP û MHPyê nenirxînin. Di mercên îroyîn de di têkoşîna siyasî ya Kurdan de Kurd herî zêde piştî HDPyê digirin û ev tevger xebateke îdeolojîk dike, têdikoşe. Ew jî weke demokratîkkirina komarê tê binavkirin. Ez yek ji wan kesan im ku bi min di gel sepandinên antidemokratîk ên li dijî wê HDP siyaseteke serkeftî dimeşîne. Weke encama vê ferasetê, heke Kurd di hilbijartinên 14ê Gulanê de xwedî roleke girîng bin ev yek dupat dike ku HDP siyaseteke serkeftî dimeşîne û divê em heqê wê bidinê.

Li ser vê mijarê serkeftinek heye lê divê em vê jî bînin bîra rêvebirên HDPyê. HDP bi hedefa de-

mokratîkkirina komarê hat avakirin û di vî warî de bi ser ket û 6 milyon û niv deng stend û ev yek serkeftineke mezin e, lê di gel vê yekê divê HDP li gel tevgerên siyasî yên Kurd ên hûrik ji bigihê konsensusekê. Divê karibe bi dezgeyên din ên Kurd ên ji derveyî xwe re ji bê cem hev. Di hilbijartinên nêzik de divê meriv Kemalîstên kesk an Kemalîstên Ortodoks tercîh bike? Rewşeke wisa li ber me ye. Nêrîn û pêşniyara min di vî warî de ev e: Tifaqa Milletê heke di hilbijartinan de bi ser bikeve dê deriyê bihuştê venebe lê ji bo demekê be ji teqez dê deriyê cehnimê bê girtin.

Herî dawî ez vê ji bibêjim. Bi ya min ji bo Kurdan gelek biqîmet e ku DÎTAMê proseseke wisa daye destpêkirin û pê re siyaseta sîvîl, demokrasiya sîvîl tên nîqaşkirin. Ji xeynî siyasiyan, nemaze di warê ramanî de hewcedariya me bi saziyên wisa yên sîvîl, demokratîk heye. Bi ya min divê van saziyan li ser piyan bimînin. Li Almaniyayê di salên 1920an de çend zanyaran Ekola Frankfurtê ava kirine û bi ramanên belav kirine, alîkariyeke cidî kirine ji bo xebatên civaknasîyê, zanista siyasî, psîkanalîzê, tarîxê, estetîkê, felsefeyê, muzîkolojiyê. Loma ez maneyeke wisa li DÎTAMê bar nakim lê bi ya min hindik be ji fêdeya wê heye. Ez spasiya hemû rêvebirên û organîzasyonê û hemû beşdarên dikim.

Beşdar 4 – Ji bo ku tesîra Kurdan di siyaseta Tirkiyeyê de zêde bibe divê meriv çi bike? Em potansiyela xwe kêma dişixulînin?

Beşdar 13 – We got divê Kurd weke civakeke homojen û yekpare neyê dîtin. Lê tehlîlên heta niha hatî kirin di çarçoveya daxwazên nasnameyî û kulturî yên hilbijêrên Kurd de teşe digire. Karkerên Kurd, bêkarên Kurd, ciwanên Kurd ên bêhêvî, bêewlehî, yên çûna derveyî welat weke rizgariyê dibînin, bûrjûwaziya Kurd bi heman awayî li rizgariya ji vê rejîma otorîter mêze dikin? Cudahiyên wan çi ne? Nayê fikirîn ku dê ev tercîhên hilbijêran diyar bike?

Beşdar 14 – Berî ku ez pirsê xwe ji Hamit Xoçe bikim ez nirxandineke xwe bilêv bikim. Îro Tirk zanin ku çi dixwazin. Dewleteke wan heye, sistemeke wan heye. Têkoşîna wan ew ku ka dê kî bibe îqtîdar. Baş e, îro Kurd zanin çi dixwazin? Kurd dê îro bibin fîguran, bibin lîstikvanê û şanoyê an sînemayê yan ji dê bibin aktor? Heke partiyên siyasî yên Kurdan, saziyên wan û saziyên wan ên sîvîl li ser maseya siyasî neyên cem hev, qet nebe bila li ser maseya ziman bîn cem hev. Di van hilbijartinan de divê ji bo pejiwandina statuya Kurdan û zimanê wan ê meşru rolek bileyzin. Ez ê vê pirsê bikim ji Hamit Xoçe. Em Kurd, em ê bibin fîguran an bende yan ji em ê bibin aktor an şîrik? Spas dikim.

Bersivên Pirsan - Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Gelek spas. Ez ewilî dixwazim bi pirsê rêzdar (Suphi) Özgen dest pê bikim. Kurd potansiyela xwe bi kar tînin an çi qas bi kar tînin? Kêma bi kar tînin helbet, ew gelek êşkere ye. Lê heke destûra we hebe gava ez behsa potansiyelê bikim ez ê tenê behsa potansiyela siyasî nekim. Ez ê bi giştî behsa potansiyela Kurdan bikim.

Yek ji sedemên ku Kurd nikarin potansiyela xwe bi kar bînin ew e ku li Tirkiyeyê zanko hatine valakirin, ya duyem çapemenî hatiye kontrolkirin, ya sêyem çavkaniyên kulturî yên ji bo Tirkan hatine homojenkirin û bi perspektîfeke gelek muhafazakar û neteweperest li civakê tê ferzkirin.

Ji bo ku Kurd potansiyela xwe bi kar bînin siyasî qadeke mecbûrî ye lê têr nake. Divê Kurd bi rêya çapemeniyê, potansiyela xwe pêk bînin, kultura xwe, sînemaya Kurdî, romana Kurdî, helbesta xwe bigihînin Tirkan û Tirkiyeyê, lêkolînen xwe nîşan bidin. Bo nimûne îro êdî meriv tarîxa Osmanîyan û Tirkiyeyê nikare bêyî tarîxa Kurdan bixwîne. Lêkolîn giha wê astê ku ne mimkun e bêyî tarîxa Kurdistanê meriv li ser Kemalîzmê bifikire, li ser Ankarayê, li ser serdema dawîn a Osmanîyan bifikire. Divê ev bîna ragihandin. Loma divê meriv Kurdayetiyê tenê ji hêla siyasî ve nebîne.

Helbet hilbijartin hene, rojev hilbijartin in. Gelekên ji we rasterast di nêv siyasî de ye. Ez bi xwe li derveyî siyasî loma li derveyî momenta siyasî me. Bi ya min divê em Kurdayetiyê pir-hêl bifikirin. Girseyek, miletek, gelek hema hûn çi dibêjin bibêjin Kurdayetî kulturek hildiberîne û kultura

ku hildiberîne tim diguherîne. Ji çavkaniyên nû yên bi xwe afirandî yan jî çavkaniyên hatî afirandin xweyî dibe. Kurdayetî çapemeniyek hildiberîne û vê çapemeniyê pir-hêl dike, digihîne çawaniyên cuda. Heke Kurd karibin van prosesên entelektuel-kulturî nîşan bidin, ez dibêjim qey wê çaxê dê bikaranîna vê potansiyelê bigihê asteke li pêştir. Bikaranîna vê potansiyelê bi ihtîmaleke mezin dê tesîrekê li siyasetê bike. Belku xebatek di asta ciwanan de mecbûrî ye. Çimkî hewcedariya ciwanan bêhtir heye bi van vekirinên kulturî.

Rêzdar Ceren Sözeri di pirsra xwe de helbet bi temamî mafdar e. Ji xwe Vahap Beg(Coşkun) jî dê bersiv bidiyê. Di vê navberê de ez gelek spasiya Vahap Beg jî dikim. Helbet ne mimkun bû ku meriv 30 sal berê li Kurdistanê qala çîneke navîn bike. Îro li Kurdistanê çîneke navîn heye. Gava ez dibêjim çîna navîn ez vê têgehê bi awayeke berceste û objektîf pênase nakim. Çîna navîn ew e ku xwe bi awayeke subjektîf week çîna navîn dibîne, hin nixrên wan ên hevpar hene, lewnên îfadekirinê yên weke bikaranîna markayan dabîn dikin. Îro ev çîna navîn heye. Îro ciwan hema hema spontane bi îngilîzî dipeyivin, pir bi rehetî înternetê dişuxlînin. Ez nikarin WhatsApp bişixulînim, çimkî nizanîm. Ciwan vê dizanin. Ev, helbet di asta hîlbijêran de cudahiyan derdixe holê.

Lê faktoreke din heye bi ser van ve. Ez dibêjim qey vê faktorê Hannah Arendta feylosof pir baş anîbû ziman. Hannah Arendt bi rêya Cihûtiyê û qirkirinê wisa dibêje: Bi kîjan sîfeti êrîşî we bikin hûn ancax û ancax karin xwe bi wê sîfeti biparêzin û bi wî sîfeti li ber xwe bidin. Eger ji ber ku hûn Cihû ne êrîşî we bikin, hûn nikarin bibêjin na heyran ez Alman im, demokrat im. Hûn mecbûr in xwe weke Cihû biparêzin. Eger ji ber ku hûn Kurd in êrîşî we bikin, hûn nikarin bibêjin na heyran ez demokrat im, ez ji çîna navîn im, ez jî guh didim muzîkên bi Îngilîzî. Hûn ancax û ancax xwe weke Kurd karin biparêzin. Ez dibêjim qey faktora herî bingehîn a dengê hîlbijêrên Kurd tayîn dike ev e. Ji ber ku 20 sal berê AKPyê nekarî bi awayeke eşkere dijminahiya Kurdan bike karîbû dengên wan bistîne. Îro gelek zehmet e ku AKP van dengên bistîne. Çimkî ji ber Kurdayetiyê êrîşî Kurdan dike û ne mimkun e rabe weke Misilmanek ji Kurdan deng bixwaze. Loma diyardeya Kurdayetiyê daxilî vê meseleyê dibe. Helbet siberoj heke meseleya Kurdan bê çareserkerin, dê diyardeya Kurdayetiyê nebe diyardeyeke diyarker li vî welatî.

Hin şîroveyên Tarık Beg(Günersel) jî hebûn. Heke we bivê em vana di civîna bê de nîqaş bikin. Ez ne li ser wê yekê me ku Kemalîzm bê rehabilîtekin. Yanê min hemû metnên Kemalîzmê xwendin. Kemalîzm ne ew diyarde ye ku tenê têkelî hemdemîbûnê be. Taha Parla demeke dûdirêjê yekê anîbû ziman. Gotina Kemalîzma ya li ser hemdemîbûnê ev e: 'Madem em hemû Tirk in û hemd ji Xwedê re ji ber ku em Tirk in em Misilman in, nexwe em hemû karin bibin laîk jî.' Baş e, Tirkîye çawa bû Îslamî. Di 1914an de nufûsa îroyîn a Tirkîyeyê bi sedî 25 ne Misilman e. Çi bû bi van. Di hevdiştinên Lozanê de İsmet Paşa çima li ser mubadeleya mecbûrî îsrar kir. Gava hûn dêhna xwe didin hemû gotinên Kemalîzmê hûn neteweperestiyêke radîkal dibînin. Rêz digirim li ber nêrînen we. Lê heke destûra we hebe em karin van nîqaşan li deverêke di bikin.

Ez pirsra rêzdar Barij Celalî jî bi kurtasî bibersivînim. Li ser meseleya ziman ez sedî sed bi we ra me. Û ne ji ber ku ji bo Kurdan zemînek çêdike ez bi we ra me, Ji ber ku bê ziman çanda Kurdî ne mimkun e, bê ziman tehayula Kurdî ne mimkun e, bê ziman xwendina dîrokê ne mimkun e, bê ziman munasebeta di nav insanan da li Kurdistanê mimkun nin e. Yanê em gere biçin Kurdistanê jêrîn, em gere biçin Rojhelat, em gere biçin Rojava. Wexta ku em çûn Silêmaniyê gere em karibin Soranî fêhm bikin. Soraniya me xirab be jî gere em karibin binivîsin. Miletê ne tenê siyaset e, miletek çand e, muzîk e, stran e. Evan tiştan gere ji orteyê ranebin. Û li ser vêya, ez bi we ra hemfikir im. Lê wexta ku hûn dibêjin "Kurd aktor in an xulam in?" ez dibêjim na, Kurd dibin aktor. Weka min got di salên 60î de prosesek dest pê kiriye, ew proses prosesa azadiyê ye. Kurd ji xulamiyê derketin. Kurd berdêleke pir pir giran didin, ji xulamiyê derdikevin, dibin aktor. Loma weke mesela Stenbolê, dibe ku sibe Kılıçdaroğlu jî dost dernekeve. Ew rast in. Hemû rast in. Lê belê gere em zanibin li gorê 60-70 sal berê prosesa ku em îro tê de ne, ji boy Kurdan proseseke pir erênî û pozîtîf e.

Obje, ne xwedî vînekê ye. Yanê meriv kare manîpule bike, yanê li gorî biyolojiya xwe tevdigere. Lê belê kirde, yekî wisa ye ku vîna xwe dabîn dike û li gorî dînamîkên vîna xwe tevdigere û bi vê vîne dahatûya xwe texayul dike. Loma bi ya min prosesa kirdebûnê dest pê kiriye.

Sedat Yurtdaş - Cîgirê Serokê DÎTAMê

Mamosye spas. Xulase ya me fêhm kirî Kurd bûne kirde.

Beşdar 15 – Ez li ser navê Konseya Karsazên Diyarbekirê we bi hezkirin, bi rêzdarî silav dikim. Min eleqeyeke zêde guhdariya Vahap Xoce kir û mine w eciband. Vahap Xoce behsa sedemên tercîhên hilbijêran kir. Gava wisa rasterast lê mêze dikim ez naxwazim kategoriyek weke Kurd-Tirk biafirînim lê helbet him li hêla Kurdan, him li hêla Tirkan sedemên tercîhên hilbijêran hene. Ev dibe ku bawerî be, dibe ku muhafazakarî be, dibe ku aborî be, dibe ku rant be, dibe ku neteweperestî be, dibe ku neteweperwerî be. Gelek sedem hene.

Gava em ji hêla Kurdan ve lê dinêrin ya rast ew dezgehên ku min behsa wan kir hatine ba hev, em karin behsa yekîtiya 6an, Maseya Şeş Partiyên bikin. Loma em karin behsa wê yekê bikin ku hema hema li ser dijberiya Kurdan ava bûne. Gava em li raboriyê dinêrin li meclîsê zimanê Kurdî weke “zimanekî nenas” hat pênaskirin.

Îro di halê hazir de hemû endamên Maseya Şeş Partiyên, di korîdorên vê meclîsê de ne. Gava gotina “zimanê nenas” hat bikaranîn kesekî jî ranebû û vê negot: Na, Kurdî zimanek e û baş tê nasîn. Em vê yekê baş zanin. Bêdengmayîn tê maneya destekkirinê. Di warê maf û destkeftiyên Kurdan ên bingehîn de meriv kare bawerî bi vê tifaqê bîne? Yan jî meriv kare vana bike mijara bazariyê?

Bersivên Pirsan - Doç. Dr. Vahap Coşkun

Spas ji mamoste Ceren(Sözeri) re ji bo pirsê wê. Helbet beşên cuda yên civakî hene û daxwazên wan jî hev cihê dibin. Bo nimûne “ciwan” girseyeke girîng in di nêv hilbijêran de. Lêkolînên Rawest û Spectrum House hene ku di demeke nêz de li ser ciwanên Kurd hatine kirin. Bi wan lêkolînan em karin bigihên hin daneyên bingehîn. Mesela dipirsin bê ka “Pirsgirêka we ya herî girîng çi ye?”, bersiv: Bêkarî ye. Ev pirsgirêka hevpar a ciwanên Kurd û ciwanên Tirkan e. Ji hêla din ve di meseleya şayîşa bo dahatûyê û daxwaza jîneke baştir de di navbera ciwanên Kurdan û Tirkan de cudatî tune, dişibin hevdu.

Ji hêla ciwanên Kurdan ve gava em lê mêze bikin çend tişt hene ku dertên pêş. Bo nimûne li gorî berê ji siyasetê dûr in; meyla wan ew e ku Kurdayetîya xwe li qadên derveyî siyasetê ava bikin. Di nêv ciwanên Kurdan de nasnameyên “Kurd”, “Misilman” û “azadîxwaz” weke nasnameyên sereke xuya dikin. Pirsgirêkên xwe yên rojane tevî nasnameyên xwe yên kulturî û siyasî dinirxînin. Tercîhên wan ên siyasî jî bi piranî bi vê nirxandinê diyar dibe. Mesela lêkolîna Rawestê nişan dide ku eleqeya ciwanan bo HDPyê bi giştî heman e, eleqeya wan e bo AK Partiyê her ku diçe kêmtir dibe û eleqeya bo CHPyê jî zêde dibe.

Lêkolîna Spectrum Houseê ku li gel Kurdên bi temenê xwe 18-24 in hatî kirin, nişan dide ku ji sedî 58ê ciwanên Kurd deng didin HDPyê, ji sedî 18 didin CHPyê, ji sedî 15 didin AK Partiyê. Loma ciwanên Kurd problemên xwe yên şexsî yan ên li ser mijarekê, bi qasî ku min ji raporê fêhm kir, ji nasnameya xwe bêrî nanirxînin, tercîhên xwe li gorî wê dikin. Kirpandina nasnameya “azadîxwaz”, yek ji wan diyardeyan e ku dijberiya iqtîdarê xurt dike.

Herî dawî ez dixwazim li ser mijara “Kemalîzmê û Atatürkperestîya sivil” ku Hamit Xoce behsê kir û

bi rastî jî girîng e, çend tiştan bibêjim. Li Tirkîyeyê nemaze di van salên dawî de Kemalîzm xweş tê nîşandan. Ez jî li ser a Hamit Xoçe me ku Kemalîzm nayê reformekirin. Îro Kemalîzm xwe li ser dijberî îqtîdarê bi cî dike. Di Atatürkperestiya sîvîl de hevrûbûna bi raboriyê re tune; berevajî raborî tê pîrozkirin. Kemalîzm; bextewariyê pêşkêşî me dike û vê yekê weke bingeha avakirina demokrasiya Tirkîyeyê bi lêv dike. Bi ya min ev nêzîkahî bi temamî şaş e.

Lew li Tirkîyeyê sê xetên sereke hene: Xetên Tirk-Kurd, Sunnî-Elewî û laîk-sekuler. Kemalîzm faktora sereke ye ku him sedema van xetan e û him jî van xetan stûrtir kiriye. Heya ev bermayiya Kemalîzmê bi awayeke qenc neyê nirxandin, ez bawer nakim Kemalîzma ku weke dijberiya îqtîdarê tê pirolekirin, bigihê naverokeke demokratîk. Mesele dûdirêj e; em rojekê tenê li ser Kemalîzmê biaxivin wê baş be.

Sedat Yurttaş - Cîgirê Serokê DÎTAMê

Me guh da nirxandin û nêzîkahiyên gelek berfireh, ravekirinên bo pirs û bersiv û şîroveyan ên Hamit Xoçe, gelek kêrhatî bûn. Loma heke hebe ez ê cara dawîn mafê axavtinê bidim beşdaran. Heke tunebe ez karim li ser navê Navenda Lêkolînên Cîvakî ya Dîcleyê bibêjim niirxandinên ku van nîqaşan derxistin holê, pirsên hatin kirin gelek watedar bûn. Weke DÎTAM em jî bo alîkariya beşdarên hêja, jî bo ku wext veqetandin û li gel me bûn, spasîyên jî dil dikin. Em xebatê îro bidawî dikin. Bi hêviya ku di ya bê de em li gel hev bin, bimînin di xweşiyê de.

TÜRKİYE SİYASETİNDE KÜRTLER VE SEÇİMLER

25 MART 2023 / DIYARBAKIR

Bu “Yayın” Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve STGM tarafından yürütölen BİRLİKTE Kurumsal Destek Programı tarafından hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği'nin (DİTAM) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir

DİTAM YÖNETİM KURULU

Mesut AZİZOĞLU

Meral ÖZDEMİR

Sedat YURTDAŞ

Ahmet ÖZMEN

Barış YAVUZ

Sevim VURAL

Mahmut BOZARSLAN

Dilan Kaya TAŞDELEN

Nevin SOYUKAYA

Mahmut LEZGİN YALÇIN

Cihan AY

Çalışma Ekibi

Halil BAYHAN

Deniz TEKİN

Kürtçe Çeviri

Serkan DELİDERE

İngilizce Çeviri

Burcu Sila Candan

Tasarım

A Grafik Creative Solutions

TANITIM

Prof. Dr. Hamit Bozarslan

1958 Lize doğumludur. Tarih ve siyaset bilimi alanlarında doktora tamamladıktan sonra 1995-1997 yılları arasında Berlin'de bulunan Centre Marc Bloch'da araştırmacı olarak yer aldı. Sonrasında EHESS - École des Hautes Études en Sciences Sociales'de (Paris Sosyal Bilimler Yüksek Okulu) çalışmaya başladı. 2002-2008 yılları arasında, Institut d'études de l'islam et des sociétés du monde musulman (İslâm ve Müslüman Toplamları Enstitüsü) başkanlığını da yürütmüştür. Halen EHESS bünyesinde profesör olarak araştırmalarına devam etmektedir. Ortadoğu'da şiddet, siyasal hareketler, Kürt sorunu gibi konulardaki çalışmalarıyla tanınmaktadır.

Eserleri: Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi, (2010), Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi (2012), Türkiye Tarihi: İmparatorluktan Günümüze (2015) ve Lüks ve Şiddet: İbn Haldun'da Tahakküm ve Direniş (2016) ve Canavarların Zamanı.

Doç. Dr. Vahap Coşkun

Lisans ve yüksek lisansını Dicle Üniversitesi'nde, doktora ise Ankara Üniversitesi'nde yapmıştır. Çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmış çok sayıda makalesi bulunan Coşkun, halen Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde çalışmalarına devam etmektedir. İnsan hakları, demokrasi, Kürt sorunu ve hukuki yansımaları üzerine çalışmaları bulunuyor.

Eserleri: İnsan Hakları: Liberal Bir Tahlil (Liberte Yayınları 2007) ve Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu ve Toplumsal Barışın İnşası: Sivil Anayasa Arayışı (Editör) (Heinrich Böll Stiftung Derneği ve Diyarbakır Barosu Yayını, 2009).

DİTAM'dan

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM), 2013'ten bu yana düzenlediği 'Tigris Diyalogları' toplantılarında sivil toplum örgütleri ile siyasi parti liderlerini, akademisyenleri ve kanaat önderlerini bir araya getiriyor.

Bu kapsamda 'TÜRKİYE SİYASETİNDE KÜRTLER VE SEÇİMLER' başlığıyla 25 Mart 2023 tarihinde Diyarbakır'da bir toplantı düzenlendi. Toplantıya konuşmacı olarak Prof. Dr. Hamit Bozarslan ve Doç. Dr. Vahap Coşkun katıldı. Bu çalışma, toplantıdaki sunumları ve tartışma notlarını içeriyor.

Toplantıda Tarihsel Olarak Kürtlerin Oy Verme Davranışı, Kutuplaşan Türkiye'de Kürtlerin Tutumu ve 2023 Seçimleri konuşuldu. Prof. Dr. Hamit Bozarslan ve Doç. Dr. Vahap Coşkun sunumlarıyla, Kürt sorununun hem tarihsel arka planının hem de bugününün anlaşılmasına önemli katkı sundular.

Toplantıya Diyarbakır ve bölgeden çok sayıda STK temsilcisi ve aktivist katıldı. Katılımcıların soru ve yorumları da bu çalışmada yer alıyor.

DİTAM Yönetim Kurulu

TÜRKİYE SİYASETİNDE KÜRTLER VE SEÇİMLER

Kürtlerin Tarihsel Oy Verme Davranışı Kutuplaşan Türkiye’de Kürtlerin Tutumu ve 2023 Seçimleri

Açılış Konuşması: Meral Özdemir - DİTAM YK Başkan Yardımcısı

Sevgili dostlarımız, DİTAM adına hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Bugün toplantıya Paris Sosyal Bilimler Yüksekokulu Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hamit Bozarlan, Zoom üzerinden online katılacak. Ekranları başından Zoom’dan katılan dostlarımız, salonda bulunan kıymetli arkadaşlarımız, basın mensupları, hepiniz hoş geldiniz.

Aslında toplantının açılışını DİTAM Başkanı Mesut Azizoglu yapacaktı. Dayısının vefatı nedeniyle toplantıya katılamadı. Sizlere selam ve sevgilerini iletmek isterim.

Değerli konuklar, deyim yerindeyse Türkiye tarihinin en kritik seçimlerinden birini yaşıyoruz ve seçime iki aydan az bir zaman kaldı. Ülkedeki tek gündem maddesi seçim ve olasılıklar. Cumhuriyetin ikinci yüzyılına ramak kala Türkiye’nin de 13. Cumhurbaşkanı seçilecek. Bu seçimde Kürtlerin belirleyici ve kilit bir role sahip olduğu herkesçe aşikâr. Biz de DİTAM olarak Kürtlerin Tarihsel Oy Verme Davranışı, Kutuplaşan Türkiye’de Kürtlerin Tutumu ve 2023 Seçimleri bağlamında Türkiye Siyasetinde Kürtler ve Seçimler başlığında Sayın Hamit Bozarlan’ın değerlendirmelerini dinleyeceğiz. Elbette sizlerin de katkısıyla toplantımız zenginleşecek. Ben fazla uzatmadan toplantının moderatörlüğü için sözü DİTAM YK Başkan Yardımcısı Sayın Sedat Yurtdaş’a bırakıyorum. İyi bir toplantı olsun, geldiğiniz için çok teşekkürler.

Moderatör: Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkanı Yardımcısı (Kürtçe konuştu)

Herkese merhaba. Hepiniz hoş geldiniz. Yine Türkiye tarihinde, Kürtlerin tarihinde, Ortadoğu tarihinde, önümüzde önemli bir süreç var. Bu nedenle yeni arayışlar, ortaklıklar ortaya çıkıyor. Bölge yeni bir değişimin arifesindedir. Gerek milletvekili seçimi gerekse cumhurbaşkanlığı seçimi Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği açısından çok önemlidir. Dolayısıyla bu önemli zaman diliminde yapılacak ve hareket tarzı geleceğimizi şekillendirecek. 14 Mayıs 2023’te yapılacak seçimlerde seçmen iki ayrı oy kullanacak. Seçmen vereceği oylarla hem Cumhurbaşkanı veya Başkan hem de milletvekilleri seçilecek.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren Kürtler kimliklerinin tanınması mücadelesini yürüttü. Ancak 1991’den bu yana da yönetimde yer almak bir mücadele veriyor. Kürtlerin verdiği siyasal müca-

delede bir gerçeklik var. Milletvekili çıkarmak, belediye başkanı seçmek Kürtlerin taleplerinin çözümü konusunda tek başına çare değil gibi. Eğer demokrasi, özgürlük, eşitlik yoksa halkın iradesiyle ortaya çıkan kazanımlar, İçişleri Bakanlığının bir kalem darbesiyle, kararıyla, kayyumlarla geçirilebiliyor. El konulabiliyor. Bu nedenle demokrasi hayati derecede önemli.

Ak Parti 2015 yılından bu yana yürüttüğü politikaları, Kürt karşıtlığı üzerine kurdu. Bu politikalar, Türkiye’de, Ortadoğu’da ve dünyada uygulanıyor. Kürtlerin önemli bir çoğunluğunun temsilini yapan HDP, Cumhurbaşkanlığı seçimlerde aday çıkarmadı. Öyle anlaşılıyor ki Millet İttifakı’nın adayı Kemal Kılıçdaroğlu’na destek verecek.

AKP iktidara geldiği ilk yıllarda her ne kadar Kürtler için birtakım adımlar atmış olsa da, günümüzde bundan çok uzaklaşmış bulunuyor. AKP, Kürt ve Kurdistani taraf olarak kendince HÜDAPAR ile bir ittifak yaptı. Bu ittifak şunu gösteriyor, artık AKP yüzünü başka yere dönmüş. AKP’nin Kürt karşıtı tutumu bu seçimlerde de devam edecek. Bu konuda tartışmaların yapılması çok önemli. Kürtler tarihte nasıl bir tutum sergiledi ve bugün nasıl bir tutum izleyeceği üzerinden bir tartışma yapacağız. Bunun için sözü Fransa’dan toplantıya katılan Prof. Dr. Sayın Hamit Bozarslan’a bırakıyorum.

Prof. Dr. Hamit Bozarslan - Paris Sosyal Bilimler Yüksek Okulu (EHES)

Konuşmama başlamadan size çok teşekkür etmek istiyorum. Uzaktan da olsa Diyarbakır’da olmak güzel. Kek Ahmet’in (Türk) aramıza katılmamasından dolayı son derece özgünüm. Umarım başka bir toplantıya birlikte katılırız. Ben konuşmamı Türkçe yapacağım ama sorulara Kürtçe olarak cevap verebilirim.

Gerçekten sizin de belirttiğiniz gibi Türkiye çok kritik bir aşamada. Sanıyorum 2023 yılı son 20 yılın en kritik aşaması olarak değerlendirilebilir. Bu kritik aşamanın anlaşılması için 5 noktada bazı tespitler ve önerilerde bulunacağım.

Bu tespit ve önerilerden birincisi mevcut dinamiklerden yararlanılması gerektiğidir. Çok uzun yıllardır Türkiye’de böyle bir değişim beklentisi söz konusu değildi. Şu anda herkes, çok açık şekilde görüyor ki, sapına kadar çürümüş olan bir iktidarla karşı karşıyayız. Bu iktidar aynı zamanda toplumu çürütmeye çalışan bir iktidar. 2013 sonrasındaki gelişmelere baktığımız zaman, toplumun akli melekelerinin sistematik bir şekilde yok edilmeye çalışıldığını görüyoruz. Okuyanlar bilir, George Orwell’in 1984 kitabına benzer bir durumla karşı karşıyayız. 1984 kitabında George Orwell, Orta İmparatorluktan bahsediyor. Orta İmparatorluk sürekli savaş halinde olan bir imparatorluk. Ama Doğu’ya karşı mı savaşıyor, Batı’ya karşı mı savaşıyor, bunu bilen yok. Enformasyon ve Arşivler Bakanlığı’nın görevi ise dünkü bilgiyi, dünkü hafızaları ortadan kaldırmak, onların yerine en fazla bir gün sürebilecek bir hafıza yerleştirmek. Bu hafızanın yok edilmesi, akli melekelerinin yok edilmesi son on yılda Türkiye’de de görülmekte.

Sadece şu bir iki noktayı hatırlatayım. 10 yıl önce Fetullah Gülen’e eleştirenler hapse giriyordu, bugün Fetullah Gülen hakkında olumlu en ufak bir şey söyleyenler hapse giriyor. 10 yıl önce Rusya ile neredeyse savaş durumu vardı. İran ile bir savaş durumu vardı. Şu anda Rusya ile çok yakın ilişkiler kurulmaktadır. Aynı şekilde İsrail ile, Mısır ile, Birleşik Arap Emirlikleri, Suriye ve Suudi Arabistan ile de yakın ilişkiler oluşturulduğunu görmekteyiz. Türkiye nasıl bu noktaya gelebildi, toplum nasıl bu kadar sersemleştirilebildi?

Şunu da belirtmek gerekiyor: Toplumlarını çürüten iktidarların kendileri de çürümek zorunda kalıyor. Toplumların akli melekelerini ve rasyonelitetlerini yok etmek isteyen iktidarlar, son tahlilde kendi akli melekelerini de yok ediyor. Erdoğan birkaç yıl önce “Bu kardeşinize verin yetkiyi 3 ay içerisinde ekonomik sorunların nasıl çözüleceğini göreceksiniz” diyordu. Bugünkü durum ortada, depremin yönetilmesi ortada. Bütün bunlar sonucunda bugün artık mobilizasyon imkânlarını kaybeden bir iktidar ile karşı karşıyayız. Burada da bir iki örnek vermek mümkün. 2017’de “Reis bizi Afrin’e götür” diye yüz binlerce

kişi sokaklara dökülebiliyordu. Karabağ Savaşı olduğunda sokaklara hiç kimse inmedi. Yunanistan ile yaşanan gerginlikte hiç kimse sokaklara dökülmedi. Diğer bir örnek: ABD ile, Almanya ile, Hollanda ile krizler yaşandığı dönemde dolarlar yakıldı, iphone telefonlar kırıldı, laleler ayaklar altına alındı. Fakat Fransa ile bir kriz olduğunda hiç kimse sokaklara dökülmedi. Sanırım bu önemli bir vurgu. Burada bir gelişme var. Toplumda bir doyum noktasına varılmış durumda. Artık iktidarın farklı bir söylem üretebilmesi mümkün değil. Bu nedenle oluşan bu olumlu dinamiğin sonuna kadar kullanılması gerekli.

Ele almak istediğim ikinci nokta, bu dinamiğin sonuna kadar kullanılması, ama aynı zamanda son derece ihtiyatlı davranılması gerektiği. Çünkü söz konusu olan sadece AKP rejiminin mirası değil, Türkiye'nin son 100, 150 yılının mirasıdır. Söz konusu olan birbirine eklenen, birbirlerini radikalleştiren, birbirlerini çürüten fakat aynı zamanda bir devamlılık teşkil eden tarihsel katmanlar. Bu tarihsel katmanlardan çıkılması nasıl mümkün olabilir? Bugün Türkiye'de rasyonel, legal anlamda artık bir devlet yok. Bir devlet ya da siyaset sosyolojisi çalışan birisinin kalkıp Türkiye'de devletten bahsetmesi artık imkânsız. Tümüyle bir kartel olgusu var ve kartel olgusu hem Latin Amerika'daki uyuşturucu kartellerine benzeyen hem de geçmişte bazı iktidarlar döneminde görülen bir kartel yapısı. Bu kartelin paramiliter yapılar gibi bazı bileşenleri var. Somut verilere dayanmayan tahminime göre şu anda Türkiye'de 200-250 bin sayıda paramiliter güç var. Bu paramiliter güçler, sadece SADAT değil, sadece Suriye Milli Ordusu olarak tanımlanan ordu değil aynı zamanda PÖH'ler (Polis Özel Harekat), JÖH'ler (Jandarma Özel Harekat) ve bütün bunlar ülkücülükten beslenen, büyük bir kısmı da İslamcılıktan gelmeyen güçlerdir. Son 10 yılın hakimleri bunlar oldu. Aynı şekilde Avrasyacılığın devlet içerisinde son derece önemli bir yapı oluşturduğunu görmekteyiz. HÜDAPAR'dan bahsettiniz. HÜDAPAR'ın ismi ne olursa olsun aslında Hizbullah'ın bir devamıdır. Osman Kavala, Selahattin Demirtaş hapisteyken HÜDAPAR'lıların, Hizbullahçıların çok önemli bir kısmı serbest bırakıldı.

Bu açıdan baktığımız zaman Türkiye ile Nazi Almanya'sı arasında ortak bazı benzerlik görüyoruz. İki ülkenin ve iki dönemin koşulları kesinlikle aynı değil, ama bir karşılaştırma mümkün. Nazi Almanya'sında iki iktidar erki bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Führer prensibi kavramıyla meşrulaştırılan tek liderdi. Lider hem köken hem de ufuk olarak ortaya çıkmaktaydı. Ancak ve ancak Führer kırmızı ya da yeşil ışığı yakabilirdi. Fakat bu tek adam prensibinin ötesinde Nazi Almanya'sında aynı zamanda da bir polikrasiden bahsedilmekteydi. Polikrasi çok ayaklı bir iktidardı ve bu iktidarın değişik bileşenleri kendi başlarına hareket edebilmekteydiler.

Türkiye'nin paramiliterleşmesi aynı zamanda bir Führer prensibinin olması hem de bu polikrasinin oluşturulması anlamına gelmektedir. Bu polikrasiye ikinci bir güç olarak kleptokrasiyi, yani hırsızların iktidarını eklemek gerekiyor. Türkiye ya da Rusya gibi ülkelerde bir sınıf bilincine sahip olan burjuvazinin yok edildiğini, tümüyle yırtıcı bir iktidar mantığının geliştirildiğini ve bunun kleptokrasinin oluşumuna yol açtığını görmekteyiz. Bugün Türkiye'deki müteahhitlerin sayısı Avrupa Birliği'ndeki tümündeki müteahhitlerin sayısından daha fazladır. Kleptokrasi aynı zamanda bir rantiyer kategorisi anlama gelmektedir.

Bu paramiliter ve kleptokratik yapı rejimin teröre başvurma ya da büyük seçim hileleri düzenleyebilme kapasitesine sahip olması anlamına gelmekte. Bu nedenle çok ihtiyatlı olmak gerekmektedir. İhtiyatlı olunması gereken ikinci nokta da şu: Altılı Masa'nın cumhurbaşkanı adayının desteklenmesi bana son derece mantıklı geliyor. Fakat aynı zamanda bu Altılı Masa'nın demokratik olmadığını da görülmesi gerekiyor. Altılı Masa demokratik bir masa değil. Çünkü her şeyden önce CHP, İttihat ve Terakki ile, Kemalist mirasla ilişkilerini koparmamış bir parti.

Şunu unutmayalım, ilk Cumhuriyet, genellikle laik bir cumhuriyet olarak tanımlanıyor. Ama aslında ilk cumhuriyeti belirleyen Sosyal Darwinizm ve radikal bir Türk milliyetçiliğidir. CHP, içindeki demokratik kanatlara rağmen, bu radikal Türk milliyetçiliğinden kopabilecek mi, ve bunu açık bir şekilde dile getirebilecek mi? Şu ana kadar bunu yapmadığını görmekteyiz. Aynı zamanda şunu da biliyoruz. İYİ

Parti şeceresi açısından Susurluk skandallarına, ölüm tugaylarına uzanan bir gelenekten gelmektedir. Buradan çıkıp demokratik bir perspektife ulaşabilecek mi? Ahmet Davutoğlu'nu biliyorsunuz. Diyarbakır'da Sur'u bir Toledo olarak yeniden kuracağız diyen birisi. Bunların bilincinde olmak gerekiyor.

Bu tabi Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Altılı Masa'nın desteklenmemesi anlamına gelmemektedir. Fakat şunu da unutmayalım. Altılı Masa'nın mutabakat metninde çözülmesi gereken 2200 acil sorun var. Bu sorunlar içerisinde Kürt meselesi yok. Bu beni üçüncü noktaya getiriyor. Şu anda uzaktan görebildiğim kadarıyla Türkiye'de gerçekten çok büyük bir bunama olgusu var, bir değişiklik ve değişim beklentisi var. Artık ne iktidar Türkiye'yi yönetebiliyor, ne de Türkiye, 2010'lu yıllarda olduğu gibi yönetilmek istiyor. Geçmişte olduğu gibi yönetilmeyi reddetme olgusu, bir değişim beklentisinin olduğunu göstermektedir. Ama bu değişim beklentisi en azından şimdilik bir demokrasi beklentisi değil.

Türkiye'deki demokratik hareketlerin ve özellikle Kürt hareketinin -buna yeniden döneceğim- yapması gereken demokratik bir pedagojinin geliştirilmesi ve bu değişim beklentisinin mümkün olduğu kadar bir demokrasi beklentisine dönüştürülmesidir. Bu demokrasi beklentisinin eşitlik olgusunun, özgürlük olgusunun meşru görülmediği bir mekanda gerçekleşebilmesi mümkün değil. Demokrasi beklentisinin oluşabilmesi için her şeyden önce Kürt meselesinin kabul edilmesi, Kürt meselesinin sadece Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri olarak değil, kendi başına meşru bir mesele olarak kabul edilmesi zorunludur. Bu aynı zamanda azınlıklaştırılmış diğer Türkiye halklarının meşruiyetinin kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Burada bir örnek vereceğim. 1974-1976 yıllarında Avrupa'da üç devrim yaşandı. Gerçi bunlardan sadece biri kendisini devrim olarak adlandırdı. Bu devrimler Yunanistan'ın, İspanya'nın ve Portekiz'de diktatörlükten demokrasiye geçiş devrimleriydi. Yunanistan ve Portekiz'de bir milli mesele yoktu, fakat İspanya'nın demokratikleşmesi sadece demokratik birçok-partililiğin benimsenmesi olarak gerçekleşmedi. Demokrasiye geçiş, her şeyden önce İspanya toplumunun ve siyasi sınıfının Bask ve Katalonya meselesinin meşruiyetini kabul etmesi sayesinde mümkün olabildi.

Bu meşruiyet kabul edilmediğinde demokrasinin gerçekleşebilmesi mümkün değil. Çünkü demokrasi Türkler arasında sadece bir sağ ve sol partinin olması anlamına gelmemektedir. Demokrasi sadece Türklerin söz ve ifade hakkına sahip olması anlamına gelmemekte, aynı zamanda toplumun kendilerinin kolektif bir bünye olarak gören bileşenlerinin meşruiyetinin kabul edilmesini gerektirmektedir. Bu meşruiyet kabulü ayna zamanda bu grupların tarihsel meşruiyetinin kabul edilmesidir. Kürtlüğün hem bir tarihe hem de bir gelecek tahayyülüne sahip olma hakkının olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Böyle bir gelişme olmadan Türkiye'de demokrasiye geçişin mümkün olamayacağını bilincinde olmak gerekli.

Seçimlerin ötesinde siyasi partilerin ötesinde, siyasi faaliyetlerin ötesinde Türkiye'yi demokratikleşirebilecek faktörler neler? Bunların düşünülmesi gerekmektedir. Türkiye'deki baskı rejimini hepimiz biliyoruz. Aynı zamanda şunu görmek gerekiyor. Bu baskı rejimlerine rağmen Türkiye'de şu anda direniş sahaları var. Binlerce insan işlerinden atıldı, sivil bir ölüme mahkum edildi. Fakat bu sivil ölüm, bunların var olmasını engellemedi.

Şu anda Türkiye'deki en dinamik gruplarından birisi üniversitelerinden atılan akademisyenlerdir. Aynı zamanda internet basınını görüyoruz, çok büyük bir canlılık var. Kültürel faaliyetlerde çok büyük canlılık var. Gençlerin kendi aralarındaki sosyalizasyonda çok büyük bir canlılık var. Bu direniş sahalarının korunması, güçlendirilmesi için uzun bir zaman dilimi gerekmektedir. Direniş sahaları, akli melekelerinin oluşturulacağı, dünyanın anlamlandırılacağı, eleştirel mekanizmalarının yeniden geliştirilebileceği sahalar olarak tanımlanabilirler. Demokrasi ve eleştirel yaklaşım üretebilme arasında yakın bir bağ bulunmakta. Bu direniş sahaları siyasetin ötesinde, seçim anlarının ötesinde geleceğin düşünülmesini mümkün kılacak sahalar.

Bu, beni dördüncü noktaya getiriyor. Dışarıdan görebildiğim kadarıyla Türkiye'nin geleceğini 2023'ü ufuk olarak değerlendirerek değil, 2030'ları, 2040'ları hedefleyerek düşünmek gerekiyor. Özellikle şu anda 20'li yaşlarda olan ve AKP dışında hiçbir iktidar görmemiş olan gençlere böyle bir şey önermek, onlardan böyle bir şeyi talep etmek tabii ki çok zor. Bana da çok zor geliyor, bunu biliyorum, ama aynı zamanda şunu hatırlamak gerekiyor: önümüzdeki zorluklara rağmen Türkiye'deki uzun vadeli dengeler iktidarın lehine değil, bu direniş sahalarının, şu anda 20'li yaşlarda olanların lehine çalışmaktadır. İktidar tümüyle paramiliterize olmuş ve kleptokratik bir yapı kazanmış bir iktidardır.

İktidarın tek söylemi artık "kindar ve dindar nesiller"ın üretilmesidir. Ama yeni nesiller, bu dindarlık ve kindarlık talebine cevap vermiyor. İktidarın istediği toprağın şehit kanıyla sulanarak vatanlaşması programıdır, bunun için de her bireyin kendisini müstakbel bir "şehit" olarak görmesidir. Bunu kimse kabul etmiyor. En azından 20-30 yaşlarında olan gençler arasında kendi kanlarını şehit kanı olarak vermek ve bu yolla Türkiye'yi vatanlaştırmak isteyen gençlerin sayısı çok azdır.

Şunu bilmek gerekiyor. Bugün sermaye maddi anlamda iktidarın, kleptokrasinin elindedir. Bugün şiddet tekeli iktidarın, paramiliter güçlerin elindedir. Ama bugün Türkiye'nin kültürel sermayesi toplumun en marjinal kesimi olan gençlerde ve entelektüellerdedir. Kültür sermayesi, siyaset sermayesi ve şiddet sermayesi arasında ciddi bir kopuş yaşanmaktadır. Ceplerinde 2-3 bin lira olanlar bugün Türkiye'nin çoğul kültürünü temsil etmektedir. Bugün Türkiye'deki insancıl değerleri temsil edenler bunlardır. Bugün hem evrenselliği hem de özneliği düşünebilen kişiler, kategoriler bunlardır.

Bu direniş sahaları son derece önemlidir. Bu yüzden karamsarlığa kapılmamak gerekli. Yarın çok tatsız senaryolarla karşı karşıya kalabiliriz. 2015 yılını hatırlayalım. Çok büyük bir iyimserlik vardı. Yarın buna benzer senaryolar tekrarlanabilir. Fakat ne iyimserlik sarhoşluğuna ne de karamsarlığa kapılmadan geleceği düşünebilmek mümkündür. Bu geleceğin yarın olabilecek ve yarın gerçekleşebilecek bir gelecek olmayabileceğini kabul etmek, dolayısıyla çok uzun erimli bir mücadelenin içinde olmak gerekiyor.

Bu sadece Türkiye için geçerli değil. Son zamanlarda İran ve Rusya üzerine yoğunlaştım. Bu ülkelerde olup bitenleri takip ediyorum. İran ve Rusya için de aynı şeyi söyleyebilirim. Bazı iktidarlar zombi iktidarlar olarak çok uzun zaman ayakta kalabiliyor. Gabriel Garcia Marquez'in Başkan Babamızın Sonbaharı isimli kitabını hatırlayınız. Bir Latin Amerika ülkesinde geçmekte. İktidar ve iktidar erkleri komada ama aynı zamanda öldürücü bir kapasiteye de sahip olmaya devam edebilmekte. Bu hipotezleri dışlamayalım. Ama şunu da hatırlayalım: zaman, bu zombi erklerin değil de muhalefetin, gençlerin ya da entelektüellerin lehine çalışmaktadır.

Ele almak istediğim son konu: Dediğim gibi uzaktan da olsa Diyarbakır'dayım. Konu Kürt meselesi, Kürt hareketinin geleceği meselesi, genel olarak Kürt toplumunun geleceği meselesidir. Bu konuda bazı şeyler de söylemek istiyorum.

Üç noktaya değinmek mümkün. İlk nokta, Türkiye'de bir özgürleşme, özneleşme süreci yaşanmakta. Bunu gerçekleştiren Kürtler. Bugün Türkiye'de zulüm altında olan, ezilen, özgürlükten uzak olan grup Kürtler değil. Kürtler özgür. Kürtler niye özgür? Çünkü Kürtler 60'lı yılların sonundaki Doğu mitinglerinden bu yana 50-60 yıla yayılan bir öznelleşme, bir özgürleşme sürecini yaşadılar. Bu özgürlük tabii ki hapishaneleri dışlamıyor. Kürt elitlerinin çok önemli bir kısmı şu anda zindanlarda. Çok ağır bedeller ödendi. Sadece şu anda değil 1960'lı yıllarda, 1970'lerde, 1980'lerde, 1990'larda çok büyük bedeller ödendi. 2010'lardaki Cizre ve Sur bodrumlarını biliyorsunuz. Ama Kürtlerin ödediği bu ağır bedeller, bu özgürleşme sürecinin var olduğunu da göstermektedir. Bu özgürleşme süreci ne demek? Bu özgürleşme süreci, her şeyden önce "benim bir adım var" denilmesi, Kürt adının, söylenebilmesi, içselleştirilmesi ve Türkiyeliliğin kaçınılmaz kıldığı ikili kimliğin en önemli bileşeni olarak kabul edilmesidir.

Bu öznelleşme, özgürleşme süreci bir tarih okumasına ve bir gelecek tahayyülüne sahip olunabilmesi anlamına gelmekte. Bu hak bahşedilmeyen, mücadelelerle elde edilen bir haktır. Kürtlerin kalkıp kendi

tarihlerini okuması, kendilerini düşünebilmeleri, kendi sosyal bilimlerini geliştirmeleri, farklı sosyal bilimlerinin konusu olmaları, farklı bir tiyatro geliştirebilmeleri, bir edebiyat geliştirebilmeleri, bir basına, bir film kurumuna sahip olmaları, Kürt film festivallerini düzenleyebilmeleri uzun mücadelelerin sonunda gerçekleşmektedir. Aynı zamanda bu özleşme süreci, bir gelecek tahayyüllü ile ilgilidir. Çünkü bir toplum sadece tarihiyle var olmuyor. Aynı zamanda geleceği tahayyül edebilme kapasitesiy-le var olabiliyor. Burada da Kürtlerin çok önemli bir aşama gösterdiğini görmekteyiz.

Zulüm ve özgürleşme arasında paradoksal ama diyalektik bir bağ var. Bu bağ aynı zamanda hak mücadelesinde de görülmektedir. Hannah Arendt, hak sahibi olmak hakkından bahsetmekteydi. Hakka sahip olma hakkı, sadece var olan anayasal ya da evrensel olarak tanımlanan haklardan faydalanmak anlamına gelmemekte, aynı zamanda hukuku değiştirmek, Yeni hukuki talepler dile getirmek anlamına gelmektedir. Burada da Kürtlerin çok önemli bir aşama kaydettiğini görmekteyiz. Kürtlere bahşedilen haklar hemen hemen sıfır.

Kürtlerin tahayyülündeki hukuk sistemi, bugün Türkiye’de var olan hukuk sisteminin tümüyle dışında olan bir olgudur. Hak meselesi, tarih meselesi, tahayyül meselesi, bir takvim meselesi, Newroz’un neredeyse Kürt yılını yapılandıracak bir kapasitede olabilmesi, milyonların sokaklara akabilmesi, mevcut takvimin dışında kolektif bir özne olarak Kürtlerin kendi takvimlerine sahip olabildiğini göstermektedir. Bu özgürleşme süreci aynı zamanda Kürtlerin çok dilli bir gruba dönüşmesi anlamına gelmektedir. Bu çok dillilikten bahsederken anadilden bahsetmiyorum. Bu çok dillilik bir yaratıcılık, bir çoğulluk olgusunun ifade edilebilmesi anlamına gelmektedir. 80 yaşındaki bir Kürt liderinin 20 yaşındaki bir Kürt entelektüelinin bir arada var olması, kolektif bir özne haline gelen Kürtlüğün kendi içinde çoğullaşmasını da beraberinde getirmektedir. Bu çok-dilliliğin korunması, güçlendirilmesi gerekiyor.

Kürt meselesinde ele alınması gereken ikinci nokta şu. Kürtler, Türkiye’yi taşıyabilecek mi? Kürtlerin Kürdistan’ı taşıyabilmesi, Kürtleri taşıyabilme kapasitesi var. Ama Kürtler, Türkleri, Türkiye’yi taşıyabilecekler mi? Buna verilecek cevap, diğer bir soruya verilmesi gereken bir cevapla yakından ilgili: Türkler özgürleşmeyi kabul edebilecek mi? Bu özgürleşme olgusu aynı zamanda Türklüğün hakimiyet talebinden, üstünlük kompleksinden vazgeçmesi ve eşitlik olgusuna varabilmesidir. Bu aynı zamanda Türklüğün köle efendi diyalektiğinden çıkması anlamına gelmektedir. Türklüğün efendi olmaması, efendilik talebinden vazgeçmesi, hem kölenin özgürleşmesi hem de efendinin özgürleşmesi anlamına gelmektedir. Bu Hegel’e uzanan, Marx’a uzanan bir diyalektik ilişkidir.

Türkiye tarihini ele aldığımızda Genç Osmanlıların daha 1860’larda Türklüğün üstünlüğünden bahsettiğini görmekteyiz. Genç Osmanlılık, bir yandan özgürlük talep eden devrimci bir geleneği başlatmaktadır, ama diğer yandan bu özgürlük, Mesihî gruplara düşman olan ve Türklükle sınırlı kalan bir özgürlüktür. İttihat Terakki’nin, Kemalizm’in de “devrimciliği” diğer gruplara Türklüğün üstünlüğünü dayatmak isteyen bir üstünlüktür. 1900’lerin başında Prens Sebahattin gibi bir figür var. Şerif Paşa ile birlikte Osmanlı liberalizmin önemli temsilcilerinden birisi. Prens Sabahaddin’in o yıllarda söylediği Türklüğün askeri bir bünye olarak devam edemeyeceği, Türklüğün toplumsal yapılarının değiştirilmesinin bir zorunluluk olduğudur. Prens Sabahaddin bu postullardan yola çıkarak adem-i merkezîyetçiliğin kabul edilmesini ve Türklüğün hüküm etmek istediği grupların özerkliğe kavuşmasını önermektedir. Türkiye bunu gerçekleştirebilecek mi? Türkiye ve Türk toplumunda bunu isteyebilecek, meşrulaştırabilecek yüzde 10-20 arasındaki bir seçmen tabanı oluşabilecek mi?

Türklerin bugün içine kapandıkları korku zindanından çıkması gerekiyor. Geleceklerini korkusuz bir şekilde düşünebilmeleri gerekiyor. Buradan yola çıkarak hem kendi tarihlerini sorgulayabilmeleri, hem de kendi geleceklerini başka bir tahayyülden yola çıkarak düşünebilmeleri gerekiyor. Kürtlerin bunu sağlayabilmesi mümkün değildir. Ama Kürtlerin, Türklerin bu özgürleşme sürecine katkıda bulunabilmeleri mümkün. Bu bir demokratik bir pedagoji ile mümkündür. Bu demokratik pedagoji aynı zamanda Kürtlerin kurtarılmasının, Kürtlerin mücadelesinin Türklüğün, Türklerin özgürleşme mücadelesinin

bir parçası, hatta bir koşulu olduğunu gösterebilmektir. Nasıl ki İspanya, Katalan ve Bask haklarının varlığını kabul ederek demokrasiye ulaşabildiyse Türkiye, Kürt halkının varlığını kabul ederek özgürleşme sürecine varabilecektir.

Üçüncü nokta: Türkiye'yi konuşurken genel olarak Kürdistan'ı unutmamız gerekiyor. Sınırların bölüdüğü bir Kürdistan. Kürt hareketi her zaman ikili bir talebi dile getirdi. Bu taleplerden birincisi Kürtlerin azınlık olmaktan çıkıp çoğunluğa varmasıdır. Çoğunluk derken eşitlik anlamında çoğunluğa varması, rüşte ermesidir. Diğeri ise, sınırların yok edilmesinden bahsetmiyorum, ama sınırların geçişken sınırlar haline gelmesi. Kürt grubunun aynı zamanda Ortadoğu'daki demokratik grup, kolektif bir grup olarak kabul edilmesidir. Sanıyorum bugün Kürdistan'da sınırların yok edilmesini, var olan devletlerin ilga edilmesini isteyen tek bir akım yok. Irak Kürdistan'ında bir referandum olgusu var. Bir özgürlük beklentisi var. Fakat bu özgürlük beklentisi Irak sınırlarıyla belirli olan, sınırlanan bir özgürlük beklentisidir. Türkiye Kürdistan'ını ilhak edelim, İran Kürdistan'ını ilhak edelim diye bir talep yok. Ama mevcut sınırlar çerçevesinde Kürt aktörlerin Kürdistan'ın tümünü düşünebilmesini gerekmektedir.

Burada ele alabileceğimiz noktalardan birisi Kürdistan'ın iç diyalogunun, iç entegrasyon sürecinin sağlanmasıdır. Sanıyorum Türkiye'deki Kürt hareketi burada çok önemli bir rol görebilir. Irak Kürdistanı bu iç entegrasyonun sorunun en önemli halkasını oluşturmaktadır. 1990'lardaki özerkleşmeden 30 yıl sonra bu bölgede iç entegrasyonun hala sağlanmadığını, özerk, federasyon anlamında bir devletleşme olgusunun henüz yeterince ilerleyemediğini, Kürt askeri güçlerinin birleştirilemediğini, özellikle dış güçlere karşı henüz bir direniş iradesinin oluşturulamadığını görmekteyiz. Burada son derece önemli bir diyalog misyonu var. Kürt hareketinin Türkiye'nin ötesinde bu diyalog misyonunu geliştirmesi gerekiyor.

İkinci Kürt entegrasyonu Irak Kürdistan'ı ile Rojava arasındaki entegrasyon olgusudur. Burada da çok önemli sorunların yaşandığını bilmekteyiz. Dış dünyanın böyle bir entegrasyona çok büyük bir destek vereceği kesin. Fakat Kürt aktörleri buna hazır mı? İki Kürdistan arasındaki diyalogun kurumsallaşması için neler yapılması gerekiyor? Bütün bu ilişkiler ve konularda sanırım Türkiye'deki Kürtlerin önemli bir rol oynaması mümkün.

Türkiye'deki Kürtlerin aynı zamanda Kürt hareketinin Rojhilat'ı unutmaması gerekiyor. Şu an Rojhilat, ya da İran Kürdistan'ı kaynayan bir yer. 2022-2023'te, İran Kürdistan'ı, İran'ın kimliğini belirleyen bir noktaya vardı. Şu anda Belucistan gibi son derece muhafazakar bir bölgede, Kürdistan'a sahiplenmekte, sokaklarda Jin, Jiyan, Azadi sloganlarında atılmaktadır. Hatta Belucistan'ın en önemli dini siması olan Mevlana Abdulhamit, Kürt davasına sahiplenmekte. Kürt olgusu şu anda İran'ın tümüne damgasını vurmuş bir olgudur. Aynı şekilde İran Kürdistanı'nın yeniden İranlılaşması olgusu var. Sanırım burada çok önemli bir diyalog, bir iç entegrasyon kapısı açılmakta.

Son olarak da artık kendi başına bir dinamik içeren, nispeten özerk bir saha oluşturan diaspora Kürdistan'ı var. Diaspora Kürdistan'ı 1,5-2 milyonluk, çok kültürlü, çok dilli bir Kürdistan. Çok dilli derken sadece yaratıcılıktan değil, de İngilizce, Fransızca, Finlandiya'ca vs gibi "milli diller"den de bahsediyorum. Genç ve dinamik bir diaspora, fakat bu diasporanın Kürdistan'ı sahiplenmek dışında pek aktif bir rol oynamadığını görmekteyiz.

Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

Sayın Hamit Bozarlan'ı dinledik. Doğrusu öncelikle bir açıklama gerekiyor. Sayın Ahmet Türk bilmediğimiz bir nedenle maalesef katılmadı. Son ana kadar katılacağını bekliyorduk. Az önce tamamen spontane olarak Kürtçe birkaç söylemişim. Türkçe birkaç şey söylememe müsaade edin lütfen. 14 Mayıs 2023'te gideceğimiz seçimlerde kaba iki oy kullanacağız. Bir oyu Cumhurbaşkanı ya da başkan için diğer oyu parlamentoyu seçmek için kullanacağız. Şüphesiz Kürtler de aynı seçimi yapacak. Bu seçimde yüzyıldır öncelikle kimlik olarak kendilerini kabul ettirmek için bir mücadele verildi. Son

30 yıldır 90'lı yıllardan beri naçizane benim de içinde bulunduğum HEP, DEP'ten bu yana daha çok yönetimde ortak olma, etkili olma süreçleri bakımından bir gelenek yaratıldı. Ve bu gelenek en güçlü dönemini yaşıyor.

Görünen şey Kürtler tek başına Türkiye'de siyasal hedeflerini gerçekleştirmekten uzak bir oy potansiyelini temsil ediyor. Bu nedenle de işbirlikleri, ittifaklar, birlikte hareket etme son derece büyük bir önem kazanıyor. Bu iş birlikleri Başkanlık Sistemi'nin yani yüzde 50+1'in sisteminin getirdiği en önemli özelliklerle bir tek oyun bile çok büyük değer kazandırdığı bir süreç. Dolayısıyla tablo bir parça böyle ve bu süreçte anlaşıldı ki çok sayıda milletvekili çıkarmak, çok sayıda belediye başkanlığı çıkarmak aslında izlenen politikalarla özellikle kayyum politikalarıyla bir İçişleri Bakanlığı'nın kalem darbesiyle boşa çıkarılabiliyor. Dolayısıyla Türkiye'de genel atmosferin demokratik olması, hukuka uygun yönetim ve özgürlüklerin korunmasını esas alan bir yönetimin olması ne kadar büyük bir değer taşıdığı anlaşılıyor. Dolayısıyla HDP'nin kısa bir süre önce yaptığı açıklamalarla –Kanaatimce realist bir seçim- aday çıkararak ve fiili olarak da Kemal Kılıçdaroğlu'na destek vererek bir seçim yapmış bulunuyor.

Özellikle Erdoğan'ın, AK Parti'nin, mevcut iktidarın Kürt karşıtı politika olarak hem Türkiye'de hem Ortadoğu'da hem de dünyada yürüttüğü politik çizgisinin bir tıkanmaya geldiğini, bundan sonra toristan mümkün mü, bir geri dönüş mümkün mü? Çok mümkün görünmüyor. Çünkü bu tercihi de çok net bir şekilde yapmış oldu. Buna da HÜDA PAR ile yapmış oldu. Bu noktada belki şunu söylemek lazım. Bu noktada HÜDAPAR ile seçim, bu seçim işbirliğini aşan fonksiyonlar içerdiğinin kanaatindeyim. Çok stratejik bir yönelime işaret ettiğini düşünüyorum.

Bu koşullarda Altılı Masa, onunla yapılacak ittifak muhtemel seçim sonrasında - Seçime girenler bilir tek adaya olduğu zaman bile sandıktan ne çıkacağı belli olmaz deniliyor- Dolayısıyla sonucun ne olacağı konusunda şimdiden kesin bir şey söylemek zor. Yürütülecek seçim stratejileri, Altılı Masa'nın vereceği ve izleyeceği politikalar son derece önemli. Kürtlerin taleplerini Altılı Masa'da bir nevi bloke eden İYİ Parti varlığını dikkate alırsak, desteğe rağmen hayati sonuçlara ulaşılabilecek mi gibi soruları şimdi yanıt veremeyeceğiz. Ama sonuçta tarihsel bir süreçten geçmiş olduğumuz açık.

Bu çerçevede de Hamit Hoca'nın konuşmasına dönersek son derece geniş bir perspektiften baktı. Bir akademisyen olarak, bir bilim insanı olarak çok boyutlu değerlendirmeler yaptı. Günlük medyanın bas-kısı altında sınırlı bir takım değerlendirmeler, seçimler yapmaktan uzak bir konuşmaydı. Bu açıdan sözü siz salondaki değerli katılımcılara vererek mümkün olduğunca net, kısa yorum ve değerlendirmelerinizi alarak ardından sözü yine Hoca'ya verelim. Buyurun söz salondaki değerli arkadaşlarda.

Soru ve Değerlendirmeler

Katılımcı 1 - Sayın Bozarslan, Ortadoğu'da Kürt meselesine dair genel bir değerlendirme yaptı. Kürdistan'ın dört parçasında Kürtlerin temel meselelerinde bir araya gelmesi ve birlikte hareket etmesi gerekiyor. Çok zor bir dönemden geçiyoruz. Bir tarafta Cumhuriyet ittifakı diğer tarafta ise Millet ittifakı var. Günümüzde var olan rejim hem Türkiye'de hem de Ortadoğu'da Kürtler üzerinden bir büyük zulüm ve baskı politikası uyguluyor. Kürtlerin bu seçimlerde bir araya gelerek tarihini bir rol oynaması gerekiyor.

Katılımcı 2 - Hamit Hoca, bazı meselelerde dikkat çekici şeyler söyledi. Bizler, Kürtler ve seçimlerden bahsediyoruz. Seçimlerde öne çıkartmamız gereken mesele Kürt dilinin resmi olması, Kürt kimliğinin tanınması, Kürtçenin eğitim dili olmasıdır. Kürt dili, seçimlerin kampanya süreçlerinde görünmediği, kabul edilmediği sürece söylediğimiz teorik, kurumsal her şey farazi kalır. Hamit Hoca, 2030 ve 2040'lardan bahsetti ancak bugün Kürtler için yakıcı olan mesele asimilasyondur. Asimilasyon bilincaltımıza ve yaşamımız her alanına yayılmış durumda insanlar farkına varmadan Türkçe konuşuyor artık. Burada başka dilleri küçümsemek gibi bir düşüncemiz yok. Diyarbakır'da bir toplantı yapıyorsak toplantının dilinin Kürtçe olması lazım. Seçimlerde aday olacak kişilerin Kürdistan'da Kürtçe konuşması lazım.

Katılımcı 3 - Millet İttifakı adayı ile Cumhuriyet İttifakı arasında geçen seçimlerde Kürtlerin oyları belirleyici olacak. Kuzey Kürdistan'da ve Türkiye'nin tamamında Kürtlerin temsili HDP'dir. HDP'nin seçimlerdeki belirleyici rolü de ortadadır. Hamit Hoca, Kürtlerin özgürlüğü için 2023 seçimlerinin değil 2030 ve 2040'lı yılların ufuk almasının önemli olacağını söyledi. Burada şu soruyu sormak istiyorum. Özgürleşme için önümüzde 10-15 yıllık bir süre varsa eğer bu seçimlerin sonuçları önümüzdeki özgürleşme sürecine nasıl bir etkide bulunacak? En önemli seçim, Cumhurbaşkanlığı olacak. Bu kapsamda Kürtler bu seçimlere nasıl yaklaşmalıdır?

Sorulara Cevaplar

Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Öneri ve yorumlarınız çok teşekkür ederim. Önce Kürtçe birkaç söz söyleyeyim. Ondan sonra Türkçeye geçtikten sonra kendi tercümemi yapacağım. Kürdistan'ın birliği, Kürtler arasındaki uyum sağlanması konusunda sizlerle hemfikirim. Kürt dilinin kullanılması, aktif hale getirilmesi çok önemli ancak Türkçe, Farsça ve Arapçayı inkar etmiyoruz. Kürt dilinin ayakta durması gerekiyor. Kürt dili ayakta kalmıyorsa, Kürtler de ayakta duramazdı. 30-40 yıl öncesine göre edebiyata baktığımız zaman, romana baktığımız zaman, Kürt dili çok daha aktif bir dildir. Büyük ihtimalle 20 yüzyılda eğer Kürt dili ayakta tutulmasaydı, Kürtlerin kendileri de büyük ihtimalle asimile olur ve biterdi.

3. Soru içinde, ben inanıyorum ki bu seçimlerin sonucunda bir değişim olursa bu Kürtler için çok iyi olacak; paramiliter rejimin, kleptokrasinin gitmesi, Kürtlere ve Türklere nefes alması için lazım. Eğer bu oksijen bu yıl alınabilirse çok iyi olacak. Ama bu süreçte karşımıza çıkabilecek yeni kazalara yada sorunlara karşı da hazırlıklı olmamız lazım. Ben inanıyorum ki Kürtler için iki hedef var. Birincisi, Türkiye'de Kürtlerin seçimlerdeki potansiyeli yüzde 15'tir. Acaba HDP yüzde 15-16'yı geçebilecek mi? Eğer bu noktaya gelinirse Kürtler için çok büyük bir adım olacak. Bu aynı zamanda HDP içinde, Türkiye siyaseti içinde önemli olacak. Ancak 2030'ları 2040'ları unutmamamız lazım. Bu tabii ki Kürtlerin ve Türkiye'deki demokratik hareketlerin bir adım atmayacağı anlamına gelmiyor. Bunu bilmemiz gerekiyor. Geçen her bir dakika, atılan her bir adım bir momenttir. Ama bu Kürtlerin 10-15 yıl sonra sorunlarının çözüleceği anlamına gelmiyor. Mesele her bir dakikanın, adımın bir moment olarak görülmesidir. Edebiyat, sanat, fikir, kültür siyaset, tiyatro, sosyalizasyon yönünden bu momentlerin çoğalması, çok sayıda kişiyi bir araya getirmesi gerekiyor.

Yine İspanya'dan bir örnek vereyim 1960'lı yıllarda Franco rejimi klinik olarak ölmüştü ama bu rejim 1975'e kadar varlığını sürdürdü. Bu durum Katalonya, Bask ve demokrasi güçlerinin bir şey yapmadığı anlamına gelmiyor. Çok şey yaptılar. Bunun sayesinde İspanya'da 1975-1978 yılları arasında son derece cesur demokratik adımlar atılabildi.

Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

Hocam teşekkür ederiz. Son derece önemli şeylere işaret ettiniz. Zannediyorum sonradan uzun süre üzerinden konuşacağımız bazı kavramlar, bazı değerlendirmeleriniz var: "Zombi yönetimler" gibi, 1960'ta ölen Franco yönetiminin 1975'e kadar yönetim olarak dönemi işaret ederek ederek tanımladınız. Aslında bu bize biraz da şunu düşündürüyor. Kısa zaman içerisinde çok büyük değişiklikler yaşamayabiliriz. Ancak sorunun cevabının toplumsal tarih açısından düşündüğümüz zaman kısıtlı da görece olduğunu anlıyoruz. Uzatmadan sözü Suphi Bey'e bırakıyorum.

Katılımcı 4 - Kürt dili ve Kürtlerin durumu ortada. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunda Kürtler ve Kürtlük inkar edildi. O günden bu yana geldik. Her ne kadar bazı yollar açılmış olsa da içerisinde olduğumuz bugünlerde çok çok büyük tehlike ile karşı karşıyayız. O da Kürtlerin arasında oto asimilasyonun yaygınlaşması. Bu çok önemli bir şey, sanki Kürtlerin üzerine gelen bir sel gibi. Kürtler yaşamın her alanında sarılmış durumda. Kürt siyasetinin en başta bu tehlikeyi görmesi gerekiyor. Kürt kurumları ve siyasi partilerin Kürt dili üzerinden çalışması, faaliyetleri Kürtçe olarak yapmaları gerekiyor.

Önümüzdeki seçimler çok önemli ve artık insanlar nefes alamayacak bir durumda. Bu değişim çok önemli. Bu seçimler vesilesiyle diğer ittifak ve partilere ve Türkiye'nin gündemine Kürtlerin taleplerini ve haklarını daha fazla getirmek gerekiyor. Bu çok önemli. Kürtlerin gerçekçi ve yakın bir zamanda olabilecek talepleri olması gerekiyor. Onlardan biri de seçmeli Kürtçe derslerinin zorunlu ders haline getirilmesi. Bunun Türkiye'nin gündemine taşınması gerekiyor. Eğer Kürtçe zorunlu ders olursa tüm Türkiye Kürtçe öğrenmek zorunda kalacak. Seçimler vesilesiyle bunların gündeme gelmesi gerekiyor.

Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

Değerli katılımcılar, toplantımızın ikinci bölümüne başlıyoruz. Az önce İsviçre'den sosyolog bir arkadaşımız toplantı, katılımcılar ve konuşulanlarla ilgili kısa bir değerlendirme yaptı. Burada konuşulan konular hakkında pek çok ayrıntıya vakıf. Gerek salondaki gerekse çevrim içi katılan sayın katılımcılar, resmin bütünü de görebilecek kapasiteye sahip kimselerdir. Önümüzdeki seçim sürecinin nasıl bir seyir izleyebileceğinin, getirisinin, götürüsünün neler olacağı farkındalar. Bu tarihsel dönemin nasıl karşılanması gerektiğine dair fikir, düşünce ve görüşlerin önemi bundandır. Bu açıdan bakınca Diyarbakır ve Kürtler olarak son derece verimli ve etkili kaynaklarımız var. Bu kanaati hepimizin paylaştığını düşünüyorum. Bu çerçevede ilk sözü, aslında bu etraflı giriş üzerine Sayın Vahap Coşkun'a vererek, geniş bir analiz beklediğimizi belirterek, sözü kendilerine bırakıyorum.

Doç. Dr. Vahap Coşkun - Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Herkese merhaba, çok teşekkür ediyorum. Toplantıyı tertip eden DİTAM'a, Sayın Sedat Yurtdaş'a, bütün katılımcılara ve özellikle Hamit Hoca'ya selamlarımı ve saygılarımı sunuyorum.

Hamit Hoca çok geniş kapsamlı bir analiz yaptı. Ben 14 Mayıs 2023 seçimlerini odağa alan birkaç düşüncemi sizinle paylaşmak istiyorum. Bütün seçimler önemlidir ve bütün seçimlerde seçmenlerin tercihleri her zaman merak konusu olur. Ama bu seçimlerde özellikle Kürt seçmenlerin ne yapacağı konusunda yoğun bir ilgi ve merak var. Bunun da sebebi çok basit: İktidara namzet iki ittifakın oyları birbirine çok yakın; Kürt seçmenler bu ittifaklardan hangisine eğilim gösterirse, o ittifakın kazanma ihtimali artar. Dolayısıyla Kürt oyları, Kürt seçmenlerin oyları daha önceki seçimlerden "daha kıymetli" bir hale gelmiş, "daha bir değere binmiş" durumdadır.

Kürt seçmen ifadesi televizyon programlarında, yazılarda, konuşmalarda çok rahatlıkla kullanılıyor. Ama Kürt seçmen dediğimizde monolitik bir yapıdan bahsetmiyoruz. Türk seçmenler ne kadar parçalı ve farklı iseler, Kürt seçmenlerin de o denli parçalı ve farklı olduğunu bilmek gerekiyor.

Kürt seçmenlerinin tercihlerinin ne yönde seyredeceğini görmek veya tahmin edebilmek için yapılması gereken en iyi iş, bu seçmenlerin seçimlerde hangi partilere oy verdiklerine bakmaktır. 2002 genel seçimleri ve 2004 yerel seçimlerinden bu yana bilhassa bölgedeki Kürt seçmenin tercihlerine baktığımızda bu seçmenlerin kahir ekseriyetinin iki partiye oy verdiğini görüyoruz: HDP ve AK Parti. Bazen yüzde 85 bazen yüzde 90 oranında Kürt seçmenlerin oyları bu iki parti tarafından alınıyor. Ve yine partiler izledikleri siyasete göre, bazen paylarını yükseltiyor, bazen de azaltıyorlar. Mesela 2007 ve 2015 seçimleri bunun için iyi bir gösterge. 2007 seçimleri AK Parti, 2015 seçimleri de HDP lehine okunabilir.

Elbette seçmen tercihlerinin birden fazla nedeni var. Seçmenin bu iki partiyi neden seçtiği sorgulandığında, önümüze bazı gerekçeler çıkıyor. AK Parti'ye oy veren Kürt seçmenlerin başlıca üç noktadan hareket ettiğini düşünüyorum:

Birincisi, hizmet siyasetidir. AK Parti'nin özellikle ilk döneminde insanların gündelik hayatlarını ve ekonomik durumlarını iyileştirmesi, bu partinin oy tabanını genişletmişti.

İkincisi, kimlik siyasetidir. AK Parti muhafazakâr ve demokrat bir kimlik üzerine inşa edildi. Türkiye'de "muhafazakâr" denildiğinde sadece AK Parti seçmenleri algılanıyor. Oysa HDP'ye oy veren Kürtlerin de çok büyük bir kısmının muhafazakâr ve dindar eğilimleri var. Dolayısıyla seçmen kendisiyle özdeşleştirebileceği bir kimlik bulabildi. Dindar kimliğin aynı zamanda mağdur bir kimlik olması da seçmenin kendisini onunla özdeşleştirmesine büyük bir katkı sağladı.

Üçüncüsü de, AK Parti'nin özellikle 2013-2015 sürecinde kendisini belli eden Kürt meselesini demokratik siyaset içerisinde çözmek için verdiği umut, buna yönelik yarattığı düşünce ve hissiyattır.

Şimdi bugüne geldiğimizde, bu üç parametrenin de AK Parti açısından olumsuz yönde seyrettiğini düşünüyorum. AK Parti'nin hâlihazırda hizmet siyaseti bakımından Türkiye'ye ekonomik bir gelecek sunabilecek bir potansiyeli bulunmuyor. Kimlik siyasetinde menfi bir kırılma var; zira AK Parti muhafazakâr ve demokrat bir kimlikten giderek daha milliyetçi bir kimliğe evrilmiş durumda. Keza Kürt meselesinde demokratik çözüm penceresini kapatmış bir AK Parti tablosu var.

Bu tablo, hiç kuşkusuz, Kürt seçmenin AK Parti ile olan mesafesini giderek açmasına sebebiyet veriyor ve AK Parti'nin bölgeden aldığı oylarda bir erozyona yol açıyor. Bunu hem gözlemlerden hem araştırmalardan çıkartmak mümkündür.

HDP'ye baktığımızda da, orada da üç parametreden bahsedilebilir:

Birincisi, HDP'nin güçlü bir tabanın olmasıdır. 1990'lı yılların içerisinde süzülerek gelen bu taban, partinin politikalarına yönelik eleştirisi olsa da, partisinin yanında durmayı bir "namus meselesi" olarak kabul ediyor ve partisinden vazgeçme gibi bir eğilim taşıyor.

İkincisi, Kürtlük temsilidir. HDP her ne kadar kendisini bir Türkiye partisi olarak niteliyorsa da HDP'ye oy veren seçmenlerin çok büyük ekseriyeti HDP'yi Kürt kimliğinin taşıyıcısı, Meclis'te Kürt kimliğini temsilini sağlayan bir parti olarak görüyor ve bunun için kendisine oy veriyorlar.

Üçüncüsü de, eğer Kürt meselesi demokratik siyaset içerisinde çözülecekse güçlü bir partinin, güçlü bir siyasi yapının Meclis'te varlığının değerli olduğu ve HDP'nin de bu sebeple Meclis'te olması ve korunması gerektiği fikridir.

2023 seçimleri bağlamında değerlendirildiğinde, HDP bu özelliklerini büyük oranda koruyor. Zira seçmenin partisine güçlü bağlılığı da, Kürt kimliğinin temsiline duyulan ihtiyaç da, demokratik bir çözüm için siyasi bir partinin varlığının gerekliliği de devam ediyor.

Bununla birlikte HDP'nin iki mühim handikabı da var: Bunlardan biri, CHP'nin iktidar umudu olmasıyla birlikte daha önce HDP'ye oy veren daha az ideolojik kesimin CHP'ye yönelebilmek ihtimalinin artmış olmasıdır. HDP için özellikle büyükşehirler açısından düşünülmesi gereken bir risktir bu. Diğeri ise, seçim barajının yüzde 7'ye inmesinin HDP seçmeninde motivasyon bozukluğuna yol açabilme ihtimalidir. Yüzde 10'a barajına odaklanmış bir seçmen çok daha motive hareket ediyordu. HDP'nin son 50 gün içerisinde bu iki riski görüp buna uygun bir siyaset geliştirmesi gerekiyor.

Bu handikaplara mukabil HDP'nin bir de avantajından söz edilebilir. O da genç seçmendir. Yaklaşık 5 milyon seçmen bu seçimlerde ilk defa oy sandığına gidecek. İlk oylarını kullanacak bu seçmenlerin yüzde 25'inin yani 1 milyon 250 bine yakınının Kürt gençleri olduğu tahmin ediliyor. Bu Kürt gençlerinin önemli bir kısmının HDP'yi tercih etmesi şaşırıcı olmayacak. Çünkü bu gençler doğrudan bir HDP sosyolojine, bir HDP habitusunun içine doğuyorlar. İdeolojik ve politik bir bağlılıkları olmasa bile, salt kültürel kimlik üzerinden oyunu HDP'ye verebilecek bir seçmen kitlesi var. HDP, bu itibarla, bu genç seçmen kitlesini, ne kadar mobilize ederse o kadar başarılı olur.

14 Mayıs'ta iki oy kullanılacak; biri parlamento seçimleri, diğeri de Cumhurbaşkanlığı seçimleri için. HDP'nin parlamento seçimlerinde bir problemi yok. Asıl soru, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde HDP'nin ne yapacağıdır. HDP, bu konuyu uzun süre tartıştı ve nihayetinde aday çıkartmamaya karar verdi. Bana göre HDP içerisinde iki yaklaşım vardı: Biri, HDP'nin yüzde 15'leri zorlayacak güçlü bir aday çıkartarak seçimleri ikinci tura bırakması ve ikinci turunda pazarlık şansını arttırmasını savunuyordu. Diğeri ise, ikinci turda oy verilecek adayın birinci turda seçilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeydi. Çünkü seçimin ikinci tura bırakılmasının bir risk oluşturacağını düşünüyordu.

HDP'nin Cumhurbaşkanı adayını çıkartmamasını zorlayan bazı temel unsurlar vardı. Ben 5 tanesini sayabilirim:

Birincisi, HDP'nin 2015'ten bu yana mutlak bir şekilde sürdürdüğü AK Parti karşıtlığıdır. Tabanda karşılığı olan bu tavırdan ötürü, HDP artık istese de kendi tabanını nötr veya AK Parti'ye taraf bir pozisyona çekemezdi.

İkincisi, AK Parti'nin izlemiş olduğu siyasettir. Hem içerde hem dışarıda Kürt karşıtı bir siyaset izlemesi, AK Parti'nin Kürtlerle olan bağlarını zayıflatan en önemli unsur oldu.

Üçüncüsü; HDP ile ittifak yapan Türk sol gruplarının aday çıkartılmaması konusundaki tavırlarıdır.

Dördüncüsü, Kılıçdaroğlu'nun, Cumhurbaşkanı adayları arasında Kürt seçmenin kendisine en yakın gördüğü aday olmasıdır. Dört adayın ismi geçiyordu. Kürt seçmenlerin bu adaylardan Mansur Yavaş ve Meral Akşener'e soğuk, Ekrem İmamoğlu ve Kemal Kılıçdaroğlu'na ise sıcak baktıklarını gösteren çok sayıda araştırma vardı. Kılıçdaroğlu, adaylığının kesinleşmesiyle, bu süreçte öne geçti.

Ve beşincisi de, HDP'nin Selahattin Demirtaş gibi popüler bir adayının olmamasıdır.

Hepsi de belli bir önem taşıyan bu etkenlerden dolayı HDP aday göstermiş olsaydı bile, seçmenlerinin önemli bir kısmı ilk turda Kılıçdaroğlu'nu tercih edebilirdi. Elbette bu, parti yönetimi zora sokan bir tablo olurdu; partinin kendi tabanını okuyamadığı ve hatta tabanıyla karşı karşıya geldiği yönünde eleştiriler yapılırdı. HDP yönetimi bu duruma düşmek istemedi, aday çıkartmadı ve Kılıçdaroğlu'nu destekleme yönünde bir tavır aldı.

HDP'nin Kılıçdaroğlu'nun ismini anmaması önemli değil. Zira HDP seçmeni zaten politik bir seçmen; onlar adresin ne olduğunu net bir şekilde bilirler. Kaldı ki önümüzdeki dönemde HDP'li yöneticiler, Kılıçdaroğlu'nun ismini zikrederek de desteklerini daha açıktan gösterebilirler.

Hamit Hoca, toplantının birinci bölümünde bir değişim dalgasının, bir değişim isteğinin olduğunu ve bu değişime gözümüzü kapatmamız gerektiğini ifade etti. Aynı kanıdayım. Bence de toplumda, iktidarın değişimi yönünde bir dip dalga var. Bunu yaratan dört sebebe değinilebilir:

Birincisi, iktidarın yıpranmasıdır. Ne kadar iyi olursa olun demokratik bir ülkede 21 yıl, bir iktidar için çok uzun bir süredir. Bir kuşak sizinle büyüyor, bir başkasını tanıyor, hep aynı aktörle karşılaşılıyor. Ne denli başarılı olursa olsun bir iktidar zamanla yıpranır. Hele bir de buna son 5 yılda olduğu gibi otoriterleşmeyi ve fakirleşmeyi eklediğimizde, yıpranma oranı çok artar.

İkincisi, AK Parti’de bir kadro zafiyetinin olmasıdır. Erdoğan, AK Parti 2001’de kurulduğunda primus inter pares’ti (eşitler arasında birinci) ve onunla birlikte AK Parti’de birçok etkin isim vardı. Oysa bugün bu isimler yok. Recep Tayyip Erdoğan herhangi bir şekilde siyasetten çekildiğinde, AK Parti’nin kendisini devam ettirip ettiremeyeceği konusunda bile çok ciddi endişeler, kaygılar var.

Üçüncüsü, bir zihniyet zafiyetinin olmasıdır. “Muhafazakâr demokrasi”, AK Parti açısından önemli bir kavramdı ve kitlesini genişletmesini sağlayan önemli bir açılmıdı. Ama demokrasi vurgusunun giderek azalması ve buna karşılık milliyetçiliğin artması, AK Parti’yi dar bir alana hapsetti.

Dördüncüsü -ki en mühimi budur- AK Parti’nin kendi üretmiş olduğu sosyolojiye cevap verme yeteneğini kaybetmesidir. Orta sınıflaşma, okullaşma, kadınların sosyal hayata katılması, vb. gibi dinamikler AK Parti’yi güçlendiriyordu. Ancak AK Parti, bu dinamiklerle şekillenen yeni sosyolojinin taleplerini karşılamada, sorunlarına cevap üretmekte aciz kaldı.

Son bir yıldır, “Seçim sonucu ne olur?” diye bana sorulduğunda şöyle bir cevap veriyorum: “İktidarın seçimi kazanmasının imkânı yok. Ama muhalefet kaybedebilir.” Eğer muhalefet seçimi kaybederse, bunu iktidarın başarısından ziyade muhalefetin başarısızlığına yazmak gerekir. Dolayısıyla 14 Mayıs, muhalefetin ne kadar az hata yapacağına test edileceği, başarısı ve başarısızlığının bunun üzerinden okunabileceği bir seçim olacak.

Biraz önce Hamit Hoca’da söyledi, ben de onu söyleyeyim. Siyasal iktidarın değişimi Türkiye’de her zaman siyasal rota değişikliği anlamına gelmez. Siyasal iktidar değiştiği andan itibaren mevcut siyasal paradigmanın tamamıyla rafa kalkacağını, yeni bir siyaset inşa edileceğini beklememek lazım. Muhalefetin olası iktidarında, Kürt meselesi ve demokratikleşme yönünde atılması muhtemel adımlara blokaj koyabilecek ya da köstek olabilecek grupların varlığı, Türkiye’nin kısa süre içerisinde demokratikleşmede hızlı mesafe almasını zorlaştırır. Ama yine de hava değişebilir ve daha demokratik bir iklim doğabilir. Tabii ki bu demokratik iklimin içerisinde Kürtlerin ve Kürt siyasal partilerinin taleplerini ne oranda gerçekleştirebileceklerini, onların siyasi beceri ve basiretleri tayin edecektir.

Son olarak, HÜDAPAR konusunda yürütülen tartışmalara dair iki noktanın altını çizmek isterim:

Birincisi, her konuda olduğu gibi bu konuda da ilkesel davranılması gereğidir. Yasalara göre kurulmuş bir siyasal partinin seçime girebilmesi, her parti için gibi HÜDAPAR için de geçerlidir. HÜDAPAR merkezli tartışmalarda bir husus beni çok rahatsız ediyor: Bir tarafta HÜDAPAR’ın, diğer tarafta da HDP’nin varlığını gösterip, her iki parti üzerinden Kürtleri vuran bir atmosfer var. Mesela, HÜDAPAR’ın Kürtçenin resmi dil olmasını istemesi, çok büyük bir ayıp ya da suçmuş gibi sunuluyor. İyi de, ben de istiyorum. HÜDAPAR “Eyalet sistemi tartışılın” diyormuş. Evet, ben de diyorum. Ne var ki bunda?

Hülasa, HÜDAPAR ve HDP üzerinden Kürtlerin ve taleplerini terörize ve kriminalize edilmesi karşısında, bütün Kürt siyasi aktörlerinin daha dikkatli olmaları gerekir. Özellikle HDP ve HÜDAPAR yöneticileri, birbirlerini terörle itham etmekten kaçınmalıdırlar. Çünkü bu, eninde sonunda Kürtlere zarar verecek olan bir tutumdur.

İkincisi, bu seçim sürecinde yani Kürtlerin birliğinden bahsedilirken kullanılan dile çok dikkat edilmesi mecburiyettir. Dil; ayrıştırıcı, dışlayıcı ve ötekileştirici olmamalıdır. Bu bağlamda, eğer bu toplantıya gelmiş olsaydı, Sayın Ahmet Türk'e bir soru sormak isterdim. Kendisi Kürt siyasetinin en deneyimli isimlerinden biridir. Geçmişçi CHP ve SHP'ye uzanan, HDP'deki en tecrübeli aktördür.

Sayın Türk, geçen Newroz konuşmasında, Cumhur İttifakına oy veren seçmenleri ahlaksızlıkla itham etti. Şimdi bu, kabul edebileceğim bir husus değildir; bunu ahlaken de, siyaseten de yanlış bulurum. Ahlaken yanlış; çünkü AK Parti halen, Kürtlerden en fazla oy alan ikinci partidir. Hiç kimse, bu kadar geniş bir kitleyi, bu şekilde suçlayamaz. Siyasal tercihleri üzerinden insanların damgalama hakkına hiç kimse sahip değildir.

Ayrıca siyasetten de yanlış; zira bu tür söylemler muhalefete kazandırmaz, tam aksine iktidar kanadında tahkimata yol açar. Bu dilden kaçınmak lazımdır; bir savaşa girmiyoruz, bir seçim yapıyoruz, bundan sonra da seçimler yapmaya devam edeceğiz. Örneğin, bir yıl sonra yerel seçimler olacak, onu konuşacağız. O nedenle herkes kendinden farklı düşünenlere, kendinden farklı tercihlerde bulunanlara karşı daha kapsayıcı, daha demokratik bir dile başvurmalıdır. Ağzımızdan "demokrasi" kavramını düşürmemekle demokrat olunmuyor; asıl bunu davranışlarda yansıtmak gerekiyor.

Müsaadenizle Hamit Hocama son bir soru sorarak bitireyim: Hamit Hoca, "Kürtler Türkiye'yi taşıyabilir mi?" sorusuna Türklerin de buna destek vermesi koşuluyla "Evet" dedi. Türklerin kısa vadede buna destek vermeyeceğini görebiliyoruz. "Peki, bu halde Kürtler Türkiye'yi taşıyabilir mi?" diye sormak istiyorum. Benim kanaatim taşıyamayacağı yönünde. Bunun için demokratik bir mücadele verilebilir elbette, ama sahip olunan güç ile atılmak istenene taşın büyüklüğüne de dikkat edilmesi gerektiği düşünüyorum. Dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

Biz teşekkür ediyoruz, bu çok geniş, anlamlı konuşma için Vahap Hocam. Son derece önemli tespitler ve doğrudan Kürtlerin seçmen olarak davranışları üzerinde analitik bir değerlendirme yapıldı. Vahap Hoca, hem AK Parti açısından hem HDP açısından hem de genel olarak sosyolojik değişimin toplumdaki, siyasetteki değişimi nasıl zorladığı açısından da çok sayıda unsuru sıralamış oldu. Bu paradigma değişikliğinin zamanlaması konusunda önemli tespitler yapmış oldu. Sürdürüyoruz.

Kısa bir sorum olacak. Türkiye'de yazılı olmayan bir sözleşme var. Türkiye'de iktidara gelmek için erkek, Sünni ve Türk olmanız gerekiyor. Ama ilk defa bir cumhurbaşkanı adayının hem Alevi hem Kürt ihtimali çok yüksek. Acaba Türkiye'de Türkler içinde bir gerilim çıkma ihtimali var mıdır? Çünkü Hamit Hoca'nın bahsettiği gibi Türkler özgürleşmeyi kabul edecek mi ya da efendi olmak meselesinden vazgeçecek mi? Çünkü efendilik, içinde bir konfor alanını barındırmakta ve bu konfordan vazgeçebilecekler mi? Burada Kürtlerin yakın süreçte bu çatışmadan karlı çıkacağına inanmıyorum. Uzun bir süreç istiyor. Her hâlükârda mevcut iktidarın devam etmesi, yine Kürtler için bir sıkıntı yaratacak ama yeni iktidarın gelmesinde ise Türkler arasındaki gerginlik hangi düzeye kadar çıkabilir? Ya da bunun Kürtler adına etkileri ne olabilir? Teşekkür ediyorum.

Katılımcı 6 - Hamit Hoca'ya teşekkür ederim. Bazı kritik değerlendirmelerini not aldım. Bir toplum, sadece tarihiyle var olmuyor, aslında geleceği tahayyül etme ile var oluyor. Şimdi 21-22 yıllık bir iktidardan bahsediyoruz. 35 yaş altı nesil özellikle biz 90'lı yılların nesli olarak geleceği tahayyül etmekte zorlanıyoruz. Çünkü bu iktidar ile büyüdük. Dr. Mahmut Ortakkaya, şöyle bir şey demişti: Hiç şey yapmayın, böyle hemen değişim olur mu? Franco bile Avrupa'nın göbeğindeki İspanya'yı 36 yıl yönetti. Şimdi gözümüzü bununla açtık inşallah gözümüzü bu iktidarla kapatmayacağız. Geleceği tahayyül etmekte zorlanıyoruz. Hele Kürtler açısından düşündüğümüzde seçimle bir değişim pek mümkün de olmayabiliyor. Herkeste bu iktidar değişsin ne olursa olsun havası var. Ama gelecek iktidar bundan sonraki süreçte bize nasıl bir fayda sağlayacak, nasıl bir değişim olacak? İktidar değişince bir şeylerin

değişmeyeceğini de görebiliyoruz. Sadece hak sahibi olmak yetmiyor, ayrıca hukuku da kanunu da değiştirebilmek önemli demiştiniz hocam. Peki, Kürt aktörleri buna hazır mı? Diye sordunuz. Ben de bunu sormak istiyorum. Evet, her zaman diyoruz bunu değiştirebilecek gücümüz var ama şimdi geleceği tahayyül etmeden nasıl olacak?

Katılımcı 7 - Hamit hocaya çok teşekkürler. Çok beslendim, çok kıymetli belirlemelerin olduğu bir sunum dinledim. Ben dinlerken aslında iki arkadaşımın sorusuyla bağlantılı bir şey sormak istiyorum. Hamit Hoca, 'Türkiye'de bir değişim beklentisi var ama bu bir demokrasi beklentisi değil, beklentinin bu noktaya gelmesi için HDP'ye çok iş düşer' dedi. HDP'nin 2019 yerel seçimlerinde izlediği politika ve son dönemde izlediği genel seçim politikalarını birlikte düşündüğümüzde sergilediği tutum, bu beklentiye dönüşüme ne kadar hizmet edecek güçte buluyorsunuz? Sizce HDP angaje olarak değişim talebine mi ekleniyor mu, yoksa destek açıklamalarıyla demokrasi talebine alan mı açıyor? Ya da şöyle de sormak mümkün: HDP'nin demokrasi talebine alan açması için HDP'ye ne tür politikalar önerirsiniz?

Katılımcı 8 - Toplantı için DİTAM ve Hamit Bozarslan Hocaya teşekkür ederim. Bir sorum olacak. Kürtler, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan günümüze kadar seçimlerde meşru ve ulusal haklarını elde edemediler. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Kürtler bu haklarını elde etmeleri için önerileriniz nedir? İkincisi soruyu da sormam için bir dostum rica etti. Seçimlerin sonucunu nasıl görüyorsunuz?

Katılımcı 9 - Kürt meselesinin demokratik yöntemlerle çözümü için uzun süredir mücadele yürüten Kürdistanlı çeşitli paydaşlar, Kürt siyasi hareketi, sivil toplum kuruluşları var. Aslında bir paradoksa değinmek istiyorum. Osmanlı devletinin lağv edilip yerine Cumhuriyetin inşası aslında teorik olarak bir demokrasinin inşasıydı. İlk zamanlarda iddia buydu. Ama Kürt meselesinin teorik olarak demokratik olan bir cumhuriyet ile daha da derinleştiğini gördük. Dolayısıyla Kürt meselesinin çözümü demokrasi ile doğru orantılı mı? Biz demokrasi ile Kürt meselesinin çözümü noktasında mücadelenin yeni alanlar kazanabileceğini, o mücadele alanlarının genişletilebileceğini öngörüyoruz ama bu bağlantı doğrudan bir bağlantı mı?

Öte yandan Türkiye'de şöyle bir durumla karşı karşıyayız. Türkiye'deki iktidar adayları daha çok birbirlerini Kürtlerle yakın olmaları üzerinden vurmaya çalışıyor. İktidar, muhalefeti Kürtlerle işbirliği yapmak üzerinden, muhalefet bileşenleri ise iktidarın belli dönemlerde Kürtlerle daha fazla yakın olmaları üzerinden vuruyor. Dolayısıyla Türkiye'de iktidar ve iktidar adayları demokrasiye doğru bir yol yürüme yerine, demokrasiden ve Kürt meselesinin çözümünden uzaklaşma istikametinde bir siyaset inşa ediyorlar ve siyaset yürütüyorlar. Bu durumda Kürt legal siyasetinin, örneğin parlamenter bir sisteminde parlamentonun yüzde 49 gibi bir temsil oranları söz konusu olsa bile yüzde 51'lik Türk iktidar mantığını, Türk devleti aynı çatı altında buluşturup, yine Kürt siyasi temsilcilerini hiçbir şey yapamayacak durumda muhalefete hapsetmeyecekler mi? Mevcut konjonktürde demokrasinin bu paradoksuyla biz meselenin çözümünde nasıl yol alabiliriz?

Katılımcı 10 - Demokratik dünya birliği yönünde, demokratik Ortadoğu federasyonu amacının hem ütöpik hem de yeterince gerçekçi olduğu kanısındayım. Ne dersiniz?

Sorulara Cevaplar

Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Sorular çok önemli sorular. Kısa tutmaya çalışacağım. Fakat hemen şunu söyleyeyim. Ben hem siyaset bilimcisiyim hem de tarihçiyim. Bir tarihçinin kalkıp gelecekteki senaryolar üzerine bir fikir üretebilmesi gerçekten zor. Çünkü geleceğin henüz oluşmamış dinamiklerden, konfigürasyonlardan yola çıkarak oluşacağını bilmekteyiz. O yüzden tahminlerde bulunmam gerçekten çok zor. Ama yine de bir iki veri sunmaya çalışacağım ya da oluşturmaya çalışacağım.

Kürt hareketinin Türkiye'yi bu halde taşıması mümkün mü? Tabii ki değil. O konuda tamamen hemfikirim. Bunun için Türkiye'de epeyce şeyin değişmesi gerekiyor. Fakat Kürt hareketinin şunu söyleyebilmesi gerekiyor. Bir; Kürt meselesi hem siyasi bir mesele hem hukuki bir meseledir. Kürt meselesinin hukuki meşruiyetinin kabul edilmesi aynı zamanda vicdani bir zorunluluktur. Toplumla en azından şunu söyleyebilmeliyiz. Siz Türkleri bugün Kürtlerin bulunduğu konumda kabul edebilir misiniz, edebilir miydiniz?

Aynı zamanda Kürt hareketinin dinamik bir boyuta sahip olduğunun, sürekli bir değişim yaşadığının, 1980'lerden Kürt bu yana çoğullaştığının hatırlatılması gerekmektedir. Mesela 40 yıl önce Kürdistan'da siyasetten bahsederken siyasi partilerden bahsediliyordu. Hâlbuki bugün Kürt olmaktan bahsedilirken kültürel bir Kürt, folklorcu bir Kürt, bilim adamı olarak, bilim kadını, iş insanı olarak Kürt'ten bahsediyoruz, Kürt toplumunun kendisi içinde ne kadar çoğullaştığının ve bu çoğullaşmadan yola çıkarak ne kadar zenginleştiğinin gösterilmesi önemli.

Türk toplumu buna hazır mı? Bunu bilemiyorum tabii. Fakat Kürtlerin, Kürt hareketinin yapması gereken, bu demokratik pedagojinin oluşturulması ve yaygınlaştırılmasıdır. Türklük içinde gerilimin ne kadar yoğun olduğunu biliyorum. MHP gibi olgunun, Erdoğan'ın tarihsel misyon kavramının, "Türk cihan hakimiyeti mefkûresi"nin ne anlama geldiğini biliyorum. Tabii bütün bunları görmek gerekiyor. Fakat bunlara demokratik bir pedagoji ile cevap vermek zorunlu. Ziya Gökalp yüzyıl önce "yeni hayat" diye bir teori ortaya koymuş, bunu şiirlerle dile getirmişti. Her şeyin Türk olduğu, fabrikaların Türk olduğu, tersanelerin Türk olduğu, dönen sermayelerin Türk olduğu, liberal, Boşo adlı Rum milletvekillerinin olmadığı bir Türkiye. Yüzyıl sonra Türkiye mutlu bir Türkiye olabildi mi? Türklüğün diğer halklara oranla üstünlüğü Türklüğün mutlu olmasını beraberinde getirmemekte. Düşman olarak tanımladığı her grubu ezen Türklük, giderek daha fazla mutsuz ve umutsuz oluyor.

Dediğim gibi, Kürtler baskı altında, ama özgürleşme durumundalar. Türkler özgürleşebiliyor mu? kendi korkularından kapabiliyorlar mı? Burada sanıyorum demokratik bir pedagoji zorunlu. Bu demokratik pedagoji, her şeyi 24 saat içinde değiştiremeyecek. Ama geçmişte bazı tarihsel anlarda, hatta kısa bir dönem önce bu demokratik pedagojinin belli bir sonuç üretebildiğini de gördük. Mesela 2015'de Ermeni soykırımı Türkiye'de tartışılabilir, hatta bazı Türk araştırmacıları Ermeni soykırımı üzerine çalışmalar yapabilir. Aynı şekilde Kürtler konusunda 2000'li yıllarda neredeyse bir yayın patlaması yaşandı. Yani o demokratik pedagoji bazı anlarda bir şeyler üretebiliyor. Fakat bu demokratik pedagoji, MHP ve AKP arasındaki bir ittifak kurulmasına engel olamadı. Paramiliterleşmeyi durduramadı, vesaire... onları biliyorum.

Bunun dışında bizim elimizde yapılabilecek bir şey, gelecek tahayyülüdür. Sanırım bu konuda tümüyle haklısınız. Bir yaşlı olarak bir gençlere karamsarlığı miras olarak aktaramam. O yüzden umudu kaybetmeyiniz. Çünkü Kürdistan tarihinde çok karanlık dönemlerde yaşandı. 1920'ler ve 1930'lar sadece Türkiye Kürdistanı'nda değil genel olarak Kürdistan'da çok karanlık bir dönemdir. 1980'lerde aramızda birçok kişi Kürtlerin bir milli grup olarak yaşayıp yaşamayacağından bile emin değildi. Enfal operasyonları, Halepçe, Türkiye'deki köy yakmaları, İran Kürdistan'ındaki katliamlar, Abdurrahman Kasımlı'nın öldürülmesi... 1990'lar da Kürtler çok zor zor koşullardan geçti. Bu zor koşullardan özne olma bilincine vararak ayakta kalabildiler. Bu özne olma bilincine varabilme son derece önemli. Baskı altında olsa bile özne olma olgusu son derece önemli.

Aynı zamanda şunu da görmek gerekiyor. Bazı hallerde direnişler sadece son derece dar sosyalizasyon mekânlarıyla, hatta yer altıyla yetinmek zorunda kalıyor, bir şiir dinleme, müzik dinleme bir sosyalizasyona bir direnç anına dönüşüyor. Görmemiş olanlar için Sophia Loren ve Marcello Mastroianni'nin başrolde olduğu "Özel Bir Gün" filmi izlemelerini tavsiye edeyim: 1938. Roma'da medeniyet kaybolmuş. Milyonlarca Romalı Hitler ve Mussolini'yi alkışlıyor. Medeniyet kaybolmuş, ama bir çatıda yaşayan mekanizma olarak varlığını devam ettiriyor. Hiçbir maddi imkana sahip olmayan bir ev kadını ve

eşcinsel bir entelektüel medeniyeti yeniden yeşertiyorlar. Hitler ve Mussolini'nin önünde diz çökme-
yen bu iki kişi medeniyetin yeniden yeşermesini sağlayabiliyorlar. O yüzden umutsuzluğa kapılmamak
gerekliyor. Her hâlükârda şu andaki seçim süreci hele hele bir iktidar değişikliğine yol açarsa beraberin-
de büyük bir nefes yenilenmesine getirebilir. Bu nefes yenilenmesi kendi başına çok önemlidir.

Yüksel (Genç) hanımın sorularına katılıyorum. 2019 ile 2023 arasında bir fark var. 2019'da iktidar
henüz muktedirdi. Ülkeyi yönetemiyordu tabi, onu da biliyoruz. Çünkü 2018'deki ekonomik kriz zaten
ordaydı. Büyük tıkanıklıklar yaşanmaktaydı. Ama iktidarın bir sosyal tabanı vardı. Henüz iktidara güve-
nen bir katman vardı. 2023'te Türkiye'nin dünyanın 10 büyük ülkesinden biri olacağını düşünen kimse
yoktu. Ama iktidar bu oranda prestij kaybetmemişti. Şu anda bir prestij kaybı ve bir maharet kaybı
söz konusu. Bir deprem olgusunda bile o maharet kaybı çok açık bir şekilde ortaya çıktı. Bu iktidarın
erksizleşmesi, sanıyorum 2019 yılına oranla önemli bir değişiklik yarattı. Bu değişiklik neye yol açacak
bilemiyorum tabi. İktidarın bu iktidarsızlığı, iktidarın kendi kendine iktidardan düşmesi, kendi içinde
bile sabık bir iktidar haline gelmesi Kürtlere çok yeni alanlar açabilir. Kürtlerin ötesinde Türkiye'deki
demokrasi havasına önemli yeni sahalar açabilir.

Dediğim gibi gelecek üzerine yeni bir yorumda bulunmak istemiyorum. Ama hem İhsan Bey hem de
Yakup Bey, Cumhuriyetin kuruluşu üzerinde durdular. Aslında Cumhuriyetin kuruluşu kesinlikle de-
mokratik bir adım değil. Cumhuriyetin kuruluşu İttihat ve Terakki'nin yeni koşullarda Türkiye'ye el
koyması anlamına gelmektedir. Kemalizm'in ideolojisi Sosyal Darwinizm'dir. Sosyal Darwinizm, mil-
letlerin birbirlerine düşman türler olduğunu dile getiren bir ideolojidir. 1925'teki devlet iç raporları-
na baktığımız zaman Kürtler, biyolojik bir düşman olarak tanımlanıyor. Kemalizm, 1930'dan itibaren
kendisini geleceğin anti demokratik olmasını beklediği ve dilediği dünyanın uçyağından, üç teme-
linden biri olarak görüyor. Kemalizm açısından modeller, Stalin'in Sovyetler Birliği ve Mussolini'nin
İtalya'sıdır. O yüzden Cumhuriyetin demokrasi ile en ufak bir ilişkisi yok. Cumhuriyet açık bir şekilde
Türklüğün diğer Türkiye haklarına karşı zaferi olarak yaşandı. Cumhuriyet daha başından itibaren de-
mokrasiye karşı bir savaş olarak başlatıldı. Şu anda bu noktaya varabilir miyiz, bu Sosyal Darwinizm'in
aşılması, Cumhuriyetin demokratik bir cumhuriyet olarak kabul edilmesi, oradan yola çıkarak yeni bir
demokratik cumhuriyeti tahayyülünün oluşabilmesini sağlayabilir miyiz? Onu tabi bilemiyorum.

Tarık Günersel'in sorusu konusunda tartışmalar önemli. Bu konuda perspektifler de önemli. Sol hare-
keti içerisinde 19. Yüzyıldan itibaren bu tartışmalar var. Devlet ve millet olgusunun birbirinden ayrıştırıl-
ması, demokrasinin sadece temsili demokrasi değil, katılımcı demokrasi olarak görülmesi ve bugün
sadece sol hareket içerisinde değil aynı zamanda siyaset felsefesi içerisinde de tartışılmakta. Demok-
rasinin yenilenmesini gerektiğini belirten bir yığın düşünür ve Anayasa profesörü var. O açıdan tartış-
malar çok önemli. Ama bunun önünde iki engelin olduğunu hemen görmemiz gerekiyor.

Birincisi 40-50 yıl önce siyasi Kürtçeyi; siyasi Arapçaya, siyasi Farsçaya, siyasi Türkçeye tercüme ede-
bilmek mümkündü. Bugün belki siyasi Kürtçeyi, siyasi Türkçe veya Farsçaya tercüme edebilmek müm-
kün. Ama Arap alemindeki, özellikle de Suriye'deki o yirtıcı dinamikleri ortadan kaldırılmasını, ortak
bir siyasi dilin oluşturulmasını nasıl sağlayacağız?

İkincisi demokratik bir federasyonun oluşabilmesi için birbirleriyle zıt olan iki koşulun aynı zamanda
gerçekleştirilmesi gerekli. Bunlardan birisi konsensüstür. Çünkü konsensüs olmadan territorial bir
varlık olamıyor. Konsensüs olmadan bir varlık, bir hafıza, bir kurumsallaşma oluşamıyor, toplumun
seçimler gibi ritüelleri oluşturulamıyor. Diğer yandan Dissensüs; yani bölünebilme, ihtilafı olarak yaşa-
yabilme kapasitesi. Bu bölünebilme olgusu olmadan demokrasi kendisini yenileyemiyor ve otoriterizm
riskini dışlayamıyor.

Sanırım Demokratik Federasyon hipotezinin ya da düşüncesinin üzerinde durması gereken en önemli
sorun şu anda bu: dissensüs nasıl oluşacak?konsensüs ve dissensüs aynı zamanda nasıl işleyebile-

cek? Bu hem teorik, hem de pratik bir sorun. Bu soruna bugün Kürtlerin pratik bir cevap verebilmesi mümkün değil. Çünkü Rojava ayakta kalmaya çalışan bir mekân, İspanya gibi 1936-39 İspanyası gibi var olmaya çalışan bir mekân. Onlardan pratik bir çözüm bekleyebilmemiz mümkün değil. Fakat Demokratik Federasyon konusunu düşünenlerin bu dissensüs meselesine teorik olarak aşmaları, geliştirmeleri zorunlu.

Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

Hocam, Teşekkür ederim. Söylediklerinizden burada her katılımcı çok fazla feyz alacaktır. Aldığım naçizane notlar: “Sosyal Darwinizm”in kılık değiştirmiş halinin vardığı nokta, iktidarın iktidarsızlaştığı yer. Dolayısıyla burada herhalde yine sizden “umudunuzu kaybetmeden düşüncelerimizi, görüşlerimizi söylemeye” devam, diyelim.

Katılımcı 11 - Teşekkür ediyorum. Hamit hocanın değerlendirmeleri hakikaten hepimizi güçlendirdi. Kuşkusuz Kürtler, bu coğrafyanın, bu ülkeye kendini adanmış ama halen azınlık bile kabul edilmeyen fakat kendi kimliğini, kültürünü, dilini özgürce kullanma noktasında verdiği mücadele şiddet ve bastırma politikalarıyla bugüne kadar yüz yüze kalmış bir halktır. Kürtler, hep ret ve inkârla yüz yüze kaldı. Seçim süreçlerinde Kürt halkının ya da Kürtçe seçmenin oylarının bir kurtarıcı güce dönüştüğü gerçeği herkesçe kabul ediliyor. Maalesef konu yönetim olduğunda Kürtlere yönelik tahammülsüzlüğün de büyük olduğunu da biliyoruz.

Yerel yönetimlerin ülke demokrasisine ne kadar büyük katkı sunacağını bilincinden yola çıkan ve bu noktada seçimlerde birçok belediyeyi kazanan Kürt siyasal hareketi yönelimlerin ne kadar büyük ve acımasızca olduğunu hepimiz görüyoruz ve yaşıyoruz. Kürtlerin iradesini yok sayan, bütün kazanımlarını ayaklar altına alan bir iktidar var. Kürtlüğü ve Kürt siyasetini sürekli dışlayan ve şeytanlaştırma politikalarıyla yüz yüze bırakan bir siyasi etiksizliğin de olduğunu hepimiz görüyoruz. Kürtlerin ve Kürt dostlarının bu ülkede bir dayanışma içinde, birlikte omuz omuza vererek faşizme karşı bir mesafe katledeceğine inanıyorum.

Katılımcı 12 - Herkese merhaba. Birkaç şeyin altını çizmek istiyorum. Birçok kişinin bildiği şeyi, farklı bir jargonla anlatacağım. Konu Kürtler ve yaklaşan seçimler. Kürtler, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana self determinasyon (Kendi kaderini tayin etme hakkı) mücadelesini veriyor. Kürtler, ulus, kimlik problemini çözmüş toplumlar kadar bir statü mücadelesi içerisindedir. Yığınla bedel ödemiş bir halk. Bunu salt AKP ve MHP iktidarının son 20 yıllık süreci ile değerlendirmemek lazım. Günümüz koşullarında Kürt siyasal mücadelesinde Kürtlerin en çok teveccüh ettiği siyasi parti olan HDP'nin yürüttüğü bir ideolojik bir çalışma ve mücadele anlayışı var. O da cumhuriyetin demokratikleşmesi olarak adlandırılıyor. Ben bu konuda HDP'nin karşı karşıya kaldığı antidemokratik uygulamaları rağmen bu konuda başarılı bir siyaset yürüttüğünü düşünenlerdim. Bu anlayışın sonucu olarak Kürtler 14 Mayıs'taki seçimlerde anahtar rolündeyse bunun HDP'nin siyasetinin başarılı olduğunun bir kanıtı olarak tespit etmek lazım veya hakkını teslim etmek lazım.

Bu konuda bir başarı ama şunu da hatırlatmak gerekir HDP'li yöneticilere. Cumhuriyetin demokratikleşmesi hedefiyle kurulan HDP'nin bu anlamda bir ivme kazanmış 6 buçuk milyon oy almış ve büyük bir başarı sağlamasına rağmen kendisiyle bütünleşmeyen ya da farklı alanda kendisini ifade eden diğer irili ufaklı Kürt siyasetiyle konsensüs yakalayabilme kapasitesine HDP sağlayabilmelidir. Kendi dışındaki Kürt yapılanmalarla bir buluşmayı becerebilmelidir. Yaklaşan seçimlerde yeşil Kemalistleri mi yoksa Ortodoks Kemalistleri mi tercih etmek lazım? Gibi bir durumla karşı karşıyayız. Benim bu konudaki naçizane görüşüm ve önerim şu: Millet İttifakı seçimi kazanması halinde cennetin kapısını açmayacak ama geçici süre de olsa cehennem kapılarının kapacağı kesin.

Son olarak şunu belirteyim. DİTAM'ın sivil siyaset, sivil demokrasi konularını tartışan böylesi bir süreci başlatması Kürtler açısından çok değerli olduğunu düşünüyorum. Siyasilerin dışında sivil, demokratik

kurum ve kuruluşlarının özellikle düşünsel anlamda bu tür kurumlara ihtiyacımız var. Bu kurumların muhakkak yaşatılması gerektiğini düşünüyorum. Almanya'da 1920'lerde birkaç bilim insanının kurduğu Frankfurt Okulu ile oluşturdukları düşünce akımıyla dünyadaki sosyoloji, siyaset bilimi, psikanaliz, tarih, estetik, felsefe, müzikolojiye alanlarındaki çalışmalara ciddi katkı sunmuşlardır. Bu anlamda Dİ-TAM'a da böyle bir misyon yüklemiyorum ama ufak da olsa katkı sunduğunu düşünüyorum. Bu toplantıyı organize eden yöneticilere ve bütün katılımcılara da teşekkür ederim.

Katılımcı 4 - Kürtlerin Türkiye siyasetinde daha çok etkili eleman olmaları için neler yapılabilir? Potansiyelimizi çok az kullanıyor muyuz?

Katılımcı 13 - Kürtlerin homojen ve yekpare toplum olarak algılanmaması gerektiğini söylediniz. Ancak şu ana kadar yapılan bütün tahliller Kürt seçmeninden kimlik ve kültürel talepleri çerçevesinde şekilleniyor. İşçi Kürtler, işsiz Kürtler, geleceği belirsiz, güvencesiz, yurtdışını bir kurtuluş yolu olarak gören Kürt gençler, Kürt burjuvazisi bugünkü otoriterleşmiş rejimden kurtuluşu aynı yerde mi görüyor? Nelerde farklılaşıyor? Seçmen tercihlerinde bunların hiç belirleyici olmayacağı mı düşünülüyor?

Katılımcı 14 - Hamit Hoca'ya sorumu sormadan önce bir değerlendirmede bulanacağım. Bugün Türkler, ne istediğini biliyor. Bir devletleri var, sistemleri var. Sadece kimin iktidarı yöneteceği konusunda aralarında anlaşmazlıklar, bir mücadele var. Peki, Kürtler bugün ne istediğini biliyor mu? Kürtler bu süreçte figüran mı, bu oynanan tiyatronun, sinemanın bir parçası mı olacak yoksa aktör mü olacak? Kürt siyasi partileri, kurumları ve sivil toplum örgütleri siyaset masasında bir araya gelmiyorsa eğer Kürt dil masasında bir araya gelmelidir. Bu seçimlerde, meşru olan Kürt dili, Kürtlerin statüsü ve dilinin tanınması için bir rol oynamaları lazım. Hamit Hocama şu soruyu soracağım. Biz Kürtler köle veya figüran mı olacağız yoksa aktör ve ortak mı olacağız? Teşekkür ederim.

Sorulara Cevaplar -

Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Çok teşekkürler. Önce Sayın (Suphi) Özgen'in sorusuyla başlamak istiyorum. Kürtler potansiyelini kullanıyor mu veya ne kadarını kullanıyor? Yetersiz kullanıyorlar tabii, o çok açık. Ama müsaade ederseniz potansiyelden bahsederken sadece siyaset potansiyelinden bahsetmeyeceğim. Genel olarak Kürtlerin potansiyelinden bahsedeceğim.

Kürtlerin potansiyelini kullanamamasının nedenlerinden birisi Türkiye'de üniversitelerin boşaltılmış olması, ikincisi; basının kontrol edilmiş olması, üçüncüsü; Türklere yönelik kültürel kaynakların homojenleştirilmesi ve topluma son derece muhafazakar milliyetçi bir perspektiften yola çıkarak dayatılmasıdır.

Kürtlerin potansiyellerini kullanabilmesi için siyaset, zorunlu ama yeterli olmayan bir mekandır. Kürtlerin basın yoluyla kendi potansiyellerini kurabilmeleri, kendi kültürlerini, Kürt sinemasını, Kürt romanını, şiirini Türklere ve Türkiye'ye aktarabilmeleri kendi araştırmaları gösterebilmeleri gerekli. Örneğin, bugün artık Osmanlı ve Türkiye tarihini Kürt tarihi olmadan okuyabilmek mümkün değil. Araştırma o seviyeye vardı ki Kürdistan tarihi olmadan Kemalizm'i düşünebilmek, Ankara'yı düşünebilmek, Osmanlı'nın son dönemini düşünebilmek mümkün değil. Bunların aktarılması gerekmektedir. O yüzden Kürtlüğü sadece siyaset boyutundan yola çıkarak düşünmemek gerekiyor.

Tabii seçimler var, seçim gündemindeyiz. Birçoğunuz doğrudan siyasetin içindedir. Ben ise siyasetin ve dolayısıyla salt bir siyaset momentinin dışındayım. Bence Kürtlüğü çoğul olarak düşünmemiz gerekli. Bir kitle, bir millet, bir halk ne dersiniz deyin, Kürtlük bir kültür üretiyor ve ürettiği kültürü sürekli değiştiriyor. Kendi yarattığı ya da kendi dışında oluşturulmuş yeni kaynaklardan besliyor. Kürtlük bir basın üretiyor ve bu basını çoğullaştırıyor, değişik niteliklere ulaştırıyor. Bu entellektüel-kültürel süreç-

lere bir görünürlük kazandırabilirse, sanıyorum o zaman bu potansiyel kullanımı çok daha ileri bir boyuta varabilir. Bu potansiyel kullanımının büyük ihtimalle siyasete bir tesiri olabilir. Burada belki gençler düzeyinde bir çalışma zorunlu. Çünkü gençler bu kültürel açılımlara çok daha fazla aç ve susuzlar.

Sayın Ceren Sözeri sorusunda tabi tümüyle haklı. Zaten Vahap Bey (Çoşkun) de soruya cevap verecek. Bu arada Vahap Bey'e de çok teşekkür ediyorum. Çok açık ki 30 yıl önce Kürdistan'da orta sınıflardan bahsetmek mümkün değildi. Bugün Kürdistan'da orta sınıflar var. Orta sınıf derken bu kavramı somut, objektif bir şekilde tanımlamıyorum. Orta sınıf kendisini sübjektif, öznel olarak orta sınıf olarak değerlendiren bazı ortak değerlere sahiplenilen, marka kullanımı gibi diğer ifade türlerini geliştiren bir sınıf. Bugün bu orta sınıflar var. Bugün neredeyse spontane bir şekilde İngilizceyi konuşan, internet ile en ufak bir sorunu olmayan bir gençlik var. Ben WhatsApp kullanamıyorum çünkü nasıl kullanılacağını bilmiyorum. Bunu gençlik biliyor. Bunlar tabi seçmen düzeyinde bazı farklılaşmaları da beraberinde getiriyor.

Ama bunların üstünde diğer bir faktör var. Sanıyorum bu faktörü filozof Hannah Arendt çok iyi dile getirmişti. Hannah Arendt, Yahudilikten, soykırımdan yola çıkarak şunu söylüyor: Size hangi sıfatla saldırılıyorsa kendinizi ancak ve ancak o sıfatla koruyabilirsiniz ve o sıfatla savunabilirsiniz. Eğer size Yahudi olduğunuz için saldırılıyorsa, hayır efendim ben Alman'ım, demokratım diyemezsiniz. Kendinizi Yahudi olarak savunmak zorundasınız. Eğer size Kürt olarak saldırılıyorsa, hayır efendim ben demokratım, ben orta sınıflardan geliyorum, bende İngilizce müzik dinliyorum diyemezsiniz. Kendinizi ancak ve ancak Kürt olarak savunabiliyorsunuz. Sanıyorum Kürt seçmenin oyunu belirleyen en temel faktör budur. 20 yıl önce AKP çok açık Kürt düşmanı bir söylem üretmediği için Kürt oylarını alabiliyordu. Bugün AKP'nin bu oyu alabilmesi çok çok zor. Çünkü Kürtlere, Kürt olduğu için saldıran bir AKP'nin kalkıp Kürtlerden Müslüman olarak oy devşirebilmesi çok zor. O yüzden Kürtlük olgusu bu işin içine giriyor. Tabi yarın Kürt meselesinin çözüldüğü bir ülkede Kürtlük olgusu belirleyici olgu olmayacak.

Tarık Bey'in de (Günersel) bazı yorumları vardı. Dilerseniz belki bunları gelecek toplantı da tartışabiliriz. Ben Kemalizm'in rehabilitasyon edileceğini düşünmüyorum. Yani Kemalizm'in bütün metinlerini okudum. Kemalizm sadece çağdaşlıkla bir ilişkisi olan bir olgu değil. Taha Parla, bunu çok uzun süre dile getirmişti. Kemalizm'in çağdaşlık üzerine olan söylemi şu: 'Mademki biz hepimiz Türk'üz ve Allah'a şükür Türk olduğumuz için de Müslüman'ız, hepimiz laik de olabiliriz.' Peki, Türkiye nasıl İslamlaştı. 1914'te bugünkü Türkiye'nin nüfusunun yüzde 25'i Müslüman değil. Bunlara ne oldu. Lozan görüşmelerinde İsmet Paşa, niye zorunlu mübadele konusunda ısrar etti. Kemalizm'in bütün söylemlerine baktığımız zaman radikal bir milliyetçilik var. Görüşlerinize büyük bir saygı duyuyorum. Fakat dilerseniz bu tartışmaları başka bir alanda ele alabiliriz.

Son soruya Kürtçe cevap vermek istiyorum. Kürtçe dili meselesinde size yüzde yüz katılıyorum. Kürtlere bir zaman yarattığı için sizlere katılıyorum. Dil olmadan Kürt kültürünün gelişmesi mümkün değil. Dil olmadan Kürtlerin gelecek tahayyülü mümkün olmaz. Dil olmadan tarih okuması yapılamaz. Dil olmadan Kürdistan'daki toplum ilişkileri olamaz. Güney Kürdistan'a, Doğu Kürdistan'a, Batı Kürdistan'a gitmemiz lazım. Süleymaniye'ye gittiğimizde Soranice'yi anlamamız lazım. Soranice'miz kötü olsa da yazmamız lazım. Bir halk sadece siyaset değil aynı zamanda kültür, müziktir. Bunların ortadan kalkmaması lazım. Bu konularda sizinle hem fikirim. Ancak siz Kürtler aktör mü, köle mi dediniz? Hayır, Kürtler aktör oluyor. Daha önce dediğimiz gibi 1960'lı yıllardan bu yana bir süreç başladı. Bu süreç Kürtlerin özgürlük sürecidir. Kürtler kölelikten çıkıyorlar, büyük bedeller ödüyor, aktör oluyor. İstanbul seçimlerinde Kürtlerin dostu değil sözlerinin hepsi doğru. Bunu da bilmeliyiz Kürtlerin 60-70 öncesine göre bugün içerisinde bulunduğu süreç çok olumlu ve pozitif.

Sayın Barij Celalî'nin sorusuna da kısa bir şekilde cevap vereyim. Benim açımdan Kürtçe çok önemli bir olgu. Sadece Kürtçe değil tüm diller çok önemli. Dil sadece bir iletişim meselesi değil aynı zaman-

da bir kültür meselesi, bir müzik meselesi, bir tahayyül meselesi, bir milletin, bir halkın gelişmesi ve değişmesi meselesi. Kürtler açısından aynı zamanda Irak Kürdistan'ına, Rojava'ya, Rojhilat'a gitmemiz gerekiyor. Buradakilerle konuşmamız gerekiyor. O yüzden dil çok önemli. Fakat ben Kürtlerin aktör mü yoksa köle mi, uşak mı olacağı ikliminde olduğunu düşünmüyorum. Çünkü 60'lı yıllardan itibaren bence Kürtlerin özneleşme süreci, -aktör demeyeceğim- nesne olmaktan çıkıp özne olma süreci başlamış durumda.

Nesne kendi iradesine sahip olmayan bir grup. Yani manipüle edilir ya atavik yani biyolojiden gelen dürtülerle hareket eder. Hâlbuki özne kendi iradesini oluşturan ve kendi iradesinin verdiği dinamiklerle hareket eden ve bu iradeyle kendi geleceğini tahayyül eden bir kişi. Bu yüzden o özneleşme sürecinin başladığını düşünüyorum.

Sedat Yurtdaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

Hocam teşekkürler. Buradan sonuç itibarıyla en öz anladığımız Kürtlerin özne haline geldikleri.

Katılımcı 15 - Sizleri Diyarbakır İş Konseyi adına sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Vahap (Coşkun) Hocayı büyük ilgi ve beğeniyle dinledim. Vahap Hoca, seçmen tercihlerinin nedenlerinden bahsetmişti. Düz baktığımızda böyle Kürt-Türk gibi bir kategorisini yaratmak istemem ama hem Kürt tarafından hem de Türk tarafında elbette seçmenlerin tercih nedenleri var. Bu inanç olabilir, muhafazakarlık olabilir, ekonomi olabilir, rant olabilir, milliyetçilik olabilir, ulusalcılık olabilir. Birçok şey sıralamak mümkündür.

Kürt boyutuyla baktığımızda aslında biraz önce saydığım yapıların bir araya geldiği, 6'lı bileşen, Altılı Masa gibi bir yapıdan söz etmek mümkündür. Dolayısıyla neredeyse Kürtlük karşılığı üzerine inşa edilmiş yapılardan söz etmek mümkündür. Geçmişten bugüne baktığımızda Kürtçenin Meclis'te "bilinmeyen bir dil" olarak tanımlanması.

Bugün hali hazırda Altılı Masa'nın tüm bileşenleri, bu meclis koridorlarında bulunuyor. "Bilinmeyen bir dil" ifadesi kullanıldığı zaman çıkıp bir tek kişi kalkıp şunu söylemiş değildir: Hayır, Kürtçe çok iyi bilinen bir dildir. Biz bunu çok iyi biliyoruz. Burada sesiz kalmak destek olmak anlamına gelmektedir. Kürtlerin temel hak ve kazanımları noktasında bu İttifakın bir köşesinde tutulabilir mi? Ya da bunlar bir pazarlığa dönüştürülebilir mi?

Sorulara Cevaplar

Doç. Dr. Vahap Coşkun

Ceren (Sözeri) Hocama sorusu için teşekkür ederim. Elbette farklı toplumsal kesimler var ve onların talepleri de birbirinden farklılaşıyor. Örneğin, "gençler" çok önemli bir seçmen kitlesi. Rawest ve Spectrum House'nin yakın zamanda Kürt gençleri üzerine yaptığı araştırmalar var. O araştırmalarda bazı temel verilere ulaşabiliyoruz. Mesela "En önemli sorunuz nedir?" sorusuna verilen cevap: İşsizlik. Kürt gençleri ile Türk gençleri bu sorunda ortaklaşıyor. Keza geleceğe yönelik endişelerde ve daha iyi bir hayat sürdürme taleplerinde de Kürt ve Türk gençleri arasında bir farklılık yok, orada da benzeşiyorlar.

Kürt gençleri açısından baktığımızda bazı öne çıkan hususlar var. Örneğin, geçmişe nazaran, siyasete daha mesafeliler; kendi Kürtlüklerini siyaset dışı alanlar üzerinden kurmaya daha meyyaller. Kürt gençleri arasında "Kürt", "Müslüman" ve "özgürlükçü" kimlikler, baskın kimlikler olarak beliriyorlar. Gündelik hayta yaşadıkları sorunları, kültürel ve siyasal kimlikleriyle bağdaşık bir şekilde değerlendiriyorlar. Siyasal tercihleri de çoğunlukla bu değerlendirmeye belirleniyor. Misal Rawest'in araştırması;

gençlerin HDP'ye olan ilgilerini genel olarak muhafaza ettiklerini, AK Parti'ye olan ilgilerinin giderek düştüğünü ve CHP'ye olan ilginin de arttığını gösteriyor.

Spectrum House'nin araştırmasında; 18-24 yaş arasındaki Kürtlerde yapılan bir araştırmada bu Kürt gençlerinin yüzde 58'nin HDP'ye, yüzde 18'nin CHP'ye, yüzde 15'in AK Parti'ye oy verdiği bir tablo vardı. Dolayısıyla Kürt gençleri şahsen ya da belli bir konu alanında karşı karşıya kaldıkları problemlerini, raporlardan okuyabildiğim kadarıyla, kendi kimliklerinden bağımsız bir şekilde ele almıyorlar, tercihlerini ona göre yapıyorlar. "Özgürlükçü" kimliğe yapılan vurgu, iktidar karşıtlığını besleyen en önemli olgulardan biri oluyor.

Son olarak, Hamit Hoca'nın değindiği ve gerçekten önem arz eden "Kemalizm ve sivil Atatürkçülük" konusuna dair bir-iki söz söylemek isterim. Türkiye'de bilhassa son yıllarda Kemalizm'e yönelik bir güzelleme yapılıyor. Kemalizm'in reforme edilemeyeceği düşüncesinde Hamit Hoca ile mutabıkım. Kemalizm, bugün, iktidar karşıtlığı üzerinden temelleniyor. Sivil Atatürkçülükte geçmişe dair yüzleşme yok; aksine geçmişin yüceltilmesi var. Kemalizm, bize bir asr-ı saadet sunuyor ve bunu Türkiye'de demokrasi inşasının bir harcı olarak lanse ediyor. Zannımca bu yaklaşım tümüyle yanlıştır.

Zira Türkiye'deki üç önemli fay hattı var: Türk- Kürt, Sünni- Alevi ve laik-seküler fay hatları. Kemalizm, hem bu hatların oluşmasını ve hem de derinleşmesini sağlayan en başat faktördür. Kemalizm'in bu bakiyesi gerçekçi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan, salt mevcut iktidar aleyhtarlığı üzerinden büyütülen bir Kemalizm'in, demokratik bir içeriğe kavuşturulabileceğini zannetmiyorum. Mevzu derin; bir gün sadece Kemalizm konuşmak çok iyi olabilir.

Sedat Yurttaş - DİTAM Başkan Yardımcısı

Hamit Hocamızın çok geniş değerlendirmeleri, yaklaşımları, soru, cevap ve yorumlara yönelik yaptığı açıklamalar oldukça doyurucuydu. Bu nedenle son söz katılımcıların diyerek varsa bir söz vereceğim. Yoksa Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi DİTAM olarak bu çalışmanın, bu tartışmanın ortaya koyduğu değerlendirmeler, sorular son derece anlamlı. DİTAM olarak bütün katılımcıların değerli katkısına, ayırdıkları zaman için içtenlikle teşekkür ediyoruz. Çalışmayı bugün itibarıyla noktalyoruz. Bir dahakine görüşmek dileğiyle, hoş çakalın.

KURDS AND ELECTIONS IN TURKEY POLITICS

25 MARCH 2023 / DIYARBAKIR

This publication is produced by the BİRLİKTE Institutional Support Program, financed by the European Union and executed by Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM – Civil Society Development Center). Only Dicle Social Research Center (DİTAM) is responsible for the content herein, which does not necessarily reflect the opinions of the European Union.

DITAM BOARD OF DIRECTORS

Mesut AZİZOĞLU

Meral ÖZDEMİR

Sedat YURTDAŞ

Ahmet ÖZMEN

Barış YAVUZ

Sevim VURAL

Mahmut BOZARSLAN

Dilan Kaya TAŞDELEN

Nevin SOYUKAYA

Mahmut LEZGİN YALÇIN

Cihan AY

Work Team

Halil BAYHAN

Deniz TEKİN

Kurdish Translation

Serkan DELİDERE

English Translation

Burcu Sıla Candan

Dizayn

A Grafik Creative Solutions

INTRODUCTION

Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Prof. Dr. Hamit Bozarslan was born in Lice, in 1958. After receiving his Ph.D. in history and political science, he worked as a researcher at the Centre Marc Bloch in Berlin between 1995 and 1997. Then, he started working for the EHESS – École des Hautes Études en Sciences Sociales (The School for Advanced Studies in the Social Sciences) in Paris. He also acted as the director of the Institut d'études de l'islam et des Sociétés du Monde Musulman (The Institute for Islam and Muslim Communities) between 2002-2008. He continues his research efforts as a professor at EHESS. He is known for his work on violence and political movements in the Middle East, and the Kurdish question.

Publications: *The Middle East: A History of Violence*, (2010), *Political Sociology of the Middle East* (2012), *History of Turkey: From the Empire To The Present* (2015), *Luxury and Violence: Domination and Resistance According To Ibn Khaldun* (2016), and *The Age of Monsters*.

Assoc. Prof. Dr. Vahap Coşkun

Assoc. Prof. Dr. Vahap Coşkun received his undergraduate and graduate degrees from Dicle University and his Ph.D. from Ankara University. He has several articles published in various newspapers and magazines. He is still working at Dicle University Law School. His work includes topics such as human rights, democracy, the Kurdish question, and its legal implications.

Publications: *Human Rights: A Liberal Analysis* (Liberte Publications 2007) and *The Transformation of the Nation-State, the Issue of Legitimacy and Building Social Peace: The Search for a Civil Constitution* (Editor) (Heinrich Böll Stiftung Association and Diyarbakır Bar Association Publications, 2009).

From DİTAM

Dicle Social Research Center (DİTAM) has been bringing together non-governmental organizations and political party leaders, academics and opinion leaders at the 'Tigris Dialogues' meetings it has been holding since 2013.

In this context, a meeting was held in Diyarbakır on March 25, 2023, with the title of 'Kurds and Elections in Turkish Politics'. As a speaker at the meeting, Prof. Dr. Hamit Bozarslan and Assoc. Dr. Vahap Coskun joined. This work includes the presentations and discussion notes from the meeting.

At the meeting, the Voting Behavior of the Kurds Historically, the Attitude of the Kurds in Polarized Turkey and the 2023 Elections were discussed. Prof. Dr. Hamit Bozarslan and Assoc. Dr. Vahap Coşkun made a significant contribution to the understanding of both the historical background and the present day of the Kurdish issue with their presentations.

Many NGO representatives and activists from Diyarbakır and the region attended the meeting. The questions and comments of the participants are also included in this study.

DİTAM Board of Directors

KURDS AND ELECTIONS IN TURKEY POLITICS

Historic Voting Behavior of Kurds The Stance of Kurdish People in Polarized Turkey and the 2023 Elections

Opening Speech: Meral Özdemir - Vice President of the Board, DITAM⁷

Dear friends, I would like to welcome each and every one of you on behalf of DITAM. Today we have Prof. Dr. Hamit Bozarslan, Professor at the School for Advanced Studies in the Social Sciences in Paris, attending the meeting via Zoom. Our friends who attend the meeting online via Zoom, everyone present here in this meeting hall, and members of the press, we are glad to have you here with us.

DITAM's president Mesut Azizoglu was to give the opening speech today, actually. However, he couldn't make it to the meeting due to the funeral of his uncle. I'd like to convey his greetings and regards to you.

Dear guests, we're going through one of the most critical election processes in Turkey's history. It's less than two months until the elections. The only topic of discussion across the country is the elections and its possible outcomes. While the beginning of the second century of the Republic is right around the corner, we'll elect the 13th President of Turkey. Obviously, Kurds have a determining and key role in these elections. Today, we will listen to Hamit Bozarslan's speech on the topic of the Historic Voting Behavior of Kurdish people, the stance of Kurdish people in polarized Turkey and the 2023 elections. Surely, the meeting will be even more refined with your valuable contributions. Without further ado, I would like to give the stand to DITAM's Vice President Mr. Sedat Yurtdaş as the moderator of the meeting. I wish everyone a great meeting, thank you for coming.

Moderator: Sedat Yurtdaş - Vice President, DITAM (Spoke in Kurdish)

Hello everyone and welcome. We are, once again, about to go into an important election process for Turkey's, Kurdish People's, and the Middle East's history. Therefore, we have new pursuits and collaborations on the table. The region is on the eve of a new transformation. Both the MP elections and the presidential elections are very important for the future of the Republic of Turkey. So, our actions and behaviors during this critical time will shape our future. People will have two votes for the May 14, 2023 elections, one for the President and one for the MPs.

⁷ Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi. English: Tigris Social Research Center

Since the establishment of the Republic of Turkey, Kurds struggled to have their identities recognized. And since 1991, the struggle includes participation in the administrative processes. The reality of the Kurds' political struggle is, having MPs in the parliament to represent the Kurdish people or electing mayors is not enough for meeting the Kurds' demands. If there is no democracy, freedom, or equality, everything we gained with the will of the people can be hijacked with a single signature, or decision of the Ministry of Internal Affairs, or through appointing trustees. That's why democracy is vital.

AKP⁸ has built its politics on anti-Kurdish sentiment since 2015 across Turkey, the Middle East, and around the world. Despite representing a significant majority of the Kurds, HDP⁹ couldn't put up a candidate for the presidential elections. It seems that the party will support Kemal Kılıçdaroğlu, the candidate of The Nation Alliance¹⁰.

Although AKP initially took a few steps for the Kurdish people, they are now far from doing that. AKP formed some sort of alliance with the Kurds and Kurdistan through HÜDAPAR¹¹. This alliance is proof of the fact that AKP took another turn. AKP's anti-Kurdish sentiment will continue in these elections. Discussions around this topic are very important. We will discuss what the Kurds' stance had been over the years and try to understand their approach today. So, I would like to give the floor to Prof. Dr. Hamit Bozarslan from France.

Prof. Dr. Hamit Bozarslan - The School for Advanced Studies in the Social Sciences (EHSS)

First of all, I would like to thank everyone. It's nice to be in Diyarbakır, albeit remotely. I'm sorry that Kek Ahmet (Ahmet Türk) is not here with us. Hopefully, we will meet at another event. I'll give my speech in Turkish but I can answer questions in Kurdish.

As you said, Turkey is at a very critical stage. I think we can say that 2023 is the most critical period of the last 20 years. I will share my thoughts and suggestions on 5 points to better understand this critical stage.

First of all, we need to take advantage of current dynamics. There wasn't any expectation of such a transformation in Turkey for many years. Now, everyone can clearly see that we are face to face with a completely corrupt government. It is also actively trying to corrupt the society. If we look at the developments following 2013, we can see that society's mental faculties have been under a systematic attack. If you've read it, you can remember the situation described in George Orwell's 1984. In 1984, George Orwell tells us about a Middle Empire. This empire is constantly at war. But no one knows if the empire is at war with the East, or the West. The job of the Ministry of Information and Archives is to erase the memory and knowledge of the past and replace it with a present memory that will only last a day or two. We can see such destruction of memory and critical thinking in Turkey for the last ten years.

I'd like to remind everyone of these two points: 10 years ago, people criticizing Fetullah Gülen were put in prison. Now, people who say anything seemingly positive about Fetullah Gülen are put in prison. 10 years ago, we were almost at war with Russia and Iran. Today, we have very close relations with Russia. Likewise, we are very close with Israel, Egypt, United Arab Emirates, Syria, and Saudi Arabia. How did Turkey reach this point? How was a society made to be this confused?

I'd like to also point out that people in power who corrupt society have to corrupt themselves, too.

8 Adalet ve Kalkınma Partisi. English: Justice and Development Party. Officially abbreviated as "AK Party".

9 Halkların Demokratik Partisi. English: Peoples' Democratic Party.

10 Millet İttifakı.

11 Hür Dava Partisi. English: Free Cause Party.

Governments that want to destroy the reason and rationality of the people, eventually destroy their own rationality. Erdoğan said “Give me, your brother, the authority and see how the economic issues will be resolved in 3 months” a few years ago. We’ve yet to see that. We can see how the earthquake and its aftermath were managed. As a result, the government lost its mobilization power. I can give a couple of examples of this. For one, in 2017, thousands of people took to the streets while shouting “Take us to Afrin”. No one took to the streets when the Nagorno-Karabakh war broke out. No one was on the streets during the tensions between Turkey and Greece. Another example: People burned dollar bills, broke iPhones, and step on tulips during the crises with the USA, Germany, and the Netherlands. But no one took to the streets when a crisis with France emerged. I believe this is something important to emphasize. The society reached a saturation point. The government can’t possibly create a different discourse from now on. Therefore, we have to take advantage of this positive dynamic as much as possible.

The second point I’d like to discuss is the need for utilizing this dynamic but being very cautious at the same time. Because, the issue is not just the AKP regime, but also the legacy of the last 100 to 150 years of Turkey. There are historical layers that build on top of each other, radicalize, and corrupt but also maintain each other at the same time. How can we get out of them? Today, there’s no state in a rational and legal sense. Not a single person who studies states or political sociology can claim that there’s a state in Turkey. It is a cartel, like drug cartels in Latin America, which we saw examples of in the previous governments. This cartel has also paramilitary structures. Although not based on concrete data, I’m guessing that there is a 200-250 thousand-member paramilitary force in Turkey right now. These paramilitary forces are not just SADAT¹², Syrian National Army, but also Police Special Operations, Gendarmerie Special Operations, and other forces. All of them feed on Turkish idealism¹³ and the majority of them do not have ties with Islamists. These forces have been in power for the last 10 years. Likewise, Eurasianism is another significant structure within the state. You mentioned HÜDAPAR. HÜDAPAR, regardless of its name, is the continuation of Hizbullah. Many members of HÜDAPAR, or Hizbullah, were released while Osman Kavala and Selahattin Demirtaş are imprisoned.

From this perspective, there are similarities between Turkey and the Nazi Germany. Of course, the conditions of both countries or the periods are not the same, but it’s comparable. Nazi Germany had two ruling forces. One of them was the one-leader regime, which was legitimized based on the Führer principle. The leader was distinguished by their origins and vision. Führer and Führer alone could have signaled to go or stop. However, besides the one-man principle, Nazi Germany was also a polycracy. Polycracy is a multi-pillar government and different constituents of this government has the ability to act on their own.

The paramilitarization of Turkey is an indication of the Führer principle at play and the establishment of such polycracy. We must also add kleptocracy, in other words, the rule of thieves, to the polycracy as a secondary force. We witness the elimination of the bourgeoisie with class consciousness in countries like Turkey and Russia, and the rise of a predatory sense of power, which leads to kleptocracy. Today, the number of contractors in Turkey is more than the combined number of contractors in the European Union member states. Kleptocracy is also under the category of rentier capitalism.

This paramilitary and kleptocratic structure means the regime has the capacity to engage in terrorism or organize large-scale election frauds. That’s why we have to be very cautious. Another

12 Uluslararası Savunma Danışmanlık İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. English: SADAT Inc. International Defense Consultancy – A Turkish private military company.

13 Ülkücülük.

thing to be cautious about is this: I think supporting the presidential candidate of the Table of Six¹⁴ is very reasonable. However, we shouldn't forget that the Table of Six is not democratic. It's not a democratic structure. First of all, CHP¹⁵ hasn't severed its ties to the Union and Progress Party¹⁶, and Kemalist tradition.

The early years of the Republic is generally described as secular. However, the Republic was initially determined by Social Darwinism and radical Turkish nationalism. Can CHP, despite the democratic wings within itself, sever its ties with Turkish nationalism or clearly express its intentions to do so? It's yet to do that. However, we also know this: İYİ Parti¹⁷ is part of a tradition with a long history of Susurluk scandals and the "death brigades". Can they leave this past and reach a democratic perspective? You all know Ahmet Davutoğlu. He stated that he wanted to rebuild the Sur District, Diyarbakır like Toledo. We should be aware of these facts.

Obviously, this doesn't mean that we shouldn't support the Table of Six in the presidential elections. But we must keep in mind that, there are 2200 emergency issues to address in the memorandum of understanding of the Table of Six, and the Kurdish question is not one of them. Which brings me to my third point. As far as I can see from here, people feel suffocated and expect change and transformation. Neither the government is capable of governing Turkey, nor Turkey wants to be governed like it was in 2010s. The rejection of being governed like in the past is an indication of an expected transformation. However, this isn't an expectation of democracy, at least for now.

The democratic movement in Turkey, and especially the Kurdish movement -I'll get back to that in a moment-, needs to develop a democratic pedagogy and try transforming the expectation of a change into an expectation of democracy. It's impossible to expect democracy in a place where the notions of equality and freedom are not deemed legitimate. To expect democracy, first of all, the Kurdish question must be recognized, not only as one of the most important issues in Turkey but also as a legitimate issue in its own right. This will also bring about the recognition of the legitimacy of other marginalized communities in Turkey.

I'd like to give an example of this. There were three revolutions in Europe between 1974 and 1976. Although, only one of them proclaimed itself as a revolution. They entailed a transition from dictatorship to democracy in Greece, Spain, and Portugal, respectively. There were no national issues in Greece or Portugal. However, the democratization of Spain wasn't achieved by adopting a democratic multi-party system. Transition to democracy became possible once the Spanish society and the political class recognized the legitimacy of the Bask and Catalonia issues.

It's impossible to achieve a true democracy if we can't recognize the legitimacy of these issues. Democracy doesn't mean having right-wing and left-wing parties for the Turkish people. Democracy doesn't mean giving only the Turkish people the freedom of speech and expression. It requires the recognition of the legitimacy of all constituents of the society, as a collective body. It also requires the recognition of the historical legitimacy of these groups. Kurds' history and right to envision a future must be recognized. Otherwise, we can't expect a transition to democracy in Turkey.

What factors can democratize Turkey beyond the elections, political parties, or political actions? We must look into those factors. We are all aware of the oppressive regime in Turkey. However, we must also note that there are several fronts of resistance in Turkey despite the oppression. Thousands were laid off, doomed to civil death. But this civil death couldn't prevent the resistance.

14 Altılı Masa. Also known as the Nation Alliance (Millet İttifakı).

15 Cumhuriyet Halk Partisi, English: Republican People's Party

16 İttihat ve Terakki.

17 English: The Good Party.

One of the most dynamic groups in Turkey is the laid-off academics. Likewise, online media is also very active. Cultural activities are highly vibrant. The youth are increasingly socializing. We need a long time to maintain and reinforce these areas of resistance. These areas of resistance can be defined as areas that can foster critical thinking, make sense of the world, and develop critical mechanisms. Democracy and critical approach are closely related. The areas of resistance enable us to think about the future beyond the elections and politics.

Which brings us to the fourth point. As far as I can tell, the future of Turkey must be envisioned beyond the year 2023, having the 2030s and 2040s in mind. Obviously, it's very difficult to suggest or demand a change like this from young people in their early 20s who never witnessed a government other than AKP. I know for myself that it's difficult. But at the same time, we must remember that the areas of resistance work in favor of the people in their early 20s, not the government. The government has become completely paramilitarized and kleptocratic.

The only discourse of the government is to raise "vengeful and religious generations". However, the next generation doesn't respond to this demand of religiousness and vengefulness. The government wants a program to redefine the homeland by drenching it with the blood of soldiers. Hence, the government wants everyone to see themselves as prospective martyrs. No one agrees to do that. I mean, at least the number of young people in their 20s or 30s who want to die for redefining Turkey as their homeland and become martyrs is very low.

We must remember that the capital remains in the hands of the government or the kleptocracy. Today, the monopoly of violence is at the hands of the paramilitary forces and the government. However, the cultural capital of Turkey remains with the youth and intellectuals -both are one of the most marginalized groups in the country. The cultural capital, political capital, and the violence capital began significantly pulling away from each other. Those with a couple of thousand liras in their pockets represent the majority culture of Turkey. They are the people who represent the human value in Turkey. They are the ones who can imagine universality and individuality at the same time.

These areas of resistance are crucial. That's why we shouldn't be pessimistic. We can witness very unfortunate scenarios soon. Remember 2015? We were very optimistic. The same can happen again. It's possible to imagine the future without giving in to either optimism or pessimism. We must come to terms with the fact that a future like this may not come soon. We should be ready to be a part of a long-haul struggle.

This doesn't only apply to Turkey. I focused on Iran and Russia lately. I follow the developments in these countries. I can also say that for both of them. Some governments survive, like zombies, for a very long time. Remember Gabriel Garcia Marquez's "The Autumn of the Patriarch". It depicts a Latin American country. The ruling elite and governments can still have a devastating capacity despite being in a coma-like state. We shouldn't exclude these hypotheses. But, still, we should remember that the zombie powers play into the hands of the opposition, the youth, and intellectuals, rather than the government.

The last thing I want to discuss is this: As I said, I'm in Diyarbakır, albeit remotely. The topic is the Kurdish question, the future of the Kurdish movement, and the Kurdish society in general. I'd like to say a few things about this as well.

Let me touch on three points. First, there's been a liberation and subjectivity process going on in Turkey. Kurds achieved that. Today, Kurdish people aren't persecuted, oppressed, or unfree. Kurdish people are free. Why? Because they went through a subjectivity and liberation process over a 50-60 year span since the Eastern Rallies in the 60s. Obviously, this freedom doesn't exclude prisons. A significant part of the Kurdish elite is imprisoned right now. People paid terrible prices, not

just today but also back in the 1960s, 70s, 80s, and 90s. We remember the basements in Cizre and Sur in the 2010s. But the huge price paid by Kurds is also proof of the liberation process. What's the liberation process? First of all, it means being able to "have a name and identity", to express, internalize and recognize the Kurdish identity as the most important component of the dual identity that comes with being a citizen of Turkey.

This process will lead to a history reading and a vision of the future. This right will not be given; it can only be gained through struggle. Kurdish people could read their own history, think about themselves and their society, develop their own social sciences, study other social sciences, develop a different theater culture, literature, media, and cinema, organize separate Kurdish film festivals as a result of many years of struggle. At the same time, this subjectivity process is correlated with envisioning a future. This is because society's existence is not limited to its history. The capacity to envision a future is also a determining factor of a society's existence. In that respect, Kurds have achieved significant progress.

There is a paradoxical, and yet dialectic connection between oppression and liberation. This connection is also present in the rights-based struggle. Hannah Arendt describes the right to have rights. The right to have rights doesn't mean just enjoying existing constitutional and universal rights, but rather changing the law, and making new legal demands. This is also something that the Kurdish people had great progress in. There are virtually no rights handed out to Kurdish people.

The legal system imagined by Kurds is almost entirely outside the limits of the present legal system in Turkey. It's about rights, history, vision, and timeline. The fact that Newroz shapes the whole year for Kurds and has an organizational capacity to bring millions of people to the streets, is an indication that Kurds, as a distinct collective entity, have their own timeline. This liberation process also meant that the Kurdish people had become a multilingual group. I don't just mean different native languages, but rather the creativity and pluralism that comes along with it. The coexistence of an 80-year-old Kurdish leader with a 20-year-old Kurdish intellectual brings along the pluralization of the Kurdish identity that has become a collective subject. We must preserve and strengthen this multilingual character.

The second point to consider is this: Can the Kurds carry Turkey? Kurds can carry Kurdish people and Kurdistan. But can they carry the Turkish people or Turkey? The answer to that question is also closely related to another question: Can Turkish people accept liberation? Such liberation requires the Turkish identity to give up on its hegemony demands and superiority complex and seek equality. It requires the Turkish identity to go beyond the master-slave dialectic. If the Turkish identity gives up on being the master or its demands of becoming the master, both the 'master' and the 'slave' will be liberated. This is a dialectic correlation that goes back to Hegel and Marx.

When we look at Turkish history, we see that the Young Ottomans were already talking about Turkish supremacy back in the 1860s. The Young Ottoman Movement kicked off a revolutionary tradition that demands freedom. However, at the same time, this freedom was limited to Turkish people and against the messianic groups. Likewise, the "revolutionary" character of the Union and Progress Party and Kemalism is also about Turkish supremacy. Prince Sabahaddin was one of the most prominent figures representing Ottoman liberalism along with Şerif Pasha in the early 1900s. Back then, Prince Sabahaddin argued that the Turkish identity can't survive as a military entity and that the Turkish social structures have to be transformed. Based on this postulate, Prince Sabahaddin suggested that a decentralized system should be adopted and the groups that the Turkish wanted to reign over should become autonomous. Can Turkey do that? Will there be a 10-20% voter base who wants that or legitimize this demand?

Turks must break free from the prison of fear they are trapped in. They must think about their future without any fear. They need to question their own history and they need to be able to discuss their future from the perspective of others' visions of the future. Kurds can't make that happen. However, Kurds can contribute to the liberation process of Turks. This is possible with democratic pedagogy. Such democratic pedagogy also requires proving that the Kurdish liberation and struggle is a part of, and even the prerequisite of, the Turkish liberation. Just like how Spain could achieve democracy by recognizing the existence of the Catalan and Bask peoples, Turkey can begin their liberation process by recognizing the existence of the Kurdish people.

The third point to consider is this: we shouldn't forget about Kurdistan in general when we talk about Turkey. We should talk about Kurdistan, divided by borders. The Kurdish movement had two demands since the beginning. The first demand is to make Kurdish people a part of the majority, not the minority. By majority, I mean majority and legitimacy in terms of equality, not in numbers. The other one is, not to eliminate the borders altogether, but to make the borders flexible. The Kurdish community should be recognized as a democratic, collective group in the Middle East. I don't think there's a movement in Kurdistan that demands the elimination of borders and abolition of the existing states. The Iraqi Kurdistan is going through a referendum process. They expect freedom. However, the expectation of freedom is only limited to the borders of the state of Iraq. No one demands annexation to the Turkish or Iranian Kurdistan. However, the Kurdish actors must be able to think about the entire Kurdistan within the framework of existing borders.

We should also discuss how the internal dialog and integration can be achieved within Kurdistan. I think the Kurdish movement in Turkey can play a crucial role in this aspect. The Iraqi Kurdistan is the most significant element of the internal integration issue. Despite it's been 30 years since the autonomy-gaining process in the 1990s, the region couldn't complete its internal integration process, the federalization process is not at a desired level, Kurdish armed forces haven't united yet, and there's no resistance to outside forces. We have an essential mission of dialog here. The Kurdish movement must focus on this mission beyond Turkey.

The second Kurdish integration is the one between Iraqi Kurdistan and Rojava. We all know there have been huge problems with that. The outside world will certainly support this integration. But are the Kurdish actors ready for it? What should be done to institutionalize the dialog between the two Kurdistan regions? I believe Kurds in Turkey can play a significant role in this.

The Kurds in Turkey and the Kurdish movement shouldn't forget about Rojhilat either. Rojhilat, or the Iranian Kurdistan, is boiling up right now. Iranian Kurdistan had become a determinant of Iran's identity in 2022-2023. People embrace Kurdistan and cry out "Jin, Jiyan, Azadi"¹⁸ on the streets in Balochistan, which is a very conservative region. In fact, Mevlana Abdulhamit, who is one of the most prominent religious figures in Balochistan, supports the Kurdish cause. The Kurdish movement left its mark across Iran. At the same time, the Iranian Kurdistan becoming Iranian again is on the table. I think this opens the door to a significant dialog and internal integration process.

Lastly, there is the Kurdistan diaspora that created a relatively autonomous space for themselves with unique dynamics. The diaspora is a multicultural and multilingual Kurdistan with 1,5-2 million individuals. This time, by multilingualism I mean not only creativity but also multiple "national languages" like English, French or Finnish. It's a young and dynamic diaspora. However, they don't play an active role other than claiming or supporting Kurdistan.

18 English: Women, Life, Liberty

Sedat Yurtdaş - Vice President, DITAM

We've listened to Hamit Bozarslan. First of all, I'd like to explain why Ahmet Türk couldn't attend. Unfortunately, he couldn't make it today for reasons we don't know yet. We've been expecting him until the last minute. I made a brief introduction before in Kurdish. Now I'll have a few words in Turkish if you don't mind. We will give two votes in the elections on May 14, 2023. One vote for the president and one for the parliament. Of course, Kurds' choice will be the same. Kurds had their struggle to be recognized as a distinct identity for almost a century. And over the last 30 years, since the 90s, since the HEP and DEP era -which I was a member of- we've been more actively involved in administration. In fact we've reached the peak of participation.

Apparently, Kurds represent a voting potential that is far from achieving their political goals in Turkey on their own. That's why cooperation, joint action, and alliances are key. Cooperation is especially important within the 50+1 Presidential System, which makes every single vote very valuable. This is the current situation and we've realized that having as many MPs or mayors as possible can easily come to nothing with the trustees appointed by the Ministry of Internal Affairs. So, it's clear that having an overall democratic atmosphere across Turkey and a just, lawful government that acts based on protecting rights and freedoms is essential. Therefore, HDP chose to support Kemal Kılıçdaroğlu by not putting up a candidate -which I think is a realistic choice.

Especially, Erdoğan's and AK Party government's anti-Kurdish policies and sentiment in Turkey, the Middle East, and the world in general, have reached a deadlock. Can they turn around and give up on this sentiment? I don't think so. They have made a clear choice, by standing by HÜDAPAR. I think this is something beyond cooperation. I think this is an indication of a very strategic approach.

Under these circumstances, going into the elections, we've allied with the Table of Six. If you participated in elections, you'll know that everything is possible, even if you had only one candidate. So, it's difficult to say something for certain. The election strategies and the Table of Six's policies are crucial at this point. Considering İyi Parti, an actor that blocks the demands of Kurdish people, is a part of the Table of Six, we can't say for certain if we will get substantial results despite the support. In any case, we are in the middle of a historic process.

In this context, Prof. Bozarslan gave his speech from a broad perspective. He shared his multi-dimensional assessments as an academic. It was free from the current media pressure. So, I would like to give the floor to participants here to share their clear and brief interpretation and opinions about the discussion. Then we will go back to the professor. Please, go ahead.

Questions and Evaluations

Participant 1 – Prof. Bozarslan made an overall assessment of the Kurdish question. Kurds in all four regions of Kurdistan should come together and act together for the fundamental issues of the Kurdish people. We are going through a very difficult time. We have the People’s Alliance¹⁹ on one side and the Nation Alliance on the other. The current regime is very oppressive toward Kurdish people, whether in Turkey or in the Middle East in general. Kurds must unite and play a historic role in these elections.

Participant 2 – Prof. Bozarslan made very interesting points. The topic is Kurds and elections. The issues we should be focusing on during the elections are the recognition of Kurdish as an official language, the Kurdish identity, and Kurdish as the language of education for the Kurdish people. Unless the Kurdish language is recognized and talked about during the election process, everything we discuss here will remain on paper. Prof. Bozarslan mentioned the 2030s and 2040s as long-term goals. But today, the most pressing issue for Kurds is the assimilation. The assimilation practices so seeped into our subconscious and daily lives that everyone speaks Turkish without even realizing it. I’m not looking down on other languages, that’s not my intention. But if we hold a meeting in Diyarbakır, the language of the meeting should be Kurdish. The candidates should speak Kurdish in Kurdistan.

Participant 3 – The Kurds’ votes will be the determining factor of the elections between The Nation Alliance and the People’s Alliance. HDP represents the Kurds in Turkey and Northern Kurdistan. HDP’s determining role is also undeniable. Prof. Bozarslan stated that it’s important to envision the 2030s and 2040s rather than going based on the 2023 elections for the Kurdish liberation. I’d like to ask him this question. If we have a 10-15 year process ahead of us for liberation, how will the outcome of this year’s elections affect the liberation process? The most important election is the presidential one. What should be the Kurdish people’s approach to these elections?

Answering the Questions - Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Thank you for your suggestions and comments. First of all, I’d like to say something in Kurdish. Then I’ll continue in Turkish. I agree with you about the unity of Kurdistan and cohesion among the Kurdish people. Actively using the Kurdish language is essential. However, we don’t deny the Turkish, Persian, and Arabic languages. Still, the Kurdish language must survive. If the Kurdish language doesn’t survive, Kurds can’t survive either. Kurdish is more actively used today, compared to 30-40 years ago. If we hadn’t kept the Kurdish language alive in the 20th century, most likely the Kurds would have been assimilated.

About the third question, I believe if these elections bring a change, it will be great for Kurds. The paramilitary regime and the kleptocracy must go away for both the Kurdish and Turkish people to breathe again. It would be great if we can take a deep breath this year. However, we should also be prepared for potential accidents or problems along the way. I believe Kurds should have two goals. First of all, the Kurdish voting potential in Turkey is around 15 percent. Can HDP go over 15-16 percent? If it can, it would be a big step forward for the Kurdish people. At the same time, it will be a significant step for HDP and the politics in Turkey in general. However, we shouldn’t forget about the 2030s and 2040s. Of course, that doesn’t mean Kurds or the democratic movements in Turkey should refrain from taking any steps further. We should remember that. Each passing minute and each step taken creates momentum. However, that doesn’t necessarily mean that the problems faced by the Kurdish people will be resolved in 10-15 years. The key is considering each passing

19 Cumhuriyetçi.

minute and each step taken as a source of momentum. We need to increase the momentum in as many aspects as possible, such as in literature, arts, thoughts, culture, politics, theater, and socializing, and use it to unite.

I'd like to give another example from the context of Spain. In the 1960s, the Franco regime was clinically dead but still, the regime remained in existence until 1975. But that doesn't mean the Catalonia and Bask movements or the democratic forces did nothing. They did so much. It's because of what they did that very brave democratic steps were taken in Spain in 1975-1978.

Sedat Yurtdaş - Vice President, DITAM

Thank you, professor. You pointed out some very important issues. I believe we will discuss some of the concepts mentioned here, such as zombie governments, more in the future. You've concluded by mentioning that the Franco regime survived until 1975 even though it was practically gone in 1960. This makes us think that we can achieve many things in a fairly short time, especially in the context of history. I'd like to give the floor to Mr. Suphi.

Participant 4 – We can clearly see the current situation of the Kurdish language and Kurds. Kurds and the Kurdish identity were denied since the inception of the Republic of Turkey. Now, we're here today. Although there are some avenues and means available to us, we are still in danger of self-assimilation. This is important. It's like an avalanche going over the Kurdish people. Kurds are surrounded in every part of their lives. Kurdish politics must focus on this first. Kurdish organizations and political parties must work on the Kurdish language and manage their political activities in Kurdish.

These elections are crucial and people are suffocating right now. The change is vital. We should bring forward the demands and rights of Kurdish people more to other political parties, alliances and Turkey's overall agenda. It's very important. Kurds must have realistic demands that can be attained soon. One of these demands is making Kurdish one of the core lessons in the curriculum of national education. We need to discuss this. If Kurdish becomes a core subject, everyone in Turkey will have to learn Kurdish. We should open up this discussion by taking the opportunity of upcoming elections.

Sedat Yurtdaş - Vice President, DITAM

Dear participants, we are about to begin the second part of our meeting. Earlier a sociologist friend of ours shared their thoughts and opinions on the meeting, participants, and the discussion. They have a good grasp of many details and aspects of today's discussion. All participants, online and in person, have the background to see the whole picture. They know what will be the course of the elections, what would be the benefits and harm of it. That's why their thoughts and opinions about how should be this historic process managed are very important. Diyarbakır and us Kurds have highly productive and effective resources. I believe we all agree on this. In this context, I would like to give the floor to Vahap Coşkun for his broad analysis after this broad introduction.

Assoc. Prof. Vahap Coşkun - Dicle University Law School

Hello everyone and thank you. I'd like to thank DITAM for organizing the meeting, to Sedat Yurtdaş, all participants, and especially Prof. Bozarslan.

Prof. Bozarslan gave a broad analysis of the situation. I would also like to share a few of my opinions centered around the May 14, 2023 elections. Of course, all elections are important and the voters' decisions are always the main concern. However, this time there is especially strong interest in how will the Kurdish voters act. And the reason is simple: the potential votes of both candidate coalitions are very close. So, the coalition that can get the support of Kurdish voters will more likely win the

elections. That's why the Kurdish voters have become even more valuable compared to the elections in the past.

We here the phrase "Kurdish voters" everywhere on TV programs, articles, and speeches. However, Kurdish voters are not a monolithic structure. We must remember that Kurdish voters are as fragmented and different as Turkish voters are.

The best we can do to predict Kurdish voters' tendencies is to look at the statistics about the political parties voted for by Kurdish voters in previous elections. When we observe the voting behavior of the Kurdish people in the region since the 2002 general elections and the 2004 local administration elections, we can see the majority of the voters voted for either HDP or AK Party. These parties receive around 85 to 90 percent of the Kurdish votes. And depending on their political approach, they can gain or lose more votes. The 2007 and 2015 elections are a good example of this. The 2007 elections resulted in favor of the AK Party, while the 2015 elections resulted in favor of HDP.

Obviously, there are multiple reasons behind the voting behavior. If we question why any of these parties are voted for, we'll see a few reasons. I believe the Kurds who vote for AK Party act on three fundamental points.

The first one is the politics based on public service. AK Party's actions that improved the daily lives and economic conditions of people, especially in its early years, increased its voting potential.

The second is identity politics. AK Party is built on a conservative and democratic identity. When we refer to "conservatives" in Turkey, just the AK Party constituents come to mind. However, a significant part of the people who vote for HDP has conservative and religious tendencies. So, the voters finally found something they can identify with. Since religious identity has been oppressed, the voters identified with that more easily.

The third point is the idea and hope given by AK Party that the Kurdish question will be resolved democratically between 2013-2015.

I think now all three factors I mentioned work against AK Party. AK Party has no longer the potential to offer a better economic future to Turkey based on public service politics. Identity politics also had a negative turning point. Because AK Party has moved away from a conservative and democratic identity and toward a more nationalistic identity. And they also shut the door to a democratic solution to the Kurdish question.

Of course, this landscape leads to a wider divide between the Kurdish people and the AK Party, and an erosion of votes from the region. We can see this both by observation and based on statistics.

If we look at HDP, we can also see three relevant factors:

First of all, HDP has a strong base. This base went through the 1900s, so they consider standing by the party a "matter of honor" even if they criticize the policies followed by HDP. They don't tend to give up on HDP.

The second factor is the representation of the Kurdish identity. Although HDP identifies itself as a party for Turkey, the majority of HDP constituents are Kurdish and they vote for HDP as they see it as the representation of the Kurdish identity.

Third is the belief that if the Kurdish question is to be resolved democratically, there should be a strong political party in the parliament to represent the issue, which is why HDP should be protected and kept in the parliament.

As to the 2023 elections, HDP still checks these boxes for the most part. That's because the strong connection of the constituents to the party, the need for Kurdish representation, and the need for a political party for a democratic solution remain.

However, HDP is faced with two important obstacles. One of them is the fact that the relatively less ideological group of people who previously voted for HDP is currently more likely to vote for CHP in hopes of replacing the government. HDP should think about this, especially for metropolises. The other obstacle is the possible decrease in the motivation of the HDP constituents since the election threshold has been lowered to 7%. People were much more motivated to reach the 10% threshold. HDP must be aware of these risks before going into the final 50 days and implement its policies accordingly.

In addition to these obstacles, HDP has also an advantage, which is having young constituents. Approximately 5 million new people will vote for the first time. It is estimated that 25% of these voters are Kurdish youth. It won't be surprising if the majority of them vote for HDP. Because they are born into the sociological landscape and habitus of HDP. Even if they don't have an ideological or political connection with it, they can still vote for HDP solely based on their cultural identities. The more HDP mobilizes this young group of voters, the more it will be successful.

We will have two ballots on May 14, one for the parliament and one for the president. HDP has no problem in terms of the parliamentary elections. The main issue is what HDP will do for the presidential elections. HDP had many discussions about this and finally decided not to put up a candidate. I believe there are two different approaches within HDP. One approach argued that HDP should put up a strong candidate who can push for 15%, thereby making the elections go for the second round, which would increase HDP's bargaining power. The other approach believed that it's better to make sure the candidate that would be voted for in the second round is elected in the first round, as going for the second round of elections would be too risky.

A few factors are preventing HDP from putting up a candidate for the Presidency. I can give 5 of them as an example.

First, HDP has been consistently anti-AK Party since 2015. Because of this stance, which is received well by the voter base, HDP can't push its constituents to a more neutral or pro-AK Party position even if they wanted to.

Second is the policies followed by the AK Party. AK Party's Anti Kurdish politics both within the country and in the international arena is one of the most significant factors that weakened its ties with the Kurdish people.

Third is the approach of not putting up a candidate by the Turkish left-wing groups who allied with HDP.

Fourth, Kurdish voters see Kılıçdaroğlu more akin to themselves among all other candidates. Four people were mentioned for the presidency. Multiple research reports indicate that Kurdish voters are against Mansur Yavaş and Meral Akşener, while in favor of Ekrem İmamoğlu and Kemal Kılıçdaroğlu. When Kılıçdaroğlu's candidacy became official, he pulled ahead in the race.

And finally, HDP doesn't have a popular candidate like Selahattin Demirtaş.

Because of all these factors, a significant part of the voters would have voted for Kılıçdaroğlu in the first round of elections even if HDP put up a candidate. Of course, this would be a difficult scenario for HDP and it would be criticized for not being able to read its own base, if not positioning against the voter base. HDP didn't want this to happen, so it didn't put up a candidate and decided to support Kılıçdaroğlu instead.

It doesn't matter if HDP doesn't mention Kılıçdaroğlu at all. HDP constituents are already politically conscious, so they would recognize the plan. At the same time, HDP leaders can mention Kılıçdaroğlu by name and support him openly.

In the first part of this meeting, Prof. Bozarslan argued that there's a wave of change and transformation and we shouldn't ignore that. I agree. I think there is a tendency for a change of government. We can talk about four reasons for that.

One is the fact that the government has eroded. 21 years in power is too long, even for the best governments, in a democratic country. An entire generation grows up with this government, doesn't know anyone else, and sees the same actors over and over. Regardless of how successful they are, all governments erode in time. Plus, the authoritarian regime and impoverishment as we've seen for the last 5 years accelerate such erosion.

Two, AK Party has a weak framework. Erdoğan was the *primus inter pares* when the AK Party was first established back in 2001, and there were multiple active politicians alongside him. However, there are no longer other prominent figures in AK Party. There are even some concerns about whether the AK Party could survive once Recep Tayyip Erdoğan quits politics for one reason or another.

Three, AK Party has a weak mentality. "Conservative democracy" was an important concept for AK Party and helped the party expand its voter base. However, the ever-decreasing emphasis on democracy and the rise of nationalism trapped AK Party in a narrow field.

Fourth, and the most important, is the fact that AK Party lost the ability to respond to the sociological landscape they built for themselves. The 'middle-classification', schooling, women's participation in social life and other similar dynamics strengthened AK Party. However, AK Party is now incapable of responding to the demands of the new sociological landscape.

Whenever I'm asked what would be the result of the elections, I gave this answer for the last few years: "The government can't win the elections. But the opposition can lose." If the opposition loses, it should be considered as the failure of the opposition, not the success of the party in power. So, May 14 will test the opposition, its mistakes, success, and failure.

Prof. Bozarslan said this earlier, but I'd like to repeat it, too. The change of government doesn't necessarily mean there's been a shift in the political paradigm in Turkey. We shouldn't expect to see the current political paradigm to go away and have a brand new political landscape instead. We should keep in mind that if the opposition party comes to power, there will be certain groups who would hinder the efforts regarding the Kurdish question and the democratization process. This would make it difficult for Turkey to progress in democratization in the short term. Of course, the atmosphere could change and we could see a more democratic atmosphere. To what degree the Kurdish people and political parties could reach their goals and demands within such a democratic atmosphere will obviously be determined by their political skills and foresight.

Finally, I'd like to underline a few points about the discussions on HÜDAPAR.

For one, we have to act according to our principles when it comes to the elections. Every legal political party, including HÜDAPAR, has the right to stand for election. One thing about discussions on HÜDAPAR bothers me a lot. There is a tendency to attack Kurdish people by putting HÜDAPAR and HDP in the same spot. HÜDAPAR's demand for declaring Kurdish as an official language is handled like it's a huge disgrace or a crime. Sure, but I have the same demand, too. HÜDAPAR says "we should discuss the federal system", and I do too. What's wrong with it?

All Kurdish political actors should be careful about the criminalization of Kurdish people and their

demands through HÜDAPAR and HDP. Especially the leaders of HDP and HÜDAPAR should avoid accusing each other of terrorism. Because, at the end of the day, it will be harmful to the Kurdish people.

Second, we have to be very careful about the words we choose when talking about unity among the Kurdish people during these elections. We should avoid using discriminatory or polarizing language. In this context, I would like to ask Ahmet Türk a question, if he was here today. He is one of the most experienced figures in Kurdish politics. He is the most experienced member of HDP, with a background extending to CHP and SHP²⁰.

In his most recent speech during Newroz, Ahmet Türk accused those who voted for the People's Alliance of being depraved. I refuse to accept this behavior. I find it distasteful and politically wrong. It's distasteful because AK Party is still the second-biggest political party in terms of the Kurdish votes it receives. Nobody should accuse such a large group of people like this. Nobody has the right to stigmatize people for their political beliefs.

It's also politically wrong because this type of discourse never benefits the opposition. On the contrary, it strengthens the governing party. We should avoid such language. We're not going to war, we are, and will be, holding elections. We'll discuss the same issue before the local elections next year. Thus, we have to use more inclusive and democratic language, especially toward those who have different beliefs than us. You can't become a democrat by speaking of democracy all the time. You also have to act accordingly.

I'd like to end my speech by asking Prof. Bozarslan a question if you don't mind. Prof. Bozarslan said Kurdish people can carry Turkey as long as Turkish people give their support. But we can see that Turkish people won't support Kurds in the short term. So, I'd like to ask if Kurdish people could carry Turkey under these circumstances. I don't believe they could. Of course, we can try democratic solutions but I think we should be mindful about the power we have as opposed to the magnitude of the goal ahead of us. Thank you for listening.

Sedat Yurtdaş - Vice President, DITAM

Thank you for such a broad and meaningful speech. You have pointed out very important aspects and analyzed the behavior of Kurdish voters. Assoc. Prof. Coşkun pointed out many factors that explain how the overall sociological change in the country pushes for a political change both for the AK Party and HDP. He shared his thoughts on the timing of this paradigm shift. Let's continue.

Participant 5 – I have a quick question. There's an unwritten agreement that you have to be a Sunni, Turkish man to be in power in Turkey. However, we are very close to the possibility of having a both Kurdish and Alevi president. Do you think there will be tensions among the Turkish people in Turkey? Because, as Prof. Bozarslan mentioned earlier, can Turks accept liberation or give up being masters? You know, being a master provides a comfort zone for Turkish people. Can they go out of that comfort zone? I don't think Kurds will come out from this conflict better off in the short term. It needs time. In any case, the current government remaining in power will cause problems for the Kurdish people. But how much the tensions among the Turkish people would rise if the government is replaced? And what would be the impact of it on the Kurdish people? Thank you.

Participant 6 – I'd like to thank Prof. Bozarslan. I've written down a few crucial points of his. He said that society doesn't exist with its history but with its ability to imagine a future. We're talking about a 21-22-year-old government. People under 35, especially the 90s generation, have a difficult time imagining a future. Because we grew up with this government. Dr. Mahmut Ortakkaya once told

20 Sosyaldemokrat Halkçı Parti. English: Social Democratic Populist Party

something along the lines of “Have you seen something change overnight? Even Franco was able to rule Spain, a country in the middle of Europe, for 36 years”. We were born into this government but hopefully, we won’t die under this government. We have difficulty in imagining a future. For Kurdish people, election results rarely change something. So, everyone seems to think nothing will change even if the government changes. It won’t benefit us either way. If a new party replaces the current government, what will they do for us and what changes are we going to see? We are aware that nothing will change by replacing the government. Professor said that having rights isn’t enough, we should also be able to change the law and asked if Kurdish actors are ready for that. I have the same question. Yes, we say that we have the power to make a change. But how can we do that without the ability to imagine a future?

Participant 7 – Thank you, Prof. Bozarslan. I enjoyed your speech. You’ve made very good, valuable points. My question is related to the other participant’s question. You said, “There is an expectation of change in Turkey but it’s not an expectation of democracy. HDP has a lot to do to steer this expectation toward democracy”. When you take into account HDP’s policies both during the 2019 local elections and the general elections, to what extent do you think HDP can serve to this change? Do you think HDP actively demands change or creates room for the demand for democracy by giving support statements? In other words, what do you recommend for HDP to do for creating room for democracy demands?

Participant 8 – Thank you DITAM and Hamit Bozarslan for the meeting. I have a question. Kurds haven’t been able to obtain their legal and national rights since the beginning of the Republic of Turkey. What are your thoughts on that? What would you recommend for Kurdish people to obtain these rights? Also, my friend asked me to deliver his question, too. What do you think the election results will be?

Participant 9 – There are many stakeholders from the Kurdistan region, the Kurdish political movement, and civil society organizations who fight for a democratic resolution of the Kurdish question. The abolition of the Ottoman Empire and the building of the Republic was, in theory, a democracy-building process. That was the claim anyway. However, apparently, the Kurdish question became even deeper with the theoretically democratic republic. So, do you think the solution to the Kurdish question is directly proportional to democracy? We can anticipate that democracy will help us create new avenues in the resolution of the Kurdish problem, and we can expand these avenues. But is this connection a directly proportional one?

On the other hand, we see that the candidates try attacking their rivals based on their ties with the Kurds. The government accuses the opposition to cooperate with the Kurdish people, while the opposition accuses the government of being closer to the Kurdish people at certain times. In other words, the current government and the candidates build their political strategies on moving away from democracy and the solution of the Kurdish question, rather than moving toward democracy. Under these circumstances, even if we reach 49% of the parliament, the remaining 51% will unite in representing the Turkish state mentality and confine the Kurdish political representatives in the opposition. With that democracy paradox in mind, what can we do for the solution in the current conjuncture?

Participant 10 – I believe that a democratic federation of the Middle East is both a utopian and realistic option in terms of a democratic, global unity. Do you agree?

Answering the Questions - Prof. Dr. Hamit Bozarslan

These are very important questions. I’ll try to keep it short. But, first, I’d like to say that I’m a political scientist and a historian. As a historian, it’s difficult to form opinions on future scenarios. Because

we know that the future will depend on the dynamics and configurations that haven't appeared yet. That's why it's very difficult for me to speculate. But I'll try providing some data.

Can the Kurdish movement carry Turkey under these circumstances? Of course not. I agree completely. Many things must change in Turkey for that. However, the Kurdish movement should be able to acknowledge that the Kurdish question is both a political and a legal issue. Recognizing the legal legitimacy of the Kurdish question is also a conscientious requirement. We should at least address the society and ask them if they would be able to accept Turks if Turks were to be in the Kurdish people's current position.

We should also keep in mind that the Kurdish movement is very dynamic and constantly going through changes and that the word Kurdish has taken on multiple meanings since the 1980s. For example, if you talked about Kurdish politics in Kurdistan 40 years ago, you would only talk about political parties. However, today, being Kurdish doesn't solely imply a political actor, but also a cultural one, like Kurdish folk dancers, scientists, and businesspeople. The pluralist aspect of Kurdish society and the consequent flourishing should be acknowledged.

Are the Turks ready? Obviously, I don't know that. However, the Kurdish people must create and popularize a democratic pedagogy for that. I know the tensions among Turks will rise. I know structures like MHP, Erdoğan's concept of historical mission, and the "Ideal of Turkish Domination of the World". Sure, we should be able to recognize this. But we should also respond to this with a democratic pedagogy. Ziya Gökalp came up with a "new life" theory and described it with his poems hundred years ago. He imagined a country where everything, including factories, shipyards, and the capital, is Turkish, with no liberal or Greek representatives called Boşo in the parliament. After those hundred years, has Turkey become happier? The Turkish superiority doesn't bring happiness to the Turkish identity. The Turkish identity that oppresses every community that it considers the enemy becomes even less happy and less hopeful as the years go by.

As I said, the Kurdish people are oppressed and in the process of liberation. Can Turkish people be liberated? Can they break free from their fears? I believe a democratic pedagogy is a must here. Such democratic pedagogy won't make a change overnight. However, we also witnessed that short-term democratic pedagogy yielded results in the past. For instance, the Armenian genocide could be discussed in Turkey back in 2015. Even a few Turkish researchers could work on the Armenian genocide. Likewise, there's been a surge of publications about the Kurdish language during the 2000s. So, democratic pedagogy can produce some results in certain areas. However, it couldn't prevent the alliance of MHP²¹ and AKP, couldn't stop paramilitarization, etc.

Other than that, the only thing we can do is envision a future. I think you are completely right. As an older person, my legacy to the younger generations can't be pessimism. That's why I must say, please don't lose hope. Because there were many dark times throughout the history of Kurdistan. The 1920s and 1930s were very dark times for the broader Kurdistan, not just for the region in Turkey. During the 1980s, most of us weren't even sure if the Kurds would survive as a nation. Kurdish people went through difficult times during the 1990s, including Anfal operations, the Halabja massacre, burnt down villages in Turkey, massacres in the Iranian Kurdistan, the assassination of Abdurrahman Kasimlo... But they were able to survive by realizing that they became subjects. This awareness is crucial, even if you are oppressed.

At the same time, we should remember that in certain cases, resistance has to content itself with very narrow socialization areas, if not the underground entirely. Listening to a poem, listening to

21 Milliyetçi Hareket Partisi. English: Nationalist Movement Party.

music becomes a moment of socialization and resistance. If you haven't seen it, I recommend the movie "A Special Day" starring Sophia Loren and Marcello Mastroianni. It's 1938. The civilization in Rome has disappeared. Millions of Romans applaud Hitler and Mussolini at a parade. The civilization is gone, but it still exists on a rooftop. A stay-at-home woman with no financial resources and a gay, intellectual man raise civilization once again. These two people, who refused to kneel before Hitler and Mussolini, raised civilization. So, we shouldn't lose hope. In any case, the current election process can bring along a breath of fresh air, more so if the government changes. This refreshment alone is very important.

I agree with the questions of Ms. Yüksel Genç. There is a difference between 2019 and 2023. In 2019, the government had just become competent. Although, they weren't capable of governing the country. We had already lived through the economic crisis in 2018. There were many roadblocks. However, the government had also a social base. There was a group who still trusted the government. No one believed that Turkey will become one of the top 10 countries in the world by 2023. But, still, the government didn't receive this much damage to its reputation. Now, they lost some reputation and skills. When the earthquake hit, this loss of skills became even more apparent. The incompetence of the government led to a significant change compared to 2019. Obviously, I don't know what this change will lead to. This incompetence caused by the government's own actions, their perceived bygone status even within the party itself can open more room to Kurds. Beyond that, it can make more room for democracy in Turkey.

As I said before, I don't want to comment more on the future. Both Mr. İhsan and Mr. Yakup mentioned the establishment of the republic. Actually, the establishment of the republic wasn't a democratic step at all. It was the seizure of power by the Union and Progress Party on new terms. Kemalism's ideology is based on Social Darwinism. Social Darwinism argues that different nations are different species that are bound to be enemies. When we look into the internal reports of the state in 1925, we'll see that Kurdish people are described as biologically hostile. Since 1930, Kemalism expects the future to be antidemocratic and to become one of the three pillars of this world it looks forward to. Kemalism's model states are Stalin's Soviet Union and Mussolini's Italy. So, the republic has nothing to do with democracy. The republic was clearly the victory of the Turkish identity over the peoples of Turkey. the republic began as a war against democracy. Can we overcome Social Darwinism and make this republic a democratic one, imagine a future with a new, democratic republic? I don't know.

Discussions about Tark Günersel's question are important. Different perspectives about it are necessary. We had these discussions since the early 19th century within the leftist movement. Separating the notions of state and nation, and implementing participatory democracy rather than having it as a token are still discussed, not just within the leftist movement but also within the context of political philosophy. There are lots of philosophers and professors of constitutional law who believe democracy must be restored. So, these discussions are important. However, we should also keep in mind that there are two significant obstacles before doing so.

First of all, political Kurdish translated into political Arabic, Persian, and Turkish 40-50 years ago. Today I suppose political Kurdish translates to Political Turkish or Persian. However, how can we eliminate the predatory dynamics in the Arab region, especially in Syria, and create a common political language?

Second, two opposite concepts are required for a democratic federation. One of them is consensus. Without consensus, we can't have a territorial entity. Without consensus, we can't have an existence, memory, or institutionalization. In other words, we can't establish societal rituals such as elections. The other one is dissensus, which means the capacity of separation and existing with disagreement.

Without the concept of separation, democracy can't renew itself and exclude the risk of authoritarianism.

I think the most important issue to discuss about the idea of democratic federation is this: how can we create dissensus? How could consensus and dissensus work in harmony? This is both a practical and a theoretical question. The Kurdish people can't give a practical answer to this question right now. Because Rojava still tries to survive, just like Spain in 1936 to 1939. We can't expect a practical solution to rise from there. However, those who think about the option of democratic federation must overcome the issue of dissensus at least in theory.

Sedat Yurtdaş – Vice President, DITAM

Thank you, professor. I believe all participants will take inspiration from your words. I've written down a few things here, for example: The point where Social Darwinism in disguise has reached is also the point where the government becomes incompetent. So let's keep sharing our thoughts and opinions without losing hope.

Participant 11 – Thank you. Prof. Bozarslan's thoughts really empowered us. There's no doubt that Kurdish people, despite being dedicated to this region and country, aren't still considered even a minority, and their struggle for freely expressing their identity, culture, and language is faced with violence and oppression. Kurds have always been subjected to rejection and denial. Everyone agrees on the fact that the Kurdish people and voters have turned into some type of rescuer for the elections. Unfortunately, we also know that there's a huge intolerance when it comes to Kurds in administration processes.

The Kurdish political movement has been aware of the fact that local administrations will make great contributions to the country's democracy and managed to win many municipalities with the elections. However, there is relentless hostility against the Kurdish political movement. The government ignores the will of the Kurdish people and disregards everything we achieved. This politically unethical approach constantly excludes and vilifies the Kurdish identity and the Kurdish political movement. I believe the Kurdish people and the allies will come a long way against fascism in solidarity.

Participant 12 – Hello everyone. I'd like to underline a few things. I'll try to explain something well-known differently. Our topic is Kurds and elections. Kurds have been in a self-determination struggle since the establishment of the republic. The Kurdish struggle is as big of a status struggle as those who already resolved the issues around nation and identity. Kurdish people paid a huge price over the years. It's not limited to the last 20 years with AKP and MHP in power. As the most favored political party by the Kurdish people, HDP adopted an ideological approach and struggle, which is called the democratization of the republic. I believe that HDP handled this well despite the antidemocratic treatment they receive. We must give credit to HDP for making Kurdish people key to the elections on May 14.

We should also remind the HDP leaders that they must reach a consensus with other Kurdish organizations at different scales who are yet to unite with HDP and express themselves in other avenues, despite HDP's great success and 6.5 million votes as a party aiming to achieve the democratization of the republic. They should be able to reach other Kurdish groups. In these elections, we are presented with two options, green Kemalists or Orthodox Kemalists. My opinion and suggestion is this: If the Nation Alliance wins, we won't be going through the gates of heaven but at least the gates of hell will close even if it's temporary.

Finally, I'd like to say that I think these discussions on civil politics and democracy initiated by

DITAM are very valuable for the Kurdish people. We need these civil, democratic organizations other than politicians. We must keep these organizations alive. In 1920s Germany, a few scientists established the Frankfurt School, making a great contribution to global efforts in the fields of sociology, political science, psychoanalysis, history, esthetics, philosophy, and musicology. Of course, I don't intend to impose such a responsibility on DITAM, but I believe DITAM's efforts will contribute nonetheless. Thank you to all participants and DITAM leaders who organized the meeting.

Participant 4 – What can we do to make Kurds have more impact on Turkey's politics? Do we use our potential enough?

Participant 13 – You said that Kurds shouldn't be perceived as a uniform and homogeneous community. However, all analyses we've seen so far are shaped by the Kurdish voters' identity and cultural demands. Do Kurdish workers, unemployed Kurdish people, Kurdish youth with a future of uncertainty who sees going abroad as an escape, and the Kurdish bourgeoisie look for breaking free from the current authoritarian regime in the same place? What's the difference? Or do people believe this is not a determining factor for voters?

Participant 14 – Before I ask a question to Prof. Bozarslan, I'd like to share my thoughts. Turkish people know what they want. They have a state, a system in place. They only have conflicts about who they want in power. But do Kurdish people know what they want? Are Kurdish people mere side characters, or actors in these elections? If Kurdish political parties, organizations, and civil society can't unite on a political level, they should at least unite on the Kurdish language. They must play a role in these elections to have the legitimate Kurdish language and the status of Kurdish people recognized. I'd like to ask Prof. Bozarslan this: Will we, the Kurds, become the slaves or side characters, or actors and partners? Thank you.

Answering the Questions - Prof. Dr. Hamit Bozarslan

Thank you, everyone. I'd like to start with Mr. Suphi Özgen's question first. Do Kurdish people use their full potential? Of course not. However, I'm not talking about just the political potential, but the potential of Kurdish people in general.

One of the reasons why Kurdish people can't use their full potential is the hollowing out of the universities in Turkey. The second reason is the control over the media. And the third reason is the homogenization of cultural resources intended for Turkish people and the imposition of them on the society from a very conservative and nationalist perspective.

Politics is imperative but not enough for the Kurdish people to use their potential. Kurds must be able to use the media and share their own cultures, cinema, and literature with Turkey and the Turkish people. For example, we can't read Ottoman and Turkish history without knowledge of Kurdish history. The research has come so far that we can't even think about Kemalism, Ankara, or the late Ottoman Empire without the history of Kurdistan. We must share this knowledge. That's why we shouldn't think about the Kurdish identity from just a political standpoint.

Of course, the current topic is the elections. Many of you are directly involved in politics. I'm not part of active politics. I believe we should think about the Kurdish identity as a pluralist structure. Whether you call it a group, nation, or people, the Kurdish identity creates a culture and transforms this culture constantly. It thrives on new sources created by themselves or others. The Kurdish identity creates a media and pluralizes it. If we can make these intellectual and cultural processes visible, we can use this potential even more. Then, the use of this potential would have an impact on the politics. The youth is hungry for this cultural evolution.

Ms. Ceren Sözeri is completely right about her question. Vahap Coşkun will also answer that ques-

tion. By the way, I'd like to thank Mr. Coşkun. Clearly, there wasn't a middle class in Kurdistan 30 years ago. Today, there is a middle class in Kurdistan. By that, I don't mean a concrete, objective definition the phrase. The middle class is a subjective term that refers to people who adopt certain common values and use expressions like brand usage. These middle-class groups exist. The youth can easily speak English and use the internet without any issues. I can't use WhatsApp because I don't know how to. But the youth knows. And this, in return, causes differences.

However, there's another factor above all. I think philosopher Hannah Arendt explained it the best. Hannah Arendt says this about the Holocaust: "If one is attacked as a Jew, one must defend oneself as a Jew. Not as a German, not as a world citizen, not as an upholder of the Rights of Man." If you're attacked as a Kurd, you can't defend yourself as a democrat, middle-class, or someone who listens to English music. You can only defend yourself as a Kurd. This is the biggest factor that determines the vote of Kurdish voters. 20 years ago, AKP could get Kurdish votes because, at the time, it didn't generate an anti-Kurdish discourse. Now, it's very difficult for AKP to get Kurdish votes. It's difficult for AKP to attack Kurdish people just because they are Kurdish and then want their votes based on their Muslim identity. That's why the Kurdish identity is relevant. Of course, when the Kurdish question is resolved, the Kurdish identity will not be a determining factor.

Mr. Tarık Günersel had a few comments. We can discuss them at another meeting. I don't believe Kemalism can be rehabilitated. I mean, I've read every Kemalist publication. Kemalism doesn't just have ties with modernity. Taha Parla explained this well. Kemalism's view on modernity is this: "Since we are all Turks and therefore Muslims, so we all can be secular, too". So, how did Turkey become Muslim? In 1914, 25% of the population wasn't Muslim. What happened to them? Why İsmet Pasha insisted on the population exchange during the Lausanne negotiations? When you look into Kemalist discourse, you'll find radical nationalism. I respect your opinions. But I think we should discuss it further at another time.

I'd like to answer the last question in Kurdish. I agree with you a hundred percent. I agree that it would give time to the Kurdish people. Without language, Kurdish culture can't flourish. Without language, Kurds can't imagine a future. Without language, we can't read history. Without language, inter-communal relations won't exist in Kurdistan. We should be able to go to Southern, Eastern, and Western Kurdistan and be able to understand Sorani. Even if we can't speak it well, we should be able to write in Sorani. People are not just about politics, but also culture and music. They must never disappear. I agree with you on this. To your question about Kurds being actors or slaves: No, Kurds are actors. As we said earlier, there's been a Kurdish liberation process since the 1960s. Kurds have paid a great price and freed themselves and became actors. I completely agree with your comments about the candidates not being friends of the Kurdish people. However, we should also remember that the current conditions are very positive compared to 60-70 years ago.

I'd like to give a brief answer to Balij Celali's question. For me, Kurdish is very important. Not just Kurdish, all languages are important. Language is not just a matter of communication but also a matter of culture, music, vision, development, and transformation of a nation, and people. For Kurdish people, it's important to visit Iraqi Kurdistan, Rojava, and Rojhilat and talk to the people there. That's why language is important. However, I don't believe that Kurdish people are at the crossroads of being slaves or not. Because the Kurds began their subjectivity process -I'm not using the word actor here- in the 60s. They are subjects, no longer objects.

Objects don't have their own will. They are either manipulated or act on atavic, biological impulses. Whereas subjects create their own will, act based on the dynamics created by their own will, and therefore can imagine their own future. That's why I think the subjectivity process already began.

Sedat Yurtdaş - Vice President, DITAM

Thank you, professor. So, in short, Kurds have become subjects.

Participant 15 – I'd like to say hello to everyone on behalf of the Diyarbakır Business Council²². I really enjoyed Vahap Coşkun's speech. He mentioned the reasons behind voters' choices. I don't want to sound like I categorize everyone as either Kurdish or Turkish but both Kurdish and Turkish voters have reasons to vote. This may be religion, conservator beliefs, economy, rent-seeking, nationalism, or patriotism. There are many reasons.

From the Kurdish perspective, all those apply to the Table of Six. So, it's almost entirely built on an anti-Kurdish approach. Similar to the parliament defining Kurdish as an "unknown" language.

All members of the Table of Six are in the parliament right now. None of them objected when they hear the phrase "unknown language", none of them said, "No, Kurdish is a well-known language." Remaining silent means supporting it at this point. So, can the fundamental rights and achievements of Kurdish people be somehow included in the alliance? Or can they be used as a bargaining chip?

Answering the Questions - Assoc. Prof. Vahap Coşkun

Thank you Ceren Sözeri for your question. Of course, there are different communities with different demands. For example, the youth is a very distinct group of voters. Rawest and Spectrum House made some research on Kurdish youth recently. The research gives us some important data. For example, the most frequent answer to the "What's your most important problem?" is unemployment. Both Kurdish and Turkish youth are similar in this aspect. Likewise, there aren't any differences in terms of the concerns about future or living a better life for the Kurdish and Turkish youth.

However, when we look into it from the Kurdish youth's perspective, there are some distinctions. For example, they are more distant from politics. They are more prone to establish their Kurdish identity outside the realm of politics. Kurdish, Muslim, and libertarian identities are more dominant among Kurdish youth. They consider the problems related to their daily lives integral to their cultural and political identities. This also determines their political preferences. For example, Rawest's research shows that the youth remains close to HDP. At the same time, sympathy toward AKP decreased while sympathy toward CHP increased.

According to Spectrum House's research, 58% of the Kurdish people between the ages 18 and 24 voted for HDP, 18% voted for CHP and 15% voted for AKP. In other words, as far as I can tell, Kurdish youth doesn't approach their issues independently of their identities and make their choices accordingly. The emphasis on the libertarian identity became the leading phenomenon that feeds the anti-government position.

Finally, I'd like to say a few things about the important issue of Kemalism and civil Kemalism that Prof. Bozarslan touched on. Kemalism has been idolized recently. I agree with Prof. Bozarslan that Kemalism can't be reformed. Currently, Kemalism is shaped based on the anti-government position. Civil Kemalism doesn't face its past. If anything, it glorifies the past. Kemalism offers an age of bliss and introduces it as the glue of building democracy in Turkey. I think this approach is completely wrong.

There are three major divides in Turkey. The Turkish-Kurdish, the Sunni-Alevi, and the Secular-Anti-secular divide. Kemalism plays a significant role in both creating and amplifying these divides.

²² Turkish: Diyarbakır İş Konseyi.

Kemalism that grows on the opposition to the current government without realistically facing its legacy can't become democratic. This is a very deep issue. I think it would be great to discuss Kemalism at another date.

Sedat Yurttas - Vice President, DITAM

Prof. Bozarslan's extensive analysis, approach, and answers have been really nourishing. Please take the floor if you'd like to have a few words. Otherwise, this meeting and discussion hosted by DITAM, as well as the questions and answers generated as a result have been really valuable. We sincerely thank you for your time. We are now concluding our meeting. Hope to see you again at another event. Goodbye.

Adres: Lise Cad. Aliemiri 4. Sok. Arma Yapı Sitesi A Blok
Kat:1 No: 1 Yenişehir/DİYARBAKIR
Telefon: 0412 228 00 03 – **Fax:** 0412 229 00 08
E posta: ditam.der@gmail.com